

Taal

J. P. PAULUSSE / J. VOORWINDEN
TAAL
SPRAAKKUNST

J. P. PAULUSSE EN J. VOORWINDEN
SPRAAKKUNST

Wolters-Noordhoff

TAAL

EEN METHODE VOOR HET ZUIVER SCHRIJVEN EN
STELLEN OP DE LAGERE SCHOOL

DOOR

J. P. PAULUSSE

HOOFD ENER SCHOOL EN LERAAR
NED. TAAL EN LETTERKUNDE M.O. TE LEIDEN

EN

J. VOORWINDEN

HOOFD ENER SCHOOL TE LEIDEN

SPRAAKKUNST

OEFENINGEN IN REDEKUNDIGE EN TAALKUNDIGE
ONTLEDING VOOR OPLEIDINGSSCHOLEN, SCHOLEN
VOOR HET VOORTGEZET L.O., 1e KLASSEN VAN
M.A.V.O.-SCHOLEN, ENZ.

ZESTIENDE DRUK

WOLTERS-NOORDHOFF NV GRONINGEN 1970

© 1970 Wolters-Noordhoff nv Groningen, The Netherlands.

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

VOORBERICHT.

Dit boekje bevat de grammaticastof, die wij behandelden in de deeltjes 3 A t/m 5 B voor de opleidingsschool van de oorspronkelijke serie en N-7 t/m N-10 voor de opleidingsschool van de nevenserie. Hoewel de oorspronkelijke bedoeling was een aanvullend boekje te doen verschijnen voor die opleidingsscholen, welke eerst in het 5e leerjaar met opzettelijk spraakkunstig onderricht kunnen beginnen, hebben we later gemeend de hele grammaticale stof te moeten behandelen, omdat ons is gebleken, dat er ook op andere scholen belangstelling voor onderwijs in grammatica bestaat. Wat de verdeling van de stof betreft, hebben we ons zo nauw mogelijk aangesloten bij de gang die we volgden in onze boekjes voor de opleidingsschool.

Deze druk is gelijk aan de vorige.

DE SCHRIJVERS

INHOUDSOPGAVE.

N.B. De met a, b en c gemerkte oefeningen, die alle herhalings-oefeningen zijn, staan in de hieronder gegeven inhoudsopgave niet vermeld.

	Blz.
1—2. Zinnen knippen	9
3—7. Onderwerp en gezegde	11
8—12. Zelfstandige naamw. en lidw.	13
13—17. Werkwoorden	15
18—19. Langere gezegden	18
20. Langere onderwerpen	19
21. Herhaling	19
22—25. Onv. teg. en onv. verl. tijd	20
26—28. Pers. voornaamw.	22
29. Herhaling	24
30—32. Lijdend voorwerp	24
33—34. Bijvoeglijke naamw.	27
35—36. Stoff. bijv. naamw.	28
37. Herhaling	30
38. Bezittelijke voornaamw.	31
39—40. Bijwoordelijke bepalingen	32
41. Voorzetsels	34
42—43. Bijwoordelijke bepalingen	34
44—45. 1e, 2e en 3e persoon	35
46. Persoon, getal en tijd	38
47. Volt. teg. tijd	38
48. Volt. verl. tijd	39
49—51. Herhaling	40
52. Voltooid deelwoord. Sterk en zwak	42
53—54. Herhaling	44
55. Telwoorden	45
56—57. Gemakkelijke bijv. bep.	47
58. Aanwijzende voornaamw.	48
59. Herhaling	49
60. Bedrijvende en lijdende vorm	50
61. Het ond. in lijdende zinnen	51
62. Lijd. en bedr. vorm	52
63. Herhaling	52
64—65. Herhaling	53

	Blz.	
66.	1e en 4e naamval	54
67.	Vragende voornaamw.	55
68—69.	Bijwoorden	56
70.	Herhaling	57
71.	De tijd in de lijdende zin	58
72—73.	Lijd. en bedr. vorm	59
74.	Onv. en volt. teg. toek. tijd	60
75—76.	Herhaling	61
77.	Onbepaalde voornaamw.	62
78.	Moeilijke onderwerpen	63
79.	Moeilijke lijdende voorwerpen	64
80—81.	Meewerkend voorwerp	64
82.	3e naamval	66
83.	Herhaling	67
84.	Herhaling	68
85.	u — uw, mij — mijn, jou — jouw	68
86.	Trappen van vergelijking	69
87.	Herhaling	70
88.	Gebiedende wijs	70
89—90.	Naamwoordelijk gezegde (koppelww.)	72
91—94.	Herhaling	76
95—97.	Bijvoeglijke bepalingen met voorz.	78
98.	2e naamval	79
99.	Bijv. of bijw. bepaling	80
100—101.	Directe en indirecte rede	81
102.	Herhaling	83
103.	Onvoltooide deelwoorden	83
104.	Koppelwerkww. of zelfst. werkww.	84
105—106.	Bijstellingen.	85
107.	Onv. en volt. verl. toek. tijd	87
108—109.	Herhaling	88
110—111.	Lijdende en bedrijvende vorm	89
112.	Hulpwerkww. van tijd	90
113.	Onbepaalde wijs	91
114.	Herhaling	92
115—116.	Samengestelde zinnen ontbinden	93
117.	Betrekkelijke voornaamw.	95
118.	Voegwoorden	96
119—120.	Bijwoorden	97
121.	Herhaling	100

	Blz.
122—123. Zinsdelen in samengest. zinnen	101
124. Wederkerend voornaamw.	102
125. Hulpwerkw. van de lijd. vorm	103
126. Herhaling	104
127—128. Overgankelijk en onovergankelijk	105
129. Hulpwerkw. of koppelwerkw.	107
130. Onregelmatige werkw.	107
131—132. Herhaling	108
133. Aangespr. pers. en tussenwerpsel	109
134. Herhaling	110
135. Aanvoegende wijs	110
136. Betr. vnw. met ingesl. antecedent	111
137. Herhaling	112
138. Voegwoord of bijwoord	114
139. Hulpwerkw. of koppelwerkw.	115
140—142. Herhaling	116
143. Alle — allen, sommige — sommigen	119
144. Herhaling	120
145—146. Herhaling	120
147—154. Herhaling (Examenopgaven)	121
Overzicht van de grammaticale termen	128

Zinnen knippen.

1. met — Jan — in — zijn — de — speelt — vriendjes — tuin.

Van bovenstaande woorden kunnen we een zin maken, b.v.:

Jan speelt met zijn vriendjes in de tuin.

Speelt Jan met zijn vriendjes in de tuin?

Jan speelt in de tuin met zijn vriendjes.

Speelt Jan in de tuin met zijn vriendjes?

Als wij van losse woorden een zin maken, moeten wij die woorden in een bepaalde volgorde zetten. Bij bovenstaande zinnen komen de woorden **met**, **zijn** en **vriendjes** precies achter elkaar, want ze vormen samen één stuk, dat ons zegt, met wie Jan speelt. Hetzelfde is het geval met de woorden **in**, **de** en **tuin**. Die vormen ook samen één stuk, dat ons zegt, waar ze spelen.

Een zin bestaat uit woorden, maar we kunnen ook zeggen: een zin bestaat uit stukken. Om de stukken van de zin te vinden stellen we een paar vragen.

Bij de zin: **Jan speelt met zijn vriendjes in de tuin** vragen wij:

Wie doet er iets?	Jan
Wat doet Jan?	(hij) speelt
Met wie speelt hij?	met zijn vriendjes
Waar speelt hij?	in de tuin

Deze zin bestaat uit vier stukken en om dat te laten zien, kunnen wij hem zó opschrijven: Jan / speelt / met zijn vriendjes / in de tuin.

Uit welke stukken bestaan de volgende zinnen?

1. De houthakkers vellen de bomen.
2. 's Avonds brengt de boer zijn paarden naar de wei.
3. Moeder maakt een nieuwe jurk voor Zus.
4. Morgen gaat Vader naar Arnhem.
5. Klaas tekent een schip.
6. Wij schrijven de taalles in ons schrift.
7. Jan loopt hard naar school.
8. Op zijn verjaardag krijgt mijn neefje een nieuwe fiets.

9. Om negen uur vertrekt de reiziger naar Leeuwarden.
10. De bakker bezorgt het brood bij zijn klanten.
11. In de winter staan de paarden op stal.
12. De hond blaft tegen de voorbijganger.
13. De kachel brandt heerlijk.
14. De wind giert in de schoorsteen.

2. Slaapt die jongen tot acht uur?

Voor we deze vragende zin in stukken knippen, veranderen we hem in een niet-vragende.

Die jongen slaapt tot acht uur.

Wie doet er iets?	Die jongen
Wat doet hij?	(hij) slaapt
Hoelang?	tot acht uur.

We vinden drie stukken en kunnen de zin zo opschrijven:

Slaapt / die jongen / tot acht uur?

Uit welke stukken bestaan de volgende zinnen?

1. Leren de kinderen hun les?
2. Wonen jullie op een dorp?
3. Maakt Vader een vlieger voor Kees?
4. Schrijft Piet een brief aan Oom?
5. Staan de koeien in de winter op stal?
6. Ploegt de boer zijn land in de herfst?
7. Valt je broertje van de trap?
8. Verkoopt jullie kruidenier macaroni?
9. Waarschuwt de politieagent de jongens?
10. Breng jij deze brief op de post?
11. Verkoopt Grootvader de klok aan de koopman?
12. Plaagt die ondeugd je zusje?
13. Brandt de kachel goed?
14. Geeft Moeder de vogels wat broodkruimels?
15. Ligt het karpert op de vloer?

Onderwerp en gezegde.

3. Moeder schrijft een brief aan Tante.

Deze zin kunnen wij in vier stukken knippen, want we kunnen vier vragen stellen:

Wie doet er iets? = Moeder onderwerp

Wat doet Moeder? = (zij) schrijft gezegde

Wat schrijft zij? = een brief

Aan wie schrijft zij? = aan Tante

Het stuk dat ons zegt, wie er iets doet, noemen wij: **het onderwerp**. Het stuk dat ons zegt, wat het onderwerp doet, noemen wij: **het gezegde**. Gewoonlijk noemt men het gezegde eerst en daarna het onderwerp.

Wij schrijven de zin nu nog eens op, knippen hem in stukken en zetten het gezegde en het onderwerp er afzonderlijk onder, zo:

Moeder / schrijft / een brief / aan Tante.

schrijft gezegde

Moeder onderwerp

Knip de volgende zinnen in stukken en schrijf gezegde en onderwerp eronder.

1. De boer brengt het paard naar de wei.
2. De bakker bakt het brood in de oven.
3. Vanavond versieren wij de kerstboom.
4. In de winter voederen wij de vogels.
5. De politieagent waarschuwt de jongens.
6. De smid legt een band om het wiel.
7. Morgen vertrekt Oom naar Amerika.
8. De timmerman boort een gat in de plank.
9. In de keuken wast Moeder de kopjes.
10. Urenlang achtervolgen de jagers het hert.

3a. Zet deze zinnen in de vragende vorm. Welk stuk komt dan vooraan?

4. De hond / blaft / tegen de voorbijgangers.

blaft gezegde

De hond onderwerp

Schrijf op dezelfde manier het gezegde en het onderwerp van de volgende zinnen op.

1. De paarden trekken de ploeg.
2. De vleermuis fladdert om de boerenwoning.
3. De vaas valt in duizend scherven op de grond.
4. Door de warmte verdampt het water.
5. De deur knarst op z'n hengsels.
6. Onze poes loert op de vogeltjes.
7. Angstig roept het geitje om zijn moeder.
8. Met grote snelheid suist de auto over de weg.
9. Acht uur wijst de klok.
10. In onze tuin staat een prieel.

4b. Zet deze zinnen in de vragende vorm. Welk stuk komt vooraan?

5. Krijgt / Jan / een fiets / op zijn verjaardag?
krijgt gezegde
Jan onderwerp

Schrijf het gezegde en het onderwerp van de volgende zinnen op.

1. Haalt Mientje suiker voor Moeder?
2. Weegt de winkelier de suiker?
3. Schrijven de kinderen de les in hun taalschrift?
4. Blust de brandweer de brand?
5. Brengt de postbode een brief?
6. Vertrekt de trein om negen uur?
7. Leest Vader 's avonds de krant?
8. Bijt de hond de postbode in zijn been?
9. Vertelt de meester morgen een verhaal?
10. Ploegt de boer het land in het najaar?

6. De boeken / staan / netjes / in de kast.
De boeken / staan.

Schrijf van de volgende zinnen het onderwerp en het gezegde op met een streepje ertussen.

1. Grootvader wandelt in de tuin.
2. 's Zondags gaan de mensen naar de kerk.
3. Hoog in de lucht zie ik een vliegtuig.

4. Acht uur slaat de klok.
5. In de heg zit een vogelnestje.
6. Vanmiddag helpen wij Vader in de tuin.
7. Trekken de paarden de ploeg door het land?
8. Vallen de bladeren van de bomen?
9. Hangt de lamp scheef?
10. Schrijft Vader een brief aan Oom?
11. Tegen de avond verschijnen de vleermuizen.
12. In volle vaart botst de auto tegen de tram.
13. Onze school staat naast de kerk.
14. Om elf uur spelen de kinderen op het schoolplein.
15. De man duwt de wagen met moeite tegen de helling op.
16. Het eekhoorntje klimt boven in de boom.

7. Schrijf van de zinnen uit oefening 1 het onderwerp op gevolgd door het gezegde en zet tussen onderwerp en gezegde een streepje.

Zelfstandig naamwoord en lidwoord.

8. De heer / geeft / het paard / een klontje.

Deze zin bestaat uit 4 stukken.

Het eerste, derde en vierde stuk bestaan elk uit 2 woorden.

In het eerste stuk zien wij het woordje **de** en de naam van een mens: **heer**.

In het derde stuk zien wij het woordje **het** en de naam van een dier: **paard**.

In het vierde stuk zien wij het woordje **een** en de naam van een ding: **klontje**.

Woorden als: heer, paard en klontje noemen we **zelfstandige naamwoorden**. Dikwijls vinden we voor zelfstandige naamwoorden de woordjes: **de**, **het** of **een**. Deze woordjes noemt men dan **lidwoorden**. **De** en **het** zijn **bepaalde** lidwoorden; **een** is een **onbepaald** lidwoord.

Welke zelfstandige naamwoorden en lidwoorden zie je in de volgende zinnen?

1. De school in ons dorp staat naast de kerk.
2. Voor de school bevindt zich de speelplaats.

3. Het plein is van de straat gescheiden door een hek.
4. Moeder gaat met Jan naar de kapper.
5. Voor het huis van de kapper staat een linde.
6. De hengelaar ving een baars en twee vorens.
7. Het eekhoortje klom boven in de boom.
8. Gerrit heeft van Vader een konijntje gekregen.
9. Mijn zusje speelt met haar poppen.
10. Grootvader zit bij de kachel de krant te lezen.
11. Frits heeft op zijn verjaardag een fiets gekregen.
12. In de heg om onze tuin zit het nest van een merel.
13. De stationschef geeft het sein, dat de trein kan vertrekken.
14. Meester vond de tekening van Corrie erg mooi.
15. De morgenstond heeft goud in de mond.

9. *Noem de zelfstandige naamwoorden uit de zinnen van oefening 1, 2, 3, 4, 5 en 6.*

10. *Een streep onder de lidwoorden, een golflijntje onder de zelfstandige naamwoorden.*

Voorbeeld: Vader en Moeder maken elke zondag een wandeling.

1. De kinderen konden de oplossing van de som niet vinden.
 2. In de herfst worden de vruchten geplukt.
 3. Het huis van mijn oom wordt door de schilder geverfd.
 4. Het deksel van de pan viel met veel geraas op de grond.
 5. In het voorjaar beginnen de bloemen te ontluiken.
 6. Alle leerlingen mochten van hun ouders met het schoolreisje mee.
 7. Het gehinnik van de paarden en het geloei van de koeien wekten de boer uit zijn slaap.
 8. De reparatie van de stofzuiger kostte een aardige duit.
 9. Al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel.
 10. Je mag niet met het gebrek van een ongelukkige spotten.
11. *Schrijf van de volgende zinnen het nummer op en achter het nummer de zelfstandige naamwoorden die je in de zin vindt.*

1. Deze morgen heeft Vader brandstoffen bij de kolenhandelaar besteld.
2. Het gewicht van deze vracht bedraagt meer dan vijftig kilo.

3. De verdwaalde reizigers waren omgekomen van honger en dorst.
4. De zieke kon onmogelijk de slaap vatten.
5. Ondanks de regen zetten de wandelaars hun tocht voort.
6. Dat schelle gefluit dringt mij door merg en been.
7. Op het sein van de chef zette de trein zich in beweging.
8. De helling van de heuvel was met heide begroeid.
9. Zou Vader aan de waarheid van je woorden twijfelen?
10. De ouders waren bedroefd over het gedrag van hun zoon.

12. De meeste zelfstandige naamwoorden komen zowel in het **enkelvoud** als in het **meervoud** voor:

stoel — stoelen
 tafel — tafels
 piano — piano's

Zeg van de zelfstandige naamwoorden uit oef. 10 en 11, of ze in het enkelvoud of in het meervoud staan.

13. Werkwoorden.

De boer / ploegt / het land.

Deze zin bestaat uit drie stukken. Het tweede stuk, het **gezegde**, bestaat uit slechts één woord. Dit woord zegt, wat de boer **doet**. We noemen dit een **werkwoord**. Alle woorden, die zeggen, wat er gedaan wordt, heten werkwoorden. Zo zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen alle werkwoorden: Ik schrijf. Wij lopen. De metselaar metselt een muur. De smid smeedt het hoefijzer. De kinderen leren. Je leert je les.

Zoek de werkwoorden uit de volgende zinnen:

1. Wij wandelen in de vroege morgen buiten.
2. De zon schijnt over de velden.
3. De vogeltjes ontwaken.
4. Ze fluiten en sjilpen op de takken.
5. De arbeider gaat naar zijn werk.
6. In de verte klinkt een sein.
7. Enkele wolkjes drijven aan de blauwe hemel.
8. De zon stijgt steeds hoger.

9. Haar stralen verwarmen de aarde.
10. De dauwdruppels schitteren op de grashalmen.
11. We gaan weer naar huis.
12. Moeder snijdt de boterhammen en smeert ze.
13. We gebruiken ons ontbijt en drinken daarbij een glas melk.
14. Om kwart voor negen fiets ik naar school.
15. De school begint, als de bel luidt.

14. Zoek de werkwoorden uit de volgende zinnen.

1. De klok hangt aan de muur.
2. Wat ruikt die bloem lekker.
3. De speld lag op de grond.
4. Waar wonen jullie?
5. Hans denkt aan de vakantie.
6. Er zit een vlek op je jas.
7. Hoor je die doffe slag?
8. De babbelkous zweeg een ogenblik.
9. De pendule staat op de schoorsteenmantel.
10. Wat kreeg je voor je verjaardag?
11. Ik blijf de hele avond thuis.
12. Geloof je dat verhaaltje?

15. De meisjes **zaten te **breien**.**

In deze zin zien we twee werkwoorden: **zaten** en **breien**. Zoek de werkwoorden uit de volgende zinnen.

1. De was hing te drogen in de wind.
2. In januari beginnen de dagen te lengen.
3. De reiziger stond te wachten op de trein.
4. Blijven jullie bij ons eten?
5. Na schooltijd gaan wij voetballen.
6. Het arme kind zat in een hoekje te huilen.
7. De klok begon te luiden.
8. Henk liep in de gang te fluiten.
9. Grootvader komt volgende week bij ons logeren.
10. Vader liep naar zijn bril te zoeken.
11. De agenten kwamen de inbreker arresteren.
12. Onze hond stond te likkebaarden.

16. Zoek de werkwoorden uit de volgende zinnen:

1. Kees probeert de moeilijke som te maken.
2. De jongens moesten zelf hun schoenen poetsen.
3. De dokter kwam de zieke bezoeken.
4. Waar zullen wij de vakantie doorbrengen?
5. Je vergat toch niet te kloppen?
6. Het medelijdende kind liet het vogeltje vliegen.
7. De gevangenen wisten te ontvluchten.
8. Volgende week zal de burgemeester de nieuwe school openen.
9. Het begint te regenen.
10. Die ongezeglijke kinderen willen maar niet luisteren.
11. Je zult ze moeten straffen.
12. Ik vergeet dat lastige woord telkens weer.
13. Dat is jammer.
14. Vele leerlingen zijn ziek.
15. Hein wordt later onderwijzer.
16. Waar was je gisteren?
17. Ik wil naar huis.
18. Ken je je les al?
19. De deur kan niet op slot.
20. Hebben jullie ook een hond?
21. Wij houden geen hond meer.
22. Om twaalf uur eindigt de school.
23. Ik vind die som erg moeilijk.

17. Meester schrijft de som op.

Het werkwoord in deze zin is niet schrijft, maar **schrijft op**.

Zoek de werkwoorden uit de volgende zinnen:

1. Waarom bleef je zo lang weg?
2. De besteller brengt de brieven rond.
3. Neem je de hond mee?
4. De onvoorzichtige wandelaars keken niet goed uit.
5. De kinderen pakten hun cadeautjes uit.
6. De geschenken vielen hun erg mee.
7. Alle leerlingen schrijven het opstel netjes over.
8. 's Zomers maakt Moeder groenten in.
9. Ze bewaart ze in de kelder tot de winter.

10. Piet had van zijn zakgeld nog twee dubbeltjes over.
11. De winkelier telt het ontvangen geld na.
12. Het rapport van Hein viel Vader erg tegen.
13. De meeste leerlingen zeiden het gedicht mooi op.
14. In de zomer trekken de mensen dunnere kleren aan.

17a. *Noem de zelfstandige naamwoorden uit bovenstaande zinnen en zeg, of ze in het enkelvoud of in het meervoud staan.*

18. De reizigers / **zetten** / hun reis / **voort**.

In bovenstaande zin zien wij het werkwoord **voortzetten**. Als we van deze zin het gezegde en het onderwerp opschrijven, moeten wij niet alleen **zetten**, maar ook **voort** bij het gezegde rekenen.

Wij krijgen dus: zetten voort gezegde
 De reizigers onderwerp

Schrijf van de volgende zinnen het gezegde en het onderwerp op:

1. De meester legt de som uit.
2. De politieagent neemt de dreumes mee.
3. In de winter trekken wij dikkere kleren aan.
4. Om zes uur keren de schaatsenrijders terug.
5. Om zeven uur gaat de zon onder.
6. Met moeite duwt de man de wagen voort.
7. Wij halen nooit vogelnestjes uit.
8. Gaan de werklieden door met hun arbeid?
9. De klok loopt zeven minuten achter.
10. Vader zet zijn horloge gelijk.

18a. *Noem de zelfstandige naamwoorden uit bovenstaande zinnen en zeg, of ze in het enkelvoud of in het meervoud staan.*

19. Kinderen / **moeten** / hun ouders / **gehoorzamen**.

In bovenstaande zin vinden wij twee werkwoorden: moeten en gehoorzamen. Beide werkwoorden rekenen we bij het gezegde:

moeten gehoorzamen gezegde
 Kinderen onderwerp

Schrijf van de volgende zinnen gezegde en onderwerp op.

1. Onze buurman wil zijn huis verkopen.
2. Wou de professor het boek terugbrengen?
3. Op Moeders verjaardag mogen wij laat opblijven.
4. Kon de wielrijder de auto bijhouden?
5. 's Avonds mochten de kinderen de kerstboom versieren.
6. De agent liet de wielrijder stoppen.
7. Marietje gaat suiker voor Moeder halen.
8. Kunnen jullie die som oplossen?
9. De voorbijgangers blijven bij de auto staan kijken.
10. Piet moest van Vader het vogeltje laten vliegen.

20. Langere onderwerpen.

Dik en Piet / plagen / hun zusje.

plagen gezegde

Dik en Piet..... onderwerp

Schrijf het gezegde en het onderwerp van de volgende zinnen op.

1. Het paard en de koe grazen in de wei.
2. Vader en Moeder feliciteren mij met mijn verjaardag.
3. Morgen gaan Annie en Nettie schaatsenrijden.
4. De vinken en mezen hippen van tak op tak.
5. De kapitein en zijn bemanning vrezen de storm.
6. De ezel, de hond en de kat zetten hun reis voort.
7. Gisteren kwamen Bob en Paul te laat op school.
8. De krekkel en de mier woonden in het bos.
9. Corrie en Jannie mogen Oom van de trein halen.
10. De volgende week zullen Oom en Tante ons trakteren.

20a. *Staan de zelfstandige naamwoorden in bovenstaande zinnen in het enkelvoud of in het meervoud?*

21. KIKKERRUZIE.

Kwek en Kwak, de twee grootste kikkers uit de sloot, hebben ruzie. En een leven, dat ze maken! Ze kwaken de hele kikkerbuurt bij elkaar en daarbij wippen ze beurtelings van de sloot op de

kant en van de kant in de sloot. De toeschouwers juichen en dansen van plezier.

Een ooievaar, die boven de sloot zweeft, ontdekt de kikkermenigte. „Ha,” zucht hij, „eindelijk weer eens een heerlijk maal,” en hij haast zich naar beneden. Maar de hongerige ooievaar is wel ongelukkig. Een heel oude groenrok ziet hem komen en kwaakt: „Rik-kik-kik, de ooievaar!”

En hup! de hele schare duikt in de modder. Nu is de ruzie meteen ook uit.

Noem alle zelfstandige naamwoorden uit bovenstaand lesje en zeg tevens, of ze in het enkelvoud of in het meervoud staan.

21a. *Noem alle werkwoorden uit bovenstaand lesje.*

22. Onvoltooid tegenwoordige en onvoltooid verleden tijd.

Lees oef. 21 op, alsof deze geschiedenis **gisteren** gebeurde. Je kunt zo beginnen: Kwek en Kwak, de twee grootste kikkers uit de sloot, hadden gisteren ruzie. En een leven, dat ze enz.

Bij het oplezen van het lesje, alsof de geschiedenis gisteren gebeurde, hebben we de werkwoorden moeten veranderen.

In oef. 21 is van de werkwoorden de **onvoltooid tegenwoordige tijd** gebruikt.

Bij het oplezen, alsof de geschiedenis gisteren gebeurde, hebben we de **onvoltooid verleden tijd** gebruikt.

o.t.t. de kikkers hebben ruzie.	o.v.t. de kikkers hadden ruzie.
o.t.t. En een leven, dat ze maken .	o.v.t. En een leven, dat ze maakt .
o.t.t. Ze kwaken .	o.v.t. Ze kwaakten .
	enz.

23. *Onderstaande zinnen staan in de onvoltooid verleden tijd, zet ze in de onvoltooid tegenwoordige tijd.*

1. In een hoekje van de schuur speelden vier of vijf muizen.
2. Ze maakten wel een beetje al te veel lawaai.
3. Poes hoorde de diertjes en sloop op hen af.
4. De muizen bemerkten hun vijandin juist op tijd.
5. Ze wipten vlug door een gat in de houten wand.

6. Poes loerde door het gaatje, maar de muizen zaten veilig.
7. Hoe lang poes ook wachtte, de muisjes kwamen niet te voorschijn.
8. Ze begrepen, dat dit te gevaarlijk voor hen was.
9. Dat viel poes tegen, maar er was niets aan te doen.
10. Teleurgesteld ging zij weer naar haar mand terug.

24. *Onderstaande zinnen staan in de onvoltooid tegenwoordige tijd; zet ze in de onvoltooid verleden tijd.*

1. Jan brengt zijn zusje naar de fröbelschool.
2. Onderweg ontmoet hij twee jongens.
3. Een van de deugnieten trekt Zus aan het haar.
4. Dat laat Jan zo maar niet toe.
5. Hij gaat op de jongen af en geeft hem een stomp.
6. De jongen stompt hem terug.
7. Kleine Zus wil haar broertje helpen.
8. Maar de andere jongen houdt haar tegen.
9. Een agent ziet, wat er gebeurt.
10. Hij komt met grote stappen nader en jaagt de twee plaaggeesten weg.

25. *Staan de volgende zinnen in de o.t.t. of in de o.v.t.?*

1. Tegen de avond verliet de vleermuis zijn schuilplaats.
2. Enkele sterren flonkerden al aan de hemel.
3. De smid sneedt het ijzer, als het gloeiend is.
4. Waarom geef je geen antwoord op mijn vraag?
5. Mijn vriendjes proberen mij te foppen.
6. Moeder bakt oliebollen.
7. De arme kinderen sprokkelden hout in het bos.
8. Piet durft zijn vader niet onder de ogen te komen.
9. De vermoeide wandelaar zocht de schaduw op.
10. Bram vindt een ijsco een heerlijke traktatie.
11. Grootvader wandelde met zijn kleinzoon in het park.
12. Verleden week maakte hij daar ook een wandeling.
13. Piet feliciteerde Oom met zijn verjaardag.
14. Onze poes loert op vogeltjes.
15. Waarom wachtte je gisteren niet op ons?
16. Vindt je vader ons plan goed, of keurt hij het af?

17. De jonge vosjes vluchtten hun hol in, toen ze de honden hoorden.
18. De trein bereikt het station precies op tijd.
19. Willem bracht Vaders brieven op de post.
20. Sommige mensen zijn nog erg bijgelovig.

25a. Zoek de zelfstandige naamwoorden en werkwoorden uit bovenstaande zinnen.

26. Persoonlijke voornaamwoorden.

Vervang in onderstaande zinnen de onderstreepte woorden door hij, zij, ze, het, hem, haar of hen.

1. Oom komt a.s. woensdag bij ons logeren.
2. Komt Tante niet mede?
3. 't Schaap volgt de herder.
4. Vader haalt Piet om twaalf uur van school.
5. Vader en Piet stappen vlug naar huis.
6. Moeder wacht Vader en Piet al op.
7. 't Kind geeft de onderwijzeres een hand.
8. De boeken staan in de kast.
9. Leg het schrift maar in je kastje.
10. We hebben de pennen en potloden opgeborgen.
11. Jan, Karel en Henk kwamen te laat op school.
12. De onderwijzer strafte de jongens.
13. Hoor de kippen eens kakelen!
14. De postbode bezorgt een brief bij onze bureu.
15. De leerlingen begroetten Sint-Nicolaas met gejuich.
16. Zwarte Piet vergezelde zijn meester.
17. De boer bracht de koeien naar de wei.
18. De dienstbode schonk voor mevrouw een kopje thee in.

De woorden hij, zij, het, enz. heten **persoonlijke voornaamwoorden**.

27. Vul de persoonlijke voornaamwoorden in.

1. **Piet** was vanmorgen niet op tijd; had moeten wachten voor de brug.
2. Ga je met **Annie** wandelen, of moet werken?
3. Mogen **de kinderen** gaan spelen, of zijn nog niet klaar met hun werk?
4. **Bram en Hein** gingen hun vlieger oplaten; ik zag zoëven voorbijgaan.
5. Gisteren waren **Moeder en Vader** vijftienvintig jaar getrouwd; we hebben gefeliciteerd en trakteerden ons op gebak en chocolademelk.
6. Hoor **de kippen** eens te keer gaan; zullen zeker honger hebben.
7. Daar liggen **een paar potloden** op de grond; raap eens op.
8. Zie **die kleine meid** eens huilen; vraag eens, wat scheelt.
9. **Het arme kind** had zo'n kou, dat stond te trappelen.
10. **Kees** zei tegen **meester**, dat in het park had gezien.
11. Heeft **jouw vader** nog een **auto**, of heeft verkocht?

28. Noem de persoonlijke voornaamwoorden uit de volgende zinnen.

Ook ik, je, jij, me, mij, we, wij, ons, jullie, u, jou zijn pers. vnw.

1. Sluit jij de deur, of zal ik het doen?
2. Nu, voor deze keer dan, maar eigenlijk moest hij het doen.
3. Heb je ook gehoord, dat de vakantie verlengd wordt?
4. Ik niet, maar ik denk, dat men jou wat wijsgemaakt heeft.
5. Ze hebben mij niets wijsgemaakt.
6. We gaan straks voetballen; gaan jullie mee?
7. Waar zijn mijn boeken gebleven; ik had ze hier toch gelegd?
8. Ik begrijp niet, waar hij zo gauw gebleven is.
9. Heb je het potlood opgeraapt, of ligt het nog op de grond?
10. We hebben ze in geen weken gezien; zouden ze vertrokken zijn?
11. Kees vroeg aan Vader, of hij hem van de trein mocht halen.
12. „Nou,” zei Vader, „als ik jou was, zou ik maar thuisblijven.”
13. Zou je even de deur voor me willen opendoen?

29. Schrijf het nummer van de volgende zinnen op en achter het nummer het onderwerp, gevolgd door het gezegde:

Voorbeeld: 1. In het bos zagen de kinderen een Vlaamse gaai vliegen.

1. De kinderen zagen vliegen.

1. Jan en Kees zullen mij komen halen.
2. Zouden jullie een ijsco lusten?
3. Wij moesten hartelijk om zijn grappen lachen.
4. Ik heb jullie in de verte horen zingen.
5. Wou de hond jou in je benen bijten?
6. Hein mag in de vakantie bij zijn tante komen logeren.
7. De boeken en schriften lagen netjes in de kast.
8. De kinderen lezen rustig hun les over.
9. Brengt de loopjongen de kruidenierswaren weg?
10. Peper en kaneel groeien in warme streken.
11. Zij maken hun werk in een ommezien af.
12. Twee keer moest de agent de jongens waarschuwen.
13. Hij zal mij het verhaal wel vertellen.
14. Wij zagen je in de verte aankomen.
15. Zou hij ons hier kunnen zien?
16. De waaghalzen zwommen de brede rivier over.

29a. Staan de zelfstandige naamwoorden in bovenstaande zinnen in het enkelvoud of in het meervoud?

29b. Welke persoonlijke voornaamwoorden zie je in bovenstaande zinnen?

Lijgend voorwerp.

30. Jan / breekt / door zijn onvoorzichtigheid / een kopje.

breekt gezegde

Jan onderwerp

Wat breekt Jan?

een kopje lijdend voorwerp

Die jongen / slaat / mijn zusje / in haar gezicht.

slaat gezegde

Die jongen onderwerp

Wie slaat die jongen?

mijn zusje lijdend voorwerp

Schrijf gezegde, onderwerp en lijdend voorwerp uit de volgende zinnen op.

1. De onderwijzer straft de jongen voor zijn brutaliteit.
2. De boer verkoopt zijn koe aan de slager.
3. Elke week slacht de slager een koe.
4. Moeder schrijft een brief aan Tante.
5. Vader leest elke avond de krant.
6. Urenlang achtervolgen de jagers het hert.
7. Met smaak eten wij de peren op.
8. Brengt de boer het paard naar de wei?
9. De bakker bakt het brood in de oven.
10. Legt de smid een band om het wiel?

30a. *Lees bovenstaande zinnen op in de onvoltooid verleden tijd.*

30b. *Noem de zelfstandige naamwoorden en zeg, of ze in het enkelvoud of in het meervoud staan.*

31. *Een streep onder de onderwerpen, een golflijntje onder de lijdende voorwerpen.*

1. De koetsier slaat het paard met de zweep.
2. De jongen mishandelt de hond.
3. Woedend greep de boer de perendief vast.
4. Gisteren zag ik je broer bij het station.
5. Teleurgesteld gooide Klaas de wormsteek weg.
6. Op zijn verjaardag kreeg Herman een fiets.
7. De dienstbode moest de straat schrobben.
8. Jan krijgt een nieuwe fiets.
9. Moeder geeft de hond een kluif.
10. Hij bedankt Moeder voor haar vriendelijkheid.
11. Twaalf fouten maakte Bram in zijn taalles.
12. In een wip leerde Johan zijn geschiedenisles.

31a. *Zeg van alle zinnen, of ze in de onvoltooid tegenwoordige tijd, of in de onvoltooid verleden tijd staan.*

31b. *Noem eerst alle zelfstandige naamwoorden en dan alle werkwoorden.*

31c. *Hoeveel persoonlijke voornaamwoorden zie je in bovenstaande zinnen?*

32. Vader / wandelt / in de tuin.

wandelt gezegde
Vader onderwerp

In de tuin is geen lijdend voorwerp, want dan zou het moeten zeggen, wat of wie vader wandelt en je kunt niet iets of iemand wandelen.

Schrijf het nummer van de volgende zinnen op en achter het nummer het lijdend voorwerp. Staat er geen lijdend voorwerp in de zin, zet dan een streepje achter het nummer.

1. Vader en Moeder feliciteren mij met mijn verjaardag.
2. Oom trakteert ons op een ijsco.
3. Gerrit brengt de brief op de post.
4. Verkocht de boer zijn paard met winst?
5. De paarden lopen in de wei.
6. De lente begint de eenentwintigste maart.
7. De meester vertelt ons een mooi verhaal.
8. Kun jij deze som maken?
9. Alle kinderen luisteren aandachtig.
10. De tuinman schoffelt elke week de paden.
11. De kinderen moesten hun lessen leren.
12. Grootmoeder kreeg bloemen op haar verjaardag.
13. Hoorde jij de auto aankomen?
14. In de zomer maait de boer het koren.
15. De akker ploegt hij in de lente.
16. De kikker wilde de muis verdrinken.
17. Boven de sloot zweefde een ooievaar.
18. De muizen speelden op de zolder.
19. De vleermuis at de dikke kever op.
20. Waarschuwde het kevertje zijn vriend?

32a. *Zeg, of bovenstaande zinnen in de onvoltooid tegenwoordige of in de onvoltooid verleden tijd staan.*

32b. *Noem eerst alle zelfstandige naamwoorden en daarna alle werkwoorden.*

32c. *Hoeveel persoonlijke voornaamwoorden zie je in bovenstaande zinnen?*

33. Bijvoeglijke naamwoorden.

De **klok** van het **stadhuis** laat twaalf **slagen** horen.

In deze zin zien we drie zelfstandige naamwoorden nl.: klok, stadhuis en slagen.

De **grote** klok van het **nieuwe** stadhuis laat elf **zware** slagen horen.

In deze zin staan ook de zelfstandige naamwoorden: klok, stadhuis en slagen, maar voor elk staat een woord, dat iets bijzonders ervan zegt.

Deze bijgevoegde woorden noemen wij **bijvoeglijke naamwoorden**.

Bijvoeglijke naamwoorden staan niet altijd onmiddellijk voor het zelfstandig naamwoord, waarbij ze behoren, maar ook wel eens op een andere plaats in de zin, b.v.:

De klok is **groot**.

Het stadhuis is **nieuw**.

De slagen zijn **zwaar**.

Welke bijvoeglijke naamwoorden zie je in de volgende zinnen?

1. Het dartele lammetje huppelde in de groene wei.
2. In de verte zagen wij de bruine zeilen van de kleine vissersvaartuigen.
3. Je wordt ziek door het eten van die onrijpe appelen.
4. Wat zijn de kinderen rumoerig; we krijgen vast slecht weer.
5. Het oude vrouwtje zat te breien achter de helderwitte gordijntjes van haar kleine huisje.
6. De agent werd boos, toen de jongen een brutaal antwoord gaf.
7. Die aardige dreumes is het knapste kereltje van de klas.
8. Mijn oudste broer deed een prachtig examen.
9. Het weer was zo guur, dat menigeen verkouden werd.
10. Het is koud buiten; ik trek mijn dikke winterjas aan.

33a. *In welke tijd staan deze zinnen?*

33b. *Noem alle zelfstandige naamwoorden en werkwoorden.*

34. Welke bijvoeglijke naamwoorden zie je in onderstaande zinnen?

1. De rode daken van de kleine zomerhuisjes staken af tegen de helderblauwe hemel.
2. Een vriendelijke oude heer wees ons de weg.
3. Een kleine dreumes met blond haar en blauwe ogen stond voor het grote winkelraam naar het prachtige speelgoed te kijken.
4. Mijn handen waren verkleumd van de felle kou.
5. Op huilende toon klaagde het kleine kereltje, dat een grote hond hem had willen bijten.
6. De herstellende zieke zat de hele dag voor het raam naar de spelende kinderen te kijken.
7. Als het donker wordt, zet Vader zich in een gemakkelijke stoel en steekt hij een geurige sigaar op.
8. Ben jij ook zo knap als je grote broer?
9. In snelle vaart gleeed de arreslede onder het vrolijk geklingel der belletjes over de spiegelgladde ijsvlakte.
10. De slimme vos hield zich dood om de onnozele houtduiven te foppen.

34a. Noem alle werkwoorden uit bovenstaande zinnen.

35. Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden.

Het **zware ijzeren** hek dateerde uit de achttiende eeuw.

In deze zin staan twee bijvoeglijke naamwoorden: zware en ijzeren.

Het tweede zegt, van welke stof het hek is gemaakt.

We noemen het een **stoffelijk bijv. nw.** en het eindigt op **-en**. Dit is trouwens het geval met bijna alle stoffelijke bijv. nw. Er zijn slechts enkele uitzonderingen: rubber, mica, lakense, nylon, plastic e.d.

Noem de bijv. nw. in de volgende zinnen en ga na, welke daarvan behoren tot de stoffelijke bijvoeglijke nw.

1. Met heel veel moeite tilden de sterke mannen de zware eikehouten balk op.

2. De haas smaakte de uitgehongerde en vermoeide gasten uitstekend.
3. De ondeugende jongens hadden het arme dier een oud, bliken trommeltje aan de staart gebonden.
4. De stakker was gekleed in een sjofel, linnen jasje, een verstellde katoenen broek en een paar oude gelapte leren pantoffels.
5. De vergulde spits van de oude kerktoren blonk in de zonneschijn.
6. Moeder erfde van haar welgestelde tante een prachtige antieke diamanten broche.
7. Rubber dient o. a. ter vervaardiging van gummi overschoenen.
8. De lichte triplex deuren van de aardige zomerhuisjes waren niet geheel tochtvrij.
9. De kinderen liepen in de optocht met gekleurde kartonnen schilden.
10. Het goedkope vernikkelde horloge liep even goed als het dure zilveren.

35a. Zeg van de zelfstandige naamwoorden in bovenstaande zinnen, of ze in het enkelvoud of in het meervoud staan.

36. Vul bijvoeglijke naamwoorden in en denk om de uitgang van de stoffelijke bijv. nw.

oud, steen	Het schuurtje dreigde in te storten.
dun, karton	De doos was niet geschikt voor verzending.
glad, hout	Elke dag reinigde men de vloer.
nieuw, lakens	De kranige officieren sloegen een uitstekend figuur in hun uniformen.
zwaar, kameelhaar	De reiziger was gehuld in een jas.
breed, beton	Een weg verbindt 's-Hertogenbosch met Eindhoven.
luchtig, gaas	De meisjes, die de elfendans uitvoerden, waren gekleed in jurkjes.
waardevol, goud	Een antiquair kocht het horloge voor een hoge prijs.

dik, steen	De muren van de oude ruïne werden met behulp van dynamiet opgeblazen.
troebel, rood	De inkt was totaal onbruikbaar geworden.
glimmend, koper	Een kandelaar sierde de schoorsteen.
luchtig, stro	Velen dragen in de zomer een hoed.
oud, verveloos	Het schuurtje diende als fietsenbergplaats.
hoog, aarde	Het oude fort was omgeven door een wal.
schichtig, jong	Het paard veroorzaakte zijn berijder veel moeite.

37. Het hongerige musje / pikte / de broodkrumels / op.

pikte op..... gezegde
 Het hongerige musje onderwerp
 de broodkrumels lijdend voorwerp

Schrijf op dezelfde wijze gezegde, onderwerp en lijdend voorwerp (als dat er is) op van de volgende zinnen.

1. Die nare jongen wil mij slaan.
2. In deze straat bouwt men veertien nieuwe huizen.
3. Opeens rolden de domme bokken in de sloot.
4. De handige goochelaar toverde allerlei geldstukken uit zijn hoed.
5. De trouwe ezel kreeg een plaatsje op de mestvaalt.
6. Op een dag ging een oude jager naar de hei.
7. De kleine dreumesen verdwaalden in het grote bos.
8. Morgen timmert Vader een mooi konijnhek voor mijn jongste broertje.
9. Deze zware ijzeren buis kan ik oplichten.
10. Het olijke baarsje peuzelde de dikke worm op.

37a. *In welke tijd staan deze zinnen?*

37b. *Noem de zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en persoonlijke voornaamwoorden.*

38. Bezittelijke voornaamwoorden.

Ik heb mijn opstel ingeleverd.

Je hebt jouw (je) werk nog niet af.

Heeft hij zijn (z'n) sommen gemaakt?

Zij heeft haar huiswerk vergeten.

Wij hebben onze ouders gelukgewenst.

U heeft uw paraplu laten staan.

Hebben jullie je (jullie) werk al af?

Zij hebben hun huis verhuurd.

De onderstreepte woorden zijn **bezittelijke voornaamwoorden**.

Noem uit bovenstaande zinnen ook de *persoonlijke voornaamwoorden*.

Zoek de *persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden uit de volgende zinnen*:

1. Laatst brachten wij een bezoek aan onze vroegere woonplaats.
2. Ik ontmoette er enkele van mijn oude kameraden.
3. Zij begroetten mij hartelijk.
4. Hebben jullie je vakantie aan zee doorgebracht?
5. Zij had haar familie sedert jaren niet gezien.
6. Heb je je schrift bij je?
7. Neen, ik heb het bij mijn boeken laten liggen.
8. Zou hij zijn oude vriend nog herkennen?
9. We zullen ons huis met 1 april verlaten.
10. Het leger trok zich terug, nadat het eerst zijn voorraden had verbrand.
11. Bij hun vertrek naar Amerika riepen zij hun vrienden een hartelijk vaarwel toe.
12. Waar ben je heengegaan, toen je me laatst bezocht hebt?
13. Ik heb mijn paraplu bij jou laten staan.
14. Wil je mij mijn boek terugbrengen, dat je onlangs van me leende?

38a. Ook (het) mijne, (de) jouwe, (het) uwe, enz. zijn bezittelijke voornaamwoorden.

Zoek de *bezittelijke en persoonlijke vnv. uit de volgende zinnen*:

1. Mijn opstel is af; heb jij het jouwe ook al klaar?
2. Welneen, ik ben aan het mijne nog maar pas begonnen.

3. We hebben ons vergist met onze koffers: jij hebt de mijne en ik de jouwe meegenomen.
4. Deze zomer gaan we onze kampeertent op de Veluwe opslaan.
5. Zo, brengen jullie je vakantie in Gelderland door?
6. Wij gaan de onze aan zee doorbrengen.
7. Waar zouden onze burens de hunne doorbrengen?
8. Ik weet het niet, maar ik meen, dat zij dit jaar niet op reis zullen gaan.
9. Piet is zijn geschiedenisboek kwijt; nu leent Zus hem het hare.
10. Gisteren zagen we ons hondje nergens, maar gelukkig kwam het eindelijk opdagen.
11. Het werd door ons allen geknuffeld; zo blij waren we.
12. Wiens tuin vind je mooier, de zijne of de onze?

39. Bijwoordelijke bepaling.

Moeder / wandelt / met kleine Zus / in de tuin.

wandelt gezegde

Moeder onderwerp

Met wie wandelt Moeder? met kleine Zus.. **bijwoordelijke bep.**

Waar wandelt Moeder? in de tuin **bijw. bep.**

In een bierbrouwerij / bereidt / men / bier / uit graan.

bereidt gezegde

Men onderwerp

bier lijdend voorwerp

Waar bereidt men bier? In een bierbrouwerij..... **bijw. bep.**

Waaruit bereidt men bier? uit graan **bijw. bep.**

Als wij van een zin het gezegde, het onderwerp en, als dat er is, het lijdend voorwerp opgeschreven hebben, blijven er dikwijls nog stukken over, die dan vaak antwoord geven op de vraag: wanneer, waar, hoe, waarom, waarmee, waardoor, met welke bedoeling, enz. Die stukken heten alle: **bijwoordelijke bepalingen**. Ze behoren bij het gezegde.

Knip de volgende zinnen in stukken en geef elk stuk een naam.

1. De houtduif bouwt zijn nest in een hoge boom.
2. Om elf uur gaat onze klas naar het schoolplein.
3. In snelle vaart reed de auto over de weg.

4. Morgen gaat Vader met ons naar de diergaarde.
5. Komen jullie straks bij ons spelen?
6. 's Avonds verlaat de vleermuis zijn schuilplaats.
7. De leergierige knaap lette goed op.
8. Mies zag een muis in de keuken.
9. Van angst klom zij op een stoel.
10. De arme vrouw sprokkelde het dode hout in het bos.

39a. *In welke tijd staan deze zinnen?*

39b. *Noem de zelfstandige naamwoorden, de werkwoorden en de bijvoeglijke naamwoorden.*

40. Drie jaar / spaarde / hij / voor het geld.

Een streep onder de bijwoordelijke bepalingen.

1. De patiënt leed aan een ernstige kwaal.
2. Nauwkeurig onderzocht de dokter hem.
3. Waarom kwam u zo laat bij mij?
4. De winkelier behartigde zijn zaken goed.
5. De vorige week ontmoette ik je broer in Haarlem.
6. Door zijn eigen schuld geraakte hij in grote moeilijkheden.
7. Kees stootte mij met zijn elleboog aan.
8. In 1619 stichtte Jan Pietersz. Coen Batavia.
9. De patiënt volgde de voorschriften stipt op.
10. Tegenwoordig stranden weinig schepen op onze kust.
11. Geruime tijd bespiedden de politiemannen de stroper.
12. Het zieke jongetje lag te klappertanden van koorts.
13. Mijn broertje moet voor zijn gezondheid zes weken naar een vakantiekolonie.
14. Ondanks de regen zette de reiziger zijn tocht voort.
15. Sprookjesachtig verlichten de fakkels het feestterrein.

40a. *In welke tijd staan deze zinnen?*

40b. *Noem de zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.*

41. Voorzetsels.

Vele bijwoordelijke bepalingen beginnen met een van de woordjes: in — op — aan — uit — naast — boven — voor — onder — tegen — tussen — langs — sinds — sedert — na — naar — tot — met, enz. Deze woordjes noemt men in dat geval **voorzetsels**.

Zoek de voorzetsels uit onderstaande zinnen.

1. Langs de sloot achter de boerderij stonden knotwilgen.
2. Ik woon in een dorp aan een rivier, die uit Duitsland komt.
3. Deze rivier stroomt voorbij Rotterdam naar de Noordzee.
4. Om zijn hals droeg de hond een band met een koperen plaatje.
5. De venter ging van huis tot huis met zijn koopwaren.
6. Wij bleven tot kwart over vier in school en gingen toen naar huis.
7. Zowel voor als achter ons huis ligt een tuin.
8. Om de stad lag een gracht en over die gracht lagen verscheidene bruggen.
9. In de laatste tijd zijn de meeste winkels om zes uur gesloten.
10. Wij gaan altijd tegen kwart voor negen op weg naar school.
11. Delft ligt tussen Den Haag en Rotterdam.
12. De vliegmaschine cirkelde een poos boven onze stad en koerste toen naar het westen.

42. Een streep onder de bijwoordelijke bepaling, een golflijntje onder het lijdend voorwerp.

1. Kees brengt de brief op de post.
2. In de herfst rooit de boer de aardappelen.
3. De jongens springen met een polsstok over de sloot.
4. 's Winters zorgen wij voor de vogels.
5. De ondeugende jongen slaat met een stok in de plas.
6. De ondeugende jongen slaat zijn zusje.
7. Mijn nieuwe fiets kost tweehonderd gulden.
8. De poes snoept van de melk.
9. Het meisje snoept drop.
10. Die jongen snoept de hele dag.
11. Vol aandacht keken de kinderen naar de vliegtuigen.
12. 's Avonds kijkt onze meester de schriften na.
13. De kinderen schrijven de taalles in hun schrift.
14. De kleintjes schrijven met potlood.

43. Schrijf van de volgende zinnen het nummer op en achter het nummer de bijwoordelijke bepalingen, die je in de zin vindt. Is er geen bijwoordelijke bepaling, zet dan een streepje achter het nummer.

1. In de schuur vonden wij een zware ijzeren balk.
2. In deze wijk bestelt de brievenbesteller al vroeg.
3. Een dikke knoestige eik belemmerde ons uitzicht.
4. Door de gladheid brak buurman gisteren zijn been.
5. Volgens de krant moest het vandaag regenen.
6. Jan bedankt Oom hartelijk voor het prachtige geschenk.
7. Mijn vriendjes wilden stiekem mijn tas verstoppen.
8. Menig zwemmer verdrinkt door te grote waaghalzerij.
9. In 1492 ontdekte Columbus Amerika.
10. Na de lange wandeling rustten wij een uurtje.
11. Kan je grootvader deze letters zonder bril lezen?
12. Belangstellend informeerde buurman naar mijn ziek broertje.
13. De dauwdruppels glinsteren in de zon.
14. De boer bracht het paard naar de wei.
15. De soldaten droegen een grote ijzeren ketel.
16. Die laffe jongens verraden hun makkers.
17. Verleden week slaagden ze voor het toelatingsexamen.
18. De sinterklaasgeschenken verpakken wij in massa's kranten.

43a. In welke tijd staan deze zinnen?

43b. Noem de zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, werkwoorden, voorzetsels, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

44. 1e, 2e en 3e persoon.

Kees ontmoet zijn vriendje Klaas en zegt: „Ik heb Jan verteld, dat je niet met ons mee kunt morgen, maar hij vond dat alles-behalve leuk.”

Wie wordt in bovenstaande zin bedoeld met **ik**, met **je**, met **hij**? Het persoonlijk voornaamwoord **ik** dient om degene aan te duiden, die spreekt (eerste persoon).

Het persoonlijk voornaamwoord **je** dient om degene aan te duiden, tot wie gesproken wordt (tweede persoon).

Hebben wij het over een jongen, die niet aanwezig is, dan gebruiken

wij het persoonlijk voornaamwoord **hij** (derde persoon). Voor een meisje zouden we in zo'n geval **zij** moeten gebruiken.

Bij de persoonlijke voornaamwoorden onderscheiden we de eerste, de tweede en de derde persoon, niet alleen in het enkelvoud, maar ook in het meervoud.

Bob en Piet ontmoeten Frits en Hein en zeggen: „**Wij** hebben de jongens verteld, dat **jullie** niet met ons mee kunnen morgen, maar **ze** vonden dat allesbehalve leuk”.

Met **wij** bedoelen we weer de sprekers (eerste persoon meervoud). Met **jullie** bedoelen we de toegesprokenen (tweede persoon meervoud).

Met **ze** bedoelen we „de jongens”, die niet aanwezig zijn (derde persoon meervoud).

Eerste persoon enkelvoud: ik — mij — me.

Tweede persoon enkelvoud: jij — je — jou — u — gij (vooral in de Bijbel).

Derde persoon enkelvoud: hij — hem — zij — haar — het — 't.

Eerste persoon meervoud: wij — we — ons.

Tweede persoon meervoud: jullie — je — u — gij (vooral in de Bijbel).

Derde persoon meervoud: ze — zij — hun — hen.

44a. Vader zei, dat **wij** niet mochten gaan zwemmen.
wij pers. voornaamw. 1e pers. meerv.

Schrijf op dezelfde wijze de pers. voornaamw. uit de volgende zinnen op:

1. Waarom heb je mij gisteren niet gewaarschuwd, jongens?
2. Heeft hij jou verteld, dat ik met hem mee zou gaan?
3. Lies zei, dat zij haar tante van het station ging halen.
4. 's Zomers zet de boer zijn paarden niet op stal, maar brengt hij ze naar de wei.
5. Heb je hun gezegd, dat ik niet wil, dat ze met ons meegaan?
6. „Ik waarschuw jullie”, zei de agent tegen de jongens, maar nauwelijks had hij hen gewaarschuwd, of ze deden het weer.
7. Mien heeft Lies gezien en zij heeft haar verteld, dat jullie niet meer met haar willen spelen, als zij zoveel lelijke dingen van ons zegt.

8. Lies zei toen tegen haar, dat zij er niets om gaf, o wij met haar speelden of niet.
9. Het hert trachtte zijn vervolgers te ontkomen, maar het slaagde daar niet in.
10. Toen u het meisje vroeg, hoe zij heette, gaf zij niet eens antwoord.

45. Evenals bij de persoonlijke voornaamwoorden onderscheiden wij bij de bezittelijke voornaamwoorden de eerste, tweede en derde persoon.

Ik (1e pers. enk.) heb **mijn** boek vergeten.

Je (2e pers. enk.) hebt **je** (of **jouw**) boek vergeten.

Hij (3e pers. enk.) heeft **zijn** boek vergeten.

Zij (3e pers. enk.) heeft **haar** boek vergeten.

Wij (1e pers. meerv.) hebben **onze** boeken vergeten.

Jullie (2e pers. meerv.) hebben **jullie** (of **je**) boeken vergeten.

Ze (3e pers. meerv.) hebben **hun** boeken vergeten.

Jullie hond en de **onze** hebben gisteren gevochten.

Jullie bezittelijk voornaamwoord 2e pers. meerv.

onze bezittelijk voornaamwoord 1e pers. meerv.

Zeg van de bezittelijke voornaamwoorden in onderstaande zinnen de persoon en het **getal** (= enkelvoud of meervoud).

1. Jullie hond heeft gisteren een stuk vlees uit onze keuken gestolen.
2. Mijn vader kan hem zijn snoeplust maar niet afleren.
3. Klaas heeft zijn naam op mijn schrift gezet.
4. Zijn atlas wou hij ook al met de mijne ruilen.
5. Welk zusje vind jij aardiger, het mijne of het hare?
6. Mies vindt haar broertje natuurlijk aardiger dan het jouwe.
7. De dame was woedend en zei: „Als uw hond weer in mijn tuin komt, gooi ik hem een bezem naar zijn kop.”
8. De meisjes hebben vanmiddag hun beste beentje voorgezet, maar de jongens hebben ook hun best gedaan.
9. Jullie huis lijkt groter dan het onze, maar in werkelijkheid is het onze groter.
10. Wim zegt, dat hij hun tuin mooier vindt dan de onze.

46. Ook bij de werkwoorden spreekt men van de 1e, 2e en 3e persoon, al naar het onderwerp 1e, 2e of 3e persoon is. Zo is

Ik vind	1e pers. enk. onvoltooid tegenwoordige tijd.
Je vond	2e pers. enk. onvoltooid verleden tijd.
Hij vindt	3e pers. enk. o. t. t.
Zij vond	3e pers. enk. o. v. t.
Wij vinden	1e pers. meerv. o. t. t.
Jullie vonden	2e pers. meerv. o. v. t.
Ze vinden	3e pers. meerv. o. t. t.

Schrijf van de volgende korte zinnetjes het nummer op en achter het nummer persoon, getal en tijd.

1. Wij slapen	8. Vader (hij) bromt	15. Kees zingt
2. Julliesprongen	9. De jongens(ze) vochten	16. Mientje huilde
3. Hij liep	10. Jullie draafden	17. Ik droomde
4. Zij gaan	11. Ze luistert	18. Jij stotterde
5. Ik schrijf	12. Ze luisterden	19. Wij roeien
6. Jij bloedt	13. U klopte	20. De meisjes breien
7. Zij lachte	14. Wij schateren	21. Jullie tekenden

47. Voltooid tegenwoordige tijd.

Als ik zeg: Moeder **wast** de kopjes, dan bedoel ik: Moeder is bezig met wassen.

Daarom zeggen wij, dat de zin: Moeder wast de kopjes, in de **onvoltooid** teg. tijd staat.

Zeg ik: Moeder **heeft** de kopjes **gewassen**, dan is het wassen achter de rug. We zeggen daarom, dat deze zin in de **voltooid** tegenw. tijd staat.

gewassen is het **verleden deelwoord** of het **voltooid deelwoord** van wassen.

Als ik zeg:

Jan **valt** uit de boom, dan zie ik hem als het ware nog vallen. Deze zin staat dus in de onvoltooid teg. tijd.

Zeg ik:

Jan **is** uit de boom **gefallen**, dan zie ik hem onder aan de boom liggen of huilend en hinkend wegstrampelen, maar het vallen

is afgelopen. We zeggen: deze zin staat in de **voltooid** tegenwoordige tijd.

gevallen is het **verleden deelwoord** of het **voltooid deelwoord** van vallen.

In de voltooid tegenwoordige tijd gebruiken we een vorm van het werkwoord, die voltooid of verleden deelwoord heet. Voor de persoonsvorm gaan we om hulp bij de werkwoorden **hebben** of **zijn**. In de voltooid **tegenwoordige** tijd gebruiken wij dan een tegenwoordige-tijdsvorm van een van die twee werkwoorden.

De volgende zinnen staan in de onv. teg. tijd. Zet ze in de volt. teg. tijd.

1. Jan lacht hartelijk om de grap.
2. De zon verdwijnt achter de horizon.
3. Mijn broertje tekent een mooi schip.
4. Moeder breit een jurk voor mijn zusje.
5. Mijn oom vertrekt met de trein van zeven uur.
6. Het vliegtuig daalt op een weide.
7. Vader staat om zes uur op.
8. De metselaar veegt de schoorsteen.
9. Tante trakteert ons op oliebollen.
10. Het feest begint om negen uur.
11. Wie brengt de brief op de post?
12. De jonge vosjes vluchten hun hol in.
13. De agent waarschuwt de baldadige jongens.
14. Johan krijgt op zijn verjaardag een nieuwe fiets.
15. De veearts rijdt met zijn auto in de sloot.

48. Voltooid verleden tijd.

Behalve de onv. teg. tijd hebben we een voltooid teg. tijd.
Behalve de onv. verl. tijd hebben we ook een **voltooid verleden tijd**.

Meester **tekende** een landschap op het bord.
Meester **had** een landschap op het bord **getekend**.

De maan **verdween** achter de wolken.
De maan **was** achter de wolken **verdwenen**.

Bij de voltooid verleden tijd gebruiken wij het voltooid of verleden deelwoord van het werkwoord en voor de persoonsvorm nemen wij een verleden-tijdsvorm van **hebben** of **zijn**.

De volgende zinnen staan in de onv. verl. tijd. Zet ze in de volt. verl. tijd.

1. De klok wees precies twaalf uur.
2. Die nare jongen gooide een steen naar onze hond.
3. De trein vertrok om half acht.
4. De sluwe oplichter bedroog de arme mensen.
5. Gedurende de nacht ging de kachel uit.
6. De smid voorzag het hek van een stevig slot.
7. Vader rookte de sigaar in een half uur op.
8. Buurman hoorde de beledigende opmerking niet.
9. Het schip verging met man en muis.
10. De meeste mensen schrokken erg van de zware ontploffing.
11. Mijn oom vergat de brief te ondertekenen.
12. De kinderen vlochten een kransje van madeliefjes.
13. Gelukkig ontsnapte de gevangen vogel uit zijn kooi.
14. De oneerlijke jongen veranderde het antwoord van de som.
15. De ezel verliet het erf van zijn ondankbare baas.

48a. *Zet de zinnen uit oef. 48 eerst in de onv. teg. tijd en daarna in de volt. teg. tijd.*

48b. *Zet de zinnen uit oef. 47 eerst in de onv. verl. tijd en daarna in de volt. verl. tijd.*

49. De dienstbode / heeft / mijn schoenen / gepoetst.

heeft gepoetst gezegde

De dienstbode onderwerp

mijn schoenen lijdend voorwerp

Op dezelfde wijze met de volgende zinnen.

1. De tuinman had de perkjes met begonia's beplant.
2. De onvoorzichtige chauffeur had het oude vrouwtje overreden.
3. In een half uur had die knappe jongen al zijn sommen af.

4. Ik ben met mijn jas aan een spijker blijven haken.
5. De paasvakantie hebben wij op een boerderij doorgebracht.
6. De vlugge goochelaar heeft ons door zijn handigheid verbaasd.
7. De tuinman heeft de boom zonder Vaders toestemming verpoot.
8. Elke abonnee is verzekerd tegen ongevallen.
9. Het prieeltje was begroeid met klimop en kamperfoelle.
10. Ondanks de regen heeft de reiziger zijn tocht voortgezet.

49a. Benoem de onderstreepte woorden.

50. Schrijf van de volgende zinnen het onderwerp en het gezegde op.

Voorbeeld: 1. De jongen had een portemonnee op straat gevonden.

1. De jongen had gevonden.

1. Met Kerstmis gaan wij bij Oma logeren.
2. Vader en Moeder hebben ons dat al lang geleden beloofd.
3. Oma heeft er ook in toegestemd.
4. Het heeft deze winter hard gevroren.
5. Wat heeft je vader tegen je gezegd?
6. Welke jongen heeft deze ruit gebroken?
7. Is je oom lang in Suriname geweest?
8. Buurmans oudste dochter is naar Spanje gereisd.
9. Wie heeft dat mooie verhaal verzonnen?
10. Heeft hij iets over die zaak gezegd?
11. Wij hebben ons over je gedrag verwonderd.
12. Wie had zo iets kunnen denken?
13. Heeft iemand mijn penhouder gezien?
14. Wat is hier gebeurd?
15. Wat heb je van je vader gekregen?
16. Welke jongen heeft dat nestje uitgehaald?

50a. Benoem alle woorden die je kent, uit zin 1 tot en met 6.

51. Schrijf het nummer van de volgende zinnen op en achter het nummer de tijd van de werkwoorden.

1. Vader heeft de krant gelezen.
2. Moeder was even uitgegaan.

3. Wie fietst daar zo hard voorbij?
4. De auto botste met grote vaart tegen de tram.
5. De agent had de jongens al drie keer gewaarschuwd.
6. Had meester de fout over het hoofd gezien?
7. Heeft de postbode de krant al gebracht?
8. De jongens vonden een portemonnee op de weg.
9. De klok staat stil.
10. Heb je je konijnen eten gegeven?
11. Het knappe meisje had de som in een oogwenk uitgerekend.
12. De hond rent zijn meester tegemoet.
13. De wind giert door de bomen.
14. De vogel was zijn kooi ontvlucht.
15. Ik ben gisteren bij je oom geweest.
16. Het vliegertouw was in de war geraakt.
17. Zijn jullie logés gisteren gekomen?
18. Gisteren brandden er drie huizen af.
19. De brandweer blust de brand.
20. Wij ontmoetten gisteren je neef bij het station.
21. Wij ontmoeten hem dikwijls.
22. Ondank is 's werelds loon.
23. De kinderen hadden veel pret gehad.
24. Vroeger hebben wij een hond gehad.

52. Sterk en zwak.

Voor de volt. teg. en de volt. verleden tijd gebruiken we het voltooid of verleden deelwoord van het werkwoord.

Schrijf het voltooid deelwoord op van de volgende werkwoorden:

vinden	breken	stelen	slapen
dragen	vragen	leunen	kruipen
lezen	klauteren	branden	vonnissen
zweven	vliegen	gooien	stompen
zeilen	niezen	ploegen	tennissen
raken	vluchten	raspen	vernissen
antwoorden	verzinnen	ontleden	herkennen
uitwissen	bevelen	verrassen	achterblijven
vermenigvuldigen	berekenen	onderstellen	arresteren

Voltooid deelwoorden eindigen op **en**, op **d** of op **t**.

Werkwoorden waarvan het voltooid deelwoord op **en** eindigt, noemen we **sterke werkw.** Meestal veranderen die werkw. in de onv. verl. tijd van klinker.

Bijv. zingen — zong — gezongen
binden — bond — gebonden
wegen — woog — gewogen, enz.

Werkwoorden, waarvan het voltooid deelwoord op **d** of **t** eindigt, noemen we **zwakke werkwoorden.**

52a. *Zijn de bovenstaande werkwoorden zwak of sterk?*

52b.

Werkwoord	Onv. teg. tijd	Volt. teg. tijd	Zwak of sterk
wandelen	ik wandel	ik heb gewandeld	zwak
wassen	je wast	je hebt gewassen	sterk
veranderen	hij.....	hij.....
gieten	wij.....	wij.....
dromen	jullie.....	jullie.....
fietsen	ze.....	ze.....
glijden	ik.....	ik.....
bewegen	jij.....	jij.....
turen	hij.....	hij.....
wagen	wij.....	wij.....
spreken	jullie.....	jullie.....
vechten	ze.....	ze.....

52c.

Werkwoord	Onv. verl. tijd	Volt. verl. tijd	Zwak of sterk
dansen	ik.....	ik.....
wrijven	je.....	je.....
blazen	zij.....	zij.....
spuiten	wij.....	wij.....
lezen	jullie.....	jullie.....
weigeren	zij.....	zij.....
geven	ik.....	ik.....
begrijpen	je.....	je.....
rekenen	hij.....	hij.....
roesten	het.....	het.....
vluchten	wij.....	wij.....
verhuizen	jullie.....	jullie.....
hakken	ze.....	ze.....

53. Wij hebben je niet horen komen. (voltooid tegenwoordige tijd)

Ze **hadden** ons niet **zien gaan**. (voltooid verleden tijd)

Ook deze zinnen staan in een voltooide tijd. Behalve de persoonsvorm hebben we niet één voltooid deelwoord, maar twee volle werkwoorden. Dat kan echter alleen met enkele werkwoorden. Pas op: in de voltooide tijden vinden we altijd **hebben** of **zijn**.

In welke tijd staan de volgende zinnen:

1. Wij horen de vogels zingen.
2. Hebben jullie iemand op de ruiten horen tikken?
3. Niemand had Oom horen komen.
4. Wij zagen de konijnen in hun hol vluchten.
5. Eigenlijk hadden wij vanmiddag moeten werken.
6. Willen jullie ons een handje helpen?
7. Wij konden de tekening niet erg bewonderen.
8. Zij hadden hun plicht moeten doen.
9. Zijn jullie de zieke al wezen bezoeken?
10. De burgemeester was de oudjes komen feliciteren.
11. Ook de notaris kwam hun zijn gelukwensen aanbieden.
12. Niemand weet een antwoord op deze vraag te geven.
13. De poes had het vogeltje niet kunnen pakken.
14. Hoe heb je zo iets kunnen doen?
15. De leerlingen moesten hun sommen afmaken.

53a. *Zijn de onderstreepte werkwoorden zwak of sterk?*

54. Persoon, getal en tijd.

Schrijf het nummer op van de volgende zinnen en achter het nummer persoon, getal en tijd van de werkwoorden.

Bijv. 1. Kees (hij) heeft zijn zusje geplaagd.

1. 3e pers. enk. v. t. t.

1. Ik verklap het geheim niet.
2. Jullie hebben de ruit toch niet gebroken?
3. Je vraagt naar de bekende weg.

4. Had de agent ons gezien?
5. Wij wisten geen antwoord op de vraag.
6. De jongens kozen het hazepad.
7. Een wereldreiziger beleeft veel avonturen.
8. De hond en de kat hadden gevochten.
9. Jullie hebben je bepaald vergist.
10. Geloof je dat verhaal van Kees?
11. Wij hebben aan zijn woorden getwijfeld.
12. Wat heb je op je verjaardag gekregen?
13. De klok slaat zeven.
14. Heb je de som wel goed uitgerekend?
15. De meisjes vergisten zich.
16. Waarom waarschuwde jij ons niet?
17. In een ogenblik had ik het raadsel opgelost.
18. De zon was nog niet boven de horizon verschenen.
19. De hele familie was vertrokken.
20. Zijn jullie bij ons aan de deur geweest?
21. Ik ben twaalf jaar.
22. Onze burens waren gisteren niet thuis.
23. De kinderen speelden in de tuin.
24. Breng jij deze brief even op de post?

54a. Zijn de onderstreepte werkwoorden zwak of sterk?

55. Telwoorden.

1. Jan wint **twee** knikkers.
2. De **tweede** augustus begint onze vakantie.

Twee en **tweede** noemen we telwoorden. Twee is een **hoofdtelwoord**; het zegt ons precies, hoeveel er zijn. **Tweede** is een **rangtelwoord**; het zegt ons precies, de hoeveelste het is. Zulke telwoorden, die ons precies zeggen, hoeveel er zijn, of de hoeveelste het is, heten **bepaalde** telwoorden.

We kennen dus **bepaalde hoofdtelwoorden**, zoals een, twee, drie, enz. en **bepaalde rangtelwoorden**, zoals eerste, tweede, derde, enz.

Er zijn echter ook telwoorden, waaraan we niet precies kunnen zien, hoeveel er zijn, of de hoeveelste het is. We noemen die **onbepaalde** telwoorden, b.v.:

1. **Enkele** kinderen hadden hun sommen niet op tijd af.
2. Nu heb je al de **zoveelste** keer je werk niet af!

We hebben dus ook **onbepaalde hoofdtelwoorden**, zoals enkele, vele, enz. en **onbepaalde rangtelwoorden**, zoals de zoveelste, de hoeveelste, enz.

Benoem de telwoorden in de volgende zinnen:

1. Meer dan duizend soldaten werden bij de eerste stormloop gedood of gewond.
2. Hoeveel fouten hadden jullie in die vier dictees samen?
3. De zesde van de laatste maand hebben we Sint-Nicolaas.
4. Kom je me om twaalf uur afhalen?
5. Vader ontvangt zijn salaris op de eerste van elke maand.
6. Sommige landen hebben de laatste jaren hun luchtverbindingen zeer uitgebreid.
7. Ik heb de meeste jaren van mijn leven op een dorp gesleten.
8. Er zaten verscheidene fouten in de opstellen van enkele leerlingen.
9. We gingen met drie vrienden op stap.
10. Een menigte van honderd mensen hoorde zwijgend de rede aan.
11. Menig huis heeft bij die reusachtige brand waterschade opgelopen.
12. Jan zit op de middelste bank van de derde rij.
13. Ten tijde van de Oostindische Compagnie zochten talrijke Nederlanders hun fortuin in Indië.
14. De slachtoffers van de ramp vonden bij vele mensen een vriendelijk onthaal.
15. Slechts enkele leerlingen hadden alle sommen goed.
16. In sommige opzichten ben ik het niet met je eens, maar de meeste van je beweringen onderschrijf ik volkomen.
17. Ik heb weinig mensen ontmoet, die niet van reizen hielden.
18. Heb je niet wat schriften voor me?
19. Je hebt er de laatste tijd al vrij wat van me geleend.
20. Beide meisjes hadden in zeer korte tijd twee paar wanten gebreid.

56. Bijvoeglijke bepaling.

Die jongen / plaagt / altijd / mijn broertje.

plaagt gezegde

Die jongen onderwerp

mijn broertje lijdend voorwerp

altijd bijwoordelijke bepaling

Die flauwe jongen / plaagt / altijd / mijn kleine broertje.

plaagt gezegde

Die flauwe jongen onderwerp

flauwe **bijvoeglijke bepaling** bij jongen

mijn kleine broertje lijdend voorwerp

kleine **bijvoeglijke bepaling** bij broertje

altijd bijwoordelijke bepaling

Denk erom:

Een bijvoeglijke bepaling hoort bij een zelfst. naamw. en staat nooit alleen in een stuk.

Knip de volgende zinnen in stukken en geef elk stuk een naam. Denk om de bijvoeglijke bepalingen.

1. De arme man moest zijn zilveren horloge verpanden.
2. Hebben de houthakkers de zieke bomen geveld?
3. Wij hadden het dwaze verhaal niet begrepen.
4. Heeft de sluwe bedrieger het onnozele vrouwtje bedrogen?
5. Piet krijgt op zijn eerstvolgende verjaardag een nieuwe fiets.
6. De beste rekenaar kon de moeilijke som niet oplossen.
7. Morgen vertrekt mijn broer met de eerste trein.
8. In deze straat breekt men zestien oude huizen af.
9. Op het drukke punt passeren dagelijks duizend auto's.
10. De potige agent bracht de baldadige jongen naar het bureau.

56a. *In welke tijden staan bovenstaande zinnen?*

56b. *Benoem de onderstreepte woorden.*

57. Schrijf het nummer op van deze zinnen en daarachter de bijvoeglijke bepalingen.

1. De bloeddorstige marter wou het kleine eekhoortje doden.
2. Met uitgespreide poten stortte het angstige dier zich uit de hoge boom.
3. Verleden week ontmoetten wij je oudste broer.
4. De verbaasde arts vond de zieke boer reeds bij de tafel gezeten.
5. Een talrijke menigte verdrong zich voor het grote gebouw.
6. Die ondeugende jongen springt op een rijdende tram.
7. De antiquair bood een flinke som voor de antieke klok.
8. Het ijdele heertje wou het mooie portret niet aanvaarden.
9. De slimme kunstenaar tekende een paar grote ezelsoren aan het portret.
10. Met een boos gezicht haalde hij zijn dikke portefeuille te voorschijn.
11. Het eigenaardige portret wekte de lachlust op.
12. Op Grootmoeders verjaardag gaat de hele familie haar feliciteren.
13. De verloren ring werd door een arme vrouw gevonden.
14. De meeste mensen dragen tegenwoordig geweven kousen.
15. Men heeft een fraai hek op de gedempte sloot geplaatst.
16. Moeder gooide het gebarsten porseleinen kopje weg.
17. De verloren platina ring had een hoge waarde.
18. Het nieuwe stadhuis rustte op een zware betonnen fundering.

57a. In welke tijd staan bovenstaande zinnen?

58. Aanwijzende voornaamwoorden.

Wat heb je liever: **deze** atlas of **die** verdoos?

Dit vest past niet bij **dat** pak.

De woorden **deze**, **die**, **dit** en **dat** noemen we **aanwijzende voornaamwoorden**.

Ze staan meestal vóór een zelfstandig naamw., maar niet altijd, b.v.:

Welke atlas heb je liever, **deze** of **die**?

Welk vest vind je mooier, **dit** of **dat**?

Ook de woorden **gene**, **gindse**, **zulke**, **zo'n** rekenen we tot de aanwijzende voornw.

Zoek de aanwijzende voornw. uit de volgende zinnen:

1. Nergens vindt men zulk prachtig melkvee als in dit land.
2. Ik vind deze les niet zo moeilijk als die van verleden week.
3. In dit huis woont de burgemeester en in dat aan de overzijde de notaris.
4. De aanrijding had plaats op de hoek van gindse straat.
5. Zulke strenge winters als de laatste twee hadden we nog nooit beleefd.
6. Je moet die pas geslepen messen in dit laatje leggen.
7. De leerlingen van die school zullen deze zomer een reisje maken.
8. Hoe durf je bij zo'n kou in die dunne kleren te gaan wandelen!
9. Zie je gindse molen? Daar voert deze straatweg langs.
10. De Rijn en de Rhône ontspringen dicht bij hetzelfde punt; deze mondt uit in de Middellandse Zee en gene in de Noordzee.

59. Schrijf op:

1e pers. enk. o. t. t. van antwoorden

2e pers. enk. o. v. t. van bezorgen

3e pers. enk. v. t. t. van huilen

1e pers. mv. v. v. t. van geven

2e pers. mv. v. t. t. van wachten

3e pers. mv. v. v. t. van kijken

1e pers. enk. o. v. t. van glijden

1e pers. mv. o. t. t. van rekenen

2e pers. enk. v. v. t. van lopen

2e pers. mv. v. t. t. van vallen

3e pers. enk. o. t. t. van struikelen

3e pers. mv. o. v. t. van vluchten

3e pers. enk. o. t. t. van liggen

1e pers. enk. v. v. t. van verzuimen

2e pers. enk. v. t. t. van twijfelen

1e pers. mv. o. v. t. van binden

3e pers. mv. o. v. t. van luisteren

2e pers. mv. v. t. t. van fluiten

3e pers. enk. v. v. t. van zingen

2e pers. enk. o. t. t. van dragen

1e pers. mv. o. v. t. van lezen

- 3e pers. mv. v. t. t. van wandelen
- 2e pers. mv. v. v. t. van draven
- 1e pers. enk. v. t. t. van dansen

59a. *Zijn bovenstaande werkwoorden zwak of sterk?*

60. **Bedrijvende en lijdende vorm.**

De brandweer / blust / de brand.

blust gezegde

De brandweer onderwerp

de brand lijdend voorwerp

Het lijdend voorwerp „de brand” kunnen we tot onderwerp van een nieuwe zin maken.

Wij krijgen dan: De brand / wordt / door de brandweer / geblust.

wordt geblust gezegde

De brand onderwerp

door de brandweer bijw. bep.

De eerste zin is een **bedrijvende zin**, omdat het onderwerp iets doet.

De tweede zin is een **lijdende zin**, omdat het onderwerp niet iets doet, maar iets **gedaan wordt**.

We kunnen ook zeggen:

„De brandweer blust de brand” staat in de **bedrijvende vorm**.

„De brand wordt door de brandweer geblust” staat in de **lijdende vorm**.

Bij de lijdende vorm hebben we altijd het werkwoord **worden** nodig.

Zijn de volgende zinnen lijdend of bedrijvend?

1. De peren worden in de herfst geplukt.
2. In het voorjaar wordt het koren gezaaid.
3. Soms zaait de boer het in het najaar.
4. De voorbijgangers waarschuwen de onvoorzichtige jongens.
5. Ons radiotoestel wordt gerepareerd.
6. De bloemperken worden door de tuinman gewied.
7. Harkt hij de paden ook?

8. De vreemdeling werd door de gids rondgeleid.
9. Die mantel staat je goed.
10. De bakker bakt het brood in de oven.
11. Met vereende krachten werd de zware balk opgehesen.
12. Verscheidene ruiten werden door de storm verbrijzeld.
13. Het schip werd op de rotsen geworpen.
14. De schipbreukelingen werden liefderijk opgenomen.
15. Heb je dat woord wel goed uitgesproken?

60a. Benoem de onderstreepte woorden.

61. In het najaar / worden / de peren / geplukt.

worden geplukt gezegde
 de peren onderwerp
 in het najaar bijwoordelijke bepaling

Om het onderwerp van een lijdende zin te vinden vragen we niet, wie of wat doet er iets, maar wie of wat **wordt er iets gedaan?**

Schrijf van de volgende zinnen het nummer op en achter het nummer het onderwerp en het gezegde.

Voorbeeld: 1. In het voorjaar wordt het koren gezaaid.
 1. Het koren / wordt gezaaid.

1. Het rendier wordt door de wolven achtervolgd.
2. Wordt het dier door de wolven verslonden?
3. Mijn schoenen worden door de schoenmaker verzoold.
4. Moeten jouw schoenen verzoold worden?
5. In het najaar wordt de wintertarwe gezaaid.
6. Door welke jongen werd dat antwoord gegeven?
7. Het volgend jaar worden hier twintig nieuwe huizen gebouwd.
8. Nauwkeurig werd de zieke door de dokter onderzocht.
9. Deze week worden de nieuwe leerlingen toegelaten.
10. Vroeger werden ze in mei toegelaten.
11. De zieke bomen worden door de houthakkers geveld.
12. De schepen werden door de storm op een zandbank geworpen.

62. Zet de volgende bedrijvende zinnen in de lijdende vorm.

1. De horlogemaker repareert mijn horloge.
2. De smid smeedt het ijzeren hek.
3. De slimme vos bedriegt de onnozele beer.
4. Jan brengt de brief op de post.
5. De winkelier weegt de suiker.
6. De jongens hielpen het oude vrouwtje over de gladde straat.
7. De baas behandelde de ezel met ondank.
8. De tuinman schoffelde de paden van de tuin.
9. De boeren haalden in juli het hooi binnen.
10. De leerlingen bezochten trouw de catechisatie.

Bij de eerste 5 van bovenstaande zinnen gebruiken we in de lijdende vorm „wordt”, bij de laatste 5 „werd” of „werden”. Als een bedrijvende zin in de o. t. t. staat, moet hij in de lijdende vorm ook in de o. t. t. staan. We gebruiken daarom de o. t. t. van worden, dus **word**, **wordt** of **worden**.

Staat de bedrijvende zin in de o. v. t., dan moet ook in de lijdende zin de o. v. t. van worden gebruikt worden, dus: **werd** of **werden**. Voor de tijd van een **lijdende zin** kijken we dus alleen naar de tijd van het werkwoord **worden**.

63. In welke tijd staan de volgende zinnen?

1. Is je broer voor zijn examen geslaagd?
2. Wij weten het nog niet.
3. De uitslag wordt morgen bekend gemaakt.
4. Heb je de krant al gelezen?
5. De zieke bomen in het bos werden gerooid.
6. De houthakkers hadden bijlen en spaden meegebracht.
7. De schoorsteen wordt geveegd.
8. De kinderen werden op limonade getrakteerd.
9. Is het cadeau je tegengevallen?
10. De grijsaard stierf op hoge leeftijd.
11. Zijn dood werd door iedereen betreurd.
12. Dit huis wordt verkocht.
13. De nieuwe school werd de eerste september geopend.
14. De knikker was onder de haard gerold.
15. Waar ben jij gisteren gebleven?

64. *Schrijf van de volgende zinnen het nummer op en daarachter de bijwoordelijke bepalingen die je in de zin vindt. Is er geen bijw. bep., zet dan een streepje achter het nummer.*

1. Morgen gaat Vader op reis.
2. Wij gaan elke zondag naar de kerk.
3. 's Winters zorgen we voor de vogels.
4. Tegen de avond verschijnen de vleermuizen.
5. Jan loopt hard naar school.
6. Mijn neefje krijgt een nieuwe fiets.
7. De wind giert in de schoorsteen.
8. De kachel brandt heerlijk.
9. Verkoopt jullie kruidenier macaroni?
10. Bram zit ijverig te werken.
11. Langzaam stoomt het schip binnen.
12. Prinses Christina werd op 18 februari geboren.
13. De dienstbode moest de straat schrobben.
14. Alle kinderen luisterden aandachtig.
15. Komen jullie straks bij ons spelen?

65. *Schrijf van de volgende zinnen het nummer op en daarachter het lijdend voorwerp dat je in de zin vindt. Is er geen lijd. voorw., zet dan een streepje achter het nummer.
(Pas op! een lijdend voorw. kan nooit met een voorzetsel beginnen).*

1. De nijdige hond blaft tegen de voorbijganger.
2. De arme vrouw ging naar de burgemeester.
3. De dame stuurt de jongen met een briefje naar de dominee.
4. Met die brutale jongen mag ik niet langer omgaan.
5. Waarom plagen die ondeugende rakkers dat lieve meisje?
6. De grote stier verkocht de boer aan de vreemde veekoper.
7. De conciërge deed zijn beklag over de jongens bij de rector.
8. De tijger en de tijgerin sloot men in afzonderlijke hokken.
9. Vader bedankt de vriendelijke mannen voor hun hulp.
10. De ezel werd door de jongens voor de wagen gespannen.
11. Heb je de krant al gelezen?
12. De grijsaard stierf op hoge leeftijd.
13. Zijn dood werd door iedereen betreurd.

14. De gids leidde de vreemdeling door de stad.
15. Heb je dat woord wel goed uitgesproken?
16. Morgen zal de tuinman de bloemperken wieden.
17. Op Oma's verjaardag gaat de hele familie haar feliciteren.

66. De onderwerpsvorm van het lidwoord is altijd **de**.

Bij het lijdend voorwerp gebruikte men vroeger voor de mannelijke enkelvoudige woorden **den**.

De onderwerpsvorm noemde men **eerste naamval**, de lijdende voorwerpsvorm **vierde naamval**.

Tegenwoordig zijn beide vormen **de**. Toch zegt men nog, dat het onderwerp in de **eerste naamval** en het lijdend voorwerp in de **vierde naamval** staat.

Ook van de zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en voornaamwoorden zeggen we, dat ze in de eerste of de vierde naamval staan, al naar ze in het onderwerp of in het lijdend voorwerp voorkomen, al veranderen de woorden in het geheel niet.

Onthouden: het onderwerp staat in de eerste naamval.
 het lijdend voorwerp } staan in de vierde
 de bijwoordelijke bep. } naamval.
 Ook **na een voorzetsel** hebben we de **vierde naamval**.

De tweede en de derde naamval zijn er ook, maar die leren we later.

In welke naamval staan de onderstreepte woorden? Waarom?

Voorbeeld: Grootvader verkoopt de oude klok.

Grootvader 1e nv. onderwerp

de oude klok 4e nv. lijdend voorw.

1. Dat voortdurende lawaai vermoedt de zieke.
2. Vader heeft de huissleutel verloren.
3. De grijsaard maakte elke dag een korte wandeling.
4. Dit jongetje wordt door zijn moeder verwend.

5. De boer bracht het paard naar de wei.
6. De dienstbode poetst mijn schoenen.
7. In de herfst plukken wij het fruit.
8. De kinderen spelen op het schoolplein.
9. Jan heeft zijn opstel met veel zorg gemaakt.
10. Vader bedankt de vriendelijke man voor zijn hulp.
11. De vrijpostige jongen gaf een brutaal antwoord.
12. In de zeventiende eeuw stichtten de Nederlanders de Kaapkolonie.
13. De jager stopte de patrijzen in zijn weitas.
14. Moeder heeft de aardappelen gekookt.
15. Je moet je geld nuttig besteden.

66a. Benoem de woorden, die je kent, uit zin 1 tot en met 7.

67. Vragende voornaamwoorden.

Wie klopt daar?

Wiens boek is dit?

Op welke school gaan jullie?

Wat doe je daar?

De onderstreepte woorden heten **vragende voornaamwoorden**.

Zoek de vragende voornaamwoorden uit de volgende zinnen:

1. Met wie zag ik je vanmorgen in het park?
2. In welke kast heb je de atlas gelegd?
3. Wat wil je van me?
4. Tot welke bladzijde zijn we gekomen met lezen?
5. Aan wiens deur schelde de telegrambesteller?
6. Wat voor radiotoestel hebben jullie?
7. In welk boek heb je dat aardige verhaal gelezen?
8. Bij wie hebben jullie die nieuwe meubels gekocht?

68. Bijwoorden.

1. Liesje / schrijft / keurig.
2. Jan / eet / gulzig.
3. De ballon / daalt / langzaam.
4. Morgen / vertrekken / wij.
5. Kijk / eens / hier.

De onderstreepte woorden zijn bijwoordelijke bepalingen, die uit één woord bestaan.

In de eerste zin behoort **keurig** bij schrijft. Dit woord zegt, hoe Liesje schrijft. In de tweede zin behoort **gulzig** bij eet en in de derde zin **langzaam** bij daalt, enz. Zulke woorden als de onderstreepte heten **bijwoorden**. Ze bepalen een werkwoord.

Zoek de bijwoorden in de volgende zinnen:

1. De klok loopt achter.
2. Overmorgen kom ik je bezoeken.
3. Waar was je gisteren?
4. De zon schijnt fel.
5. Wat eten we vandaag?
6. Jij komt altijd achteraan.
7. Frits at gauw zijn boterham.
8. Waar heb je mijn boek gelegd?
9. De trein komt laat.
10. Spreek duidelijk!
11. Deze trein stopt telkens.
12. De kinderen lachten luidkeels.
13. Hij trapte de bal keihard in het doel.
14. Je moet nauwkeuriger cijferen.
15. De vliegtuig schoot pijlsnel omlaag.
16. Zo'n geweldige brand had ik nooit eerder gezien.
17. Heb je het pakket wel stevig dichtgebonden?
18. De visser tuurde onafgebroken over de zee.
19. Blijf je thuis of ga je mee?

69. Bijvoeglijk naamwoord of bijwoord?

Bijwoorden behoren meestal bij werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden bij zelfstandige naamwoorden. Bijwoorden staan meestal alleen in een stuk, bijvoeglijke naamwoorden niet.

1. Wij schrijven de les **nauwkeurig** over.
2. Die **valse** kat krabde mijn zusje in haar gezicht.
3. In het **kleine** tuintje stonden twee **prachtige** fuchsia's.
4. **Onmiddellijk** sprong de **moedige** man in het water.
5. Wij hebben je niet **goed** verstaan.
6. Je moet wat **duidelijker** spreken.
7. De kachel brandt **heerlijk**.
8. Wij aten de **heerlijke** peer met smaak op.
9. Jan loopt **hard** naar school.
10. Djatibomen hebben **hard** hout.
11. Het **kleine** jongetje sliep **rustig**.
12. Wij wonen in een **rustig** gedeelte van de stad.
13. De boeken staan **netjes** in de kast.
14. De meeste leerlingen zeiden het gedichtje **mooi** op.
15. Die **mooie** jurk staat jou **goed**.

70. Zijn de onderstreepte woorden bijvoeglijke of bijwoordelijke bepalingen? Denk erom: een bijvoeglijke bepaling staat nooit alleen in een stuk en behoort bij een zelfst. nw.

1. De chauffeur van de verongelukte auto bloedde uit verschillende wonden.
2. Een bekend Duits dichter ontving op zekere dag een ongefrankeerde brief.
3. De arme dieren verwondden zich lelijk aan het prikkeldraad.
4. Gisteren hebben wij ons nieuwe huis betrokken.
5. De vermoeide reiziger accepteerde het aanbod van de vriendelijke voerman.
6. Weldra waren ze in een druk gesprek gewikkeld.
7. De grappenmaker keek zijn verbaasde medereizigers triumfantelijk aan.

8. Die knappe jongen kan gemakkelijk twintig sommen in een uur maken.
9. Moeder staat 's morgens altijd het eerst op.
10. Hebben jullie gisteren fijn gezwommen?
11. Het heeft vannacht hard gevroren.
12. Een kolossale slang schuifelde onhoorbaar de hut binnen.
13. Op zekere morgen verscheen de fabrikant plotseling op de afdeling expeditie.
14. De krijgende meeuwen zwieren rakelings langs de bruisende golven.
15. De moeder liet het slapende jongetje rustig liggen.
16. De sympathieke jubilaris werd door de oudste directeur hartelijk toegesproken.

70a. Ontleed de zinnen 6, 7, 8, 9 en 10.

70b. Benoem de woorden die je kent, van zin 13, 14, 15 en 16.

70c. Persoon, getal en tijd van de eerste 10 zinnen.

71. Voor de tijd van een lijdende zin kijken we naar de tijd van het werkw. **worden**.

De o. t. t. is:

Ik word — je wordt — hij wordt — wij worden — jullie worden — zij worden.

De o. v. t. is:

ik werd — je werd — hij werd — wij werden — jullie werden — ze werden.

De v. t. t. is:

ik ben geworden — je bent geworden — hij is geworden — wij, (jullie, ze) zijn geworden.

De v. v. t. is:

ik, (je, hij) was geworden — wij, (jullie, ze) waren geworden.

De meester heeft de kinderen geprezen, is een bedrijvende zin in de v. t. t.

In de lijdende vorm wordt hij: De kinderen zijn door de meester geprezen (geworden). **Het deelwoord geworden laten wij weg.** Hetzelfde is het geval in de v. v. t. De jongens hadden het meisje geplaagd, wordt: Het meisje was door de jongens geplaagd (geworden).

In de voltooiden tijden hebben we dus ook in de lijdende vorm een persoonsvorm van het werkwoord **zijn** plus **een deelwoord**, precies als in bedrijvende zinnen.

Maar denk erom: het deelwoord **geworden** is bij lijdende zinnen weggelaten.

Zijn de volgende zinnen lijdend of bedrijvend? In welke tijd staan ze?

1. Jan heeft zijn schrift vergeten.
2. De ondeugd is door zijn vader gestraft.
3. Vader is in de tuin.
4. Mijn fiets is door de rijwielhersteller gerepareerd.
5. De dief is door de politie gearresteerd.
6. Ben je van de trap gevallen?
7. Is de krant al weggebracht?
8. De werklieden waren ontslagen.
9. Oom heeft een rat gevangen.
10. Door de storm zijn heel wat bomen ontworteld.
11. De kamer was door de schilder behangen.
12. Door wie is jullie huis geverfd?
13. Onze schriften zijn door de meester nagekeken.
14. De bloemen waren in korte tijd verwelkt.
15. De kinderen waren door Tante op pannekoeken getrakteerd.
16. Een van de jongens was in de sloot gesprongen.
17. In korte tijd waren de vliegtuigen uit het gezicht verdwenen.
18. Is je logé al vertrokken?

72. *De volgende zinnen staan in de v. t. t. en de v. v. t. van de bedrijvende vorm. Zet ze in de lijdende vorm.*

1. Moeder heeft de rekening betaald.
2. De ondeugende jongen had de meester bedrogen.
3. De arrestant heeft de agent beledigd.
4. De moeder heeft het kleine jongetje verwend.

5. De rechter had de beklagde veroordeeld.
6. De oplichter had verscheidene mensen benadeeld.
7. De schilder heeft het malle portret verwijderd.
8. De wolf had het schaap met grote gulzigheid verslonden.
9. De ondankbare wolf heeft de kraanvogel afgesnauwd.
10. Heb jij dit mooie vulpotlood verloren?

72a. Benoem de woorden van zin 6, 7, 8, 9 en 10.

73. De volgende zinnen staan in de v. t. t. en de v. v. t. van de lijdende vorm. Zet ze in de bedrijvende vorm.

1. De jongens zijn door de politieagent gewaarschuwd.
2. De wolf was door de kraanvogel geholpen.
3. De vreemdelingen waren door de rakkers nagejouwd.
4. De sloten zijn door de arbeiders gedempt.
5. De rozen zijn door de tuinman gesnoeid.
6. De plantjes waren door de sneeuw tegen de kou beschermd.
7. Jan was door Kees gefopt.
8. Door de wilde eend waren vijftien eieren gelegd.
9. Onze poes was door de hond op de vlucht gejaagd.
10. De artikelen zijn door de winkelier opnieuw geprijsd.

73a. Ontleed de zinnen 6, 7, 8, 9 en 10.

74. Onvoltooid en voltooid tegenwoordig toekomstige tijd.

We hebben van de werkwoorden vier tijden geleerd: twee onvoltooiden tijden, nl. de o.t.t. en de o.v.t. en twee voltooiden tijden: de v. t. t. en de v. v. t.

Bij de voltooiden tijden hebben wij de werkwoorden **hebben** en **zijn** te hulp geroepen om een persoonsvorm te hebben. Meestal is de persoonsvorm vergezeld van een voltooid of verleden deelwoord.

In welke tijd staat nu deze zin:

De meester **zal** ons morgen een verhaal **vertellen**?

Het werkwoord **zullen** is een bijzonder werkwoord, want je kunt het gebruiken, als je iets wilt vertellen, dat **in de toekomst**

zal gebeuren. Daarom noemen wij deze tijd met **zal de onvoltooid tegenwoordig toekomstige tijd**.

Voor de o. t. t. t. hebben we nodig de o. t. t. van **zullen** als persoonsvorm plus een vol werkwoord (de infinitief of onbepaalde wijs).

Zet de volgende korte zinnetjes in de o. t. t. t.:

Ik werk	Ik kom	Ik help hem
Je lacht	Je wordt wakker	Je ontmoet haar
Hij huilt	Hij is ziek	Zij is blij
Wij antwoorden	Wij wagen het	Wij denken erom
Jullie hebben berouw	Jullie zien niets	Jullie wandelen
Zij vergissen zich	Ze komen terug	Ze slaan op de vlucht

Nu de tijd in deze zinnen:

De trein **zal** wel **vertrokken zijn**.

Wij **zullen** hem niet goed **verstaan hebben**.

Hier zien wij weer de werkwoorden **hebben** en **zijn** en een **deelwoord**. We hebben hier weer een **voltooid** tijd. Deze tijd heet: **voltooid tegenwoordig toekomstige tijd**. De persoonsvorm is weer van het werkwoord **zullen**.

Zet bovenstaande zinnetjes in de v. t. t. t.

75. *In welke tijd staan de volgende zinnen?*

Denk erom:

1. In **alle voltooiden tijden** vinden we naast het eigenlijke werkwoord een van de werkwoorden **hebben** of **zijn**.
2. Als er **zal**, **zult** of **zullen** in de zin staat, hebben we een **toekomstige tijd**.
 1. De peren worden in oktober geplukt.
 2. Wij hebben gisteren kennis gemaakt met je neef.
 3. Hij was zo juist uit Afrika teruggekeerd.
 4. Hij zal jullie wel geamuseerd hebben met zijn verhalen.
 5. Voor Moeder bracht hij een leeuwehuid mee.
 6. Vader zal een week verlof vragen.
 7. Hij zal met neef de verdere familie bezoeken.
 8. De suiker is juist door de winkelier gebracht.

9. De rekening zal toch wel betaald zijn?
10. Wij zullen deze som maar overslaan.
11. De vorige som is ook al overgeslagen door jullie.
12. Hadden we die dan moeten maken?
13. De namen der winnaars zullen morgen bekend gemaakt worden.
14. De oudjes verwachtten hun zoon in 't geheel niet.
15. Met grote vreugde werd hij door hen ontvangen.
16. Over een uur zal ik met dit werkje klaar zijn.
17. De zieke heeft hoge koorts.
18. Hij is al twee keer door de dokter onderzocht.
19. De deugniet zal door zijn vader gestraft worden.
20. De deugniet zal door zijn vader gestraft zijn.

76. Persoon, getal en tijd van de volgende zinnen:

1. De bengels gaan op de vlucht.
2. Ze zullen hun straf niet ontlopen.
3. Wat zullen jullie gelachen hebben.
4. Wij zullen hard werken.
5. De klok zal voor zijn.
6. Je moet bij Vader komen.
7. Joost had zich vergist.
8. Ik zal de som nog eens uitrekenen.
9. Je zusje wordt door die flauwe jongen geplaagd.
10. Het paard zal verkocht worden.
11. De politie is door buurman gewaarschuwd.
12. Deze bomen zullen de volgende week gerooid worden.
13. Door hoeveel kinderen werd het goede antwoord gevonden?
14. Door hoeveel kinderen is het goede antwoord gevonden?

77. Onbepaalde voornaamwoorden.

1. Klopt daar iemand?
2. Ik hoor niets.
3. Wat zei men van je nieuwe pak?
4. Het regent, dat het giet.

De onderstreepte woorden zijn **onbepaalde voornaamwoorden**.

Zoek de onbepaalde vnv. uit de volgende zinnen:

1. Ik heb wat voor je meegebracht.
2. Het krioelt hier van mieren.
3. Zou deze of gene in mijn boekenkast gesnuffeld hebben?
4. Hoe kan dat? Er is niemand in je kamer geweest.
5. Ik begrijp er niets van.
6. Is er iets gebeurd, dat de mensen zo samenscholen?
7. Een zeker mens had twee zonen.
8. Heb jij enig idee van wat we op dat feest te zien zullen krijgen?
9. Ken jij misschien de een of ander, die mij inlichtingen zou kunnen verschaffen?
10. Hij liep de eerste de beste sigarenwinkel binnen.
11. Ken jij een mijnheer Van den Burg?
12. Heb je al enig bericht ontvangen van je familie?

78. Moeilijke onderwerpen. Schrijf het nummer op en het onderwerp.

1. Het regent de hele dag.
2. Gisteren sneeuwde het.
3. Ziet iemand mijn penhouder?
4. Niemand zal dat verhaal geloven.
5. Wat gebeurt hier?
6. Geen enkel geluid liet zich horen.
7. Wie brak die ruit?
8. Alles lag door de kamer.
9. Niets stond op zijn plaats.
10. Roken benadeelt de gezondheid.
11. Rekenen vind ik moeilijk.
12. Lezen verveelt mij nooit.
13. Viel het roken de jongen mee?
14. Wat kreeg je van je vader?
15. Spoedig hield het akelige gepiep op.
16. Het lopen vermoeit de grijsaard.
17. Welke jongen haalde het nestje uit?
18. Hoeveel kinderen zitten er bij jullie in de klas?
19. Iedereen lachte om de vermakelijke geschiedenis.
20. Hoe gaat het met jou?

78a. Zoek de voornaamwoorden uit bovenstaande zinnen.

79. Moeilijke lijdende voorwerpen. Schrijf het nummer op en het lijdend voorwerp.

1. De ouders hoorden niets van hun zoon.
2. Zoëven zag ik iemand in de tuin.
3. Wij zagen geen sterveling op de weg.
4. Zagen jullie niemand?
5. Hij vroeg ons niets.
6. Hoeveel geld bracht het huis op?
7. Welke jongen vind je het aardigst?
8. Dat kan ik niet zeggen.
9. Jan vertelde het gebeurde aan zijn ouders.
10. De onnozele boer volgde het voorschrift letterlijk op.
11. Hij had niets te vertellen.
12. Zo iets zou ik niet durven zeggen.
13. Hoeveel vissen vingen jullie gisteren?
14. Wij vingen niets.
15. Welk konijntje wou Kees graag hebben?
16. Wat zou Geert voor zijn verjaardag vragen?
17. Dat weet ik niet.
18. Lezen vinden deze kinderen niet prettig.

79a. Zoek de voornaamwoorden uit bovenstaande zinnen.

80. Meewerkend voorwerp.

Moeder / schrijft / een brief / aan Tante.

schrijft gezegde
Moeder..... onderwerp
een brief lijdend voorwerp
aan wie? = aan Tante..... meewerkend voorwerp

Deze zin kunnen we ook zo zeggen:

Moeder / schrijft / Tante / een brief.

schrijft gezegde
Moeder..... onderwerp
een brief lijdend voorwerp
aan wie? = (aan) Tante meewerkend voorwerp

Oom / brengt / voor Moeder / een mooi cadeau / mee.	
brengt mee.....	gezegde
Oom.....	onderwerp
een mooi cadeau.....	lijdend voorwerp
mooi.....	bijv. bep. bij cadeau
voor Moeder.....	meewerkend voorwerp

Voor een meewerkend voorwerp staan dikwijls de woorden aan of voor, of je kunt die woorden ervoor denken, en als ze ervoor staan, kun je ze vaak weglaten.

Zinnen knippen. Elk stuk een naam.

1. De kinderen brengen Grootmoeder een mooie ruiker.
2. Vader gaf Dik op zijn verjaardag een fiets.
3. De grossier zond de winkelier de bestelde goederen.
4. De vreemdeling vroeg de agent de weg.
5. Deze jongen bezorgt mij veel last.
6. Moeder kocht nieuwe schoenen voor mijn zusje.
7. De jager zendt zijn vriend een haas.
8. De meester vertelt ons een mooi verhaal.
9. De verzamelaar stond een schilderstuk af aan het museum.
10. Hij toonde ons zijn prachtige collectie.

80a. *Zet bovenstaande zinnen in de lijdende vorm.*

80b. *Benoem de onderstreepte woorden.*

81. *Schrijf de nummers van de volgende zinnen op en achter elk nummer het meewerkend voorwerp dat je in de zin vindt. Staat er geen meewerkend voorwerp in de zin, zet dan een streepje achter het nummer. Pas op! niet elk stuk dat met **aan** of **voor** begint, is een meew. voorw.*

1. Aan wie heb je de geschiedenis verteld?
2. Heeft je vader je toestemming verleend?
3. De fabrikant liet ons de hele fabriek zien.

4. Voor ons huis staat een lindeboom.
5. Jan hing zijn jas aan de kapstok.
6. Meester gaf ons vanmiddag vijf moeilijke sommen op.
7. De kolenhandelaar heeft ons gisteren twee mud antraciet geleverd.
8. Aan de eerste prijswinnaar wordt dit gouden horloge toegekend.
9. De zakkenroller ontstal de dame haar portemonnee.
10. Voor de zieke boer werd een dokter gehaald.
11. De volgende dag vond de dokter de boer bij de tafel.
12. Vader had de kinderen een leuke verrassing bereid.
13. Moeder trakteerde ze op heerlijke pannenkoeken.
14. Wat heb jij Jan beloofd?
15. Heeft hij je het geleende boek al teruggegeven?
16. Gisteren heeft hij het mij gebracht.
17. Men zal de jubilaris een radiotoestel aanbieden.
18. Bevalt dat werkje jou?
19. Rotterdam ligt aan de Nieuwe Maas.
20. De antiquair bood Grootvader zeshonderd gulden voor de Friese klok.

81a. Benoem de onderstreepte woorden.

81b. In welke tijd staan deze zinnen?

82. 3e naamval.

Jan / geeft / zijn duiven / eten.

zijn duiven meewerkend voorwerp (3e naamval)

Jan / geeft / eten / aan zijn duiven.

(aan) zijn duiven meewerkend voorwerp (4e naamval, na een voorzetsel)

Het meewerkend voorwerp staat in de 3e naamval, behalve wanneer het met een voorzetsel begint. Dan staat het in de 4e naamval.

- 1e naamval onderwerp
 3e naamval meewerkend voorwerp **zonder** voorzetsel
 4e naamval meewerkend voorwerp **met** een voorzetsel
 lijdend voorwerp
 bijwoordelijke bepaling
 na een voorzetsel

In welke naamval staan de onderstreepte zinsdelen? Waarom?

1. De kapitein staat met de machinist te praten.
2. Het schip doorklieft de golven.
3. De machinist gaat haastig naar de machinekamer.
4. In de kajuit zien wij de eerste stuurman.
5. Hij geeft een matroos zijn bevelen.
6. De matroos neemt een briefje mee voor de kapitein.
7. Op de brug overhandigt hij het briefje aan de kapitein.
8. Die lastige jongen bezorgt zijn ouders veel verdriet.
9. Ik heb mijn fiets uitgeleend aan mijn vriendje.
10. Hij zal hem mij morgen terugbrengen.
11. Moeder breidt een nieuwe jurk voor mijn jongste zusje.
12. De vriendelijke politieagent wees de vreemdeling de weg.

83. Een streep onder de lijdende voorwerpen, een golflijntje onder de meewerkende voorwerpen.

1. De postbode bezorgt ons een zwaar pakket.
2. Vader zendt Oom een kistje sigaren.
3. Schenk je die man je vertrouwen?
4. De heer drukt de arme vrouw een gulden in de hand.
5. Op haar verjaardag geven wij Moeder een cadeau.
6. De overste weigert de soldaat het verlof.
7. Vader brengt een hengel voor mij mee.
8. Karel toont ons zijn jonge konijntjes.
9. De storm heeft aan verscheidene huizen schade toegebracht.
10. De zoon berokkent zijn ouders veel verdriet.
11. Buurman leent ons zijn tuinhark.
12. De reiziger toont het kaartje aan de conducteur.

13. Vader weigert mij zijn toestemming.
14. De meester verbiedt ons dat spelletje.
15. Voor de eerlijke vinder wordt een beloning uitgelooft.
16. Die man kan ik mijn vertrouwen niet schenken.

83a. *Hoeveel persoonlijke en bezittelijke voornaamw. zie je in bovenstaande zinnen?*

83b. *Zet de zinnen 10—16 in de o. t. t. t.*

83c. *Zet de zinnen, waarmee dat mogelijk is, in de lijdende vorm.*

84. *Zinnen knippen. Elk stuk een naam (vergeet de bijv. bep. niet!)*

1. De koning schonk zijn trouwe minister een ridderorde.
2. Aan de eerlijke vinder werd een grote beloning toegekend.
3. De burgemeester gaf Vader alle gewenste inlichtingen.
4. Die gluisperige jongen vertrouw ik niet.
5. De kinderen lachten hartelijk.
6. Hij is twee keer door de dokter onderzocht.
7. De krijsende meeuwen scheerden rakelings langs de bruisende golven.
8. Buurman heeft ons zijn hulp aangeboden.
9. De vliegmaschine schoot pijlsnel omlaag.
10. De vrijpostige jongen gaf de agent een brutaal antwoord.

85.	Als bezitt. vnw.	mijn	als pers. vnw.	mij
	„ „ „	jouw	„ „ „	jou
	„ „ „	uw	„ „ „	u

Vul in: mij of mijn, u of uw, jou of jouw.

1. Toen ik laatst ziek was, voelde de dokter m— m— pols.
2. Hij vroeg m—, of ik m— tong eens wilde uitsteken.
3. Is dit j— vulpen of de mijne?
4. Wenst u— u— thee met of zonder suiker?
5. Zou je m— niet eens een handje helpen bij m— werk?

6. Is die wandelstok nu van j— of van m—?
7. Zeg m—, wie u— vrienden zijn en ik zal u— zeggen, wie u— bent.
8. Ik vind het best, dat je m— schaatsen gebruikt, als je ze m— maar op tijd terugbrengt.
9. „Zul je m— niet vergeten, als je in Canada bent?” vroeg de moeder aan haar zoon.
10. „Hoe zou ik u— kunnen vergeten?” antwoordde hij, „maar ik beloof u—, dat ik u— portret altijd voor m— op m— werktafel zal zetten; dan moet ik wel aan u— denken.”
11. „Het is m— een genoeg en u— te kunnen berichten, dat u— zending aardbeien in goede orde is aangekomen,” schreef de koopman aan de tuinder.

86. Trappen van vergelijking.

De Westertoren is **hoog**.

De Utrechtse Domtoren is **hoger**.

De Eiffeltoren is **het hoogst**.

We zien hier drie vormen van het bijvoeglijk naamwoord:

1. hoog de stellende trap.
2. hoger de vergrotende trap.
3. het hoogst..... de overtreffende trap.

In de regel krijgt de vergrotende trap **-er** en de overtreffende trap **-st**. Er zijn echter kleine afwijkingen en onregelmatigheden. Soms omschrijven we de vergrotende trap door **meer** en de overtreffende trap door **meest**, b.v.:

Jij bent hier bekend, zij is hier meer bekend en hij is hier het meest bekend. We doen dit echter **alleen, als het beter klinkt!** Anders geven we steeds de voorkeur aan de gewone vormen.

Schrijf de vergrotende en de overtreffende trap van de volgende woorden op:

braaf	fris	graag	luid	zwaar
beleefd	dwaas	goed	voortvarend	zuur
bekwaam	duur	veel	geschikt	wijs
stomp	teer	weinig	grof	wild
krom	kras	dikwijls	vermoeiend	nederig

87. Schrijf op:

- 1e p. enk. o. t. t. van veranderen
- 1e p. enk. v. t. t. van houden
- 1e p. mv. o. t. t. t. van komen
- 2e p. enk. v. v. t. van zeggen
- 2e p. mv. v. t. t. t. van verdwijnen
- 3e p. enk. v. t. t. van denken
- 3e p. mv. o. v. t. van waarschuwen
- 3e p. enk. o. t. t. t. van spreken
- 2e p. mv. v. t. t. van vallen
- 3e p. mv. o. t. t. van arbeiden
- 1e p. enk. v. t. t. t. van uitglijden
- 2e p. enk. o. v. t. van vermijden
- 1e p. mv. v. v. t. van verstaan
- 2e p. mv. o. v. t. van twisten
- 1e p. enk. v. t. t. t. van zich vergissen
- 3e p. mv. v. t. t. van hopen
- 2e p. enk. o. t. t. van branden
- 1e p. mv. o. t. t. t. van zenden
- 3e p. enk. v. v. t. van zich schamen
- 2e p. enk. o. t. t. van antwoorden
- 1e p. enk. o. v. t. van zich wassen
- 3e p. mv. o. t. t. t. van slagen
- 3e p. mv. v. t. t. van treuzelen
- 2e p. enk. v. t. t. t. van genieten
- 1e p. mv. v. t. t. van wandelen

87a. Welke van bovenstaande werkwoorden zijn zwak en welke sterk?

88. Gebiedende wijs.

1. Jan gaat om suiker bij de kruidenier.
2. Jan, ga eens om suiker bij de kruidenier.

In zin 1 gaat Jan werkelijk.

In zin 2 wordt hem **bevolen** te gaan. Dat zien we aan het werkwoord **ga**.

De stam van het werkwoord kan dus gebruikt worden om iets te gebieden. We noemen de stam in dat geval: de **gebiedende wijs** van het werkwoord. In deftige geschreven taal gebruikt men voor de gebiedende wijs meervoud nog wel de stam + t.

Gewone zinnen, die ons zeggen, dat iets werkelijk gebeurt, staan in de **aantonende wijs**.

Staan de onderstreepte werkwoorden in de aantonende of in de gebiedende wijs? Vragende zinnen staan natuurlijk nooit in de gebiedende wijs.

1. Loop op de tenen, jongens!
2. De jongens lopen op de tenen de gang door.
3. Ga je vanmiddag mee naar oom Frits?
4. Kees, breng deze brief eens vlug op de post.
5. Kees, breng je je autoped mee vanmiddag?
6. Berg allen je boeken in je kastje, kinderen.
7. Jan, zet je fiets nu maar weg.
8. „Laad de wagen maar niet te vol,” riep de boer zijn knechts na.
9. De knecht laadt de wagen te vol.
10. „Vergeet niet de paarden hooi te geven,” zei hij tot de staljongen.
11. Piet, haal jij de spa eens uit de schuur.
12. Piet haalt de spa uit de schuur.
13. Kom niet te dicht bij het vuur, Zus.
14. Laat het licht niet onnodig branden, melsjes.
15. Snijd niet in je vinger met dat mes, Trui.
16. Trui snijdt in haar vinger.
17. Denk je, dat ik mij door jou laat bedriegen?
18. Denk niet, dat ik bang voor je ben, jongetje.
19. „Geloof niet, dat ik een landverrader ben,” zei Oldenbarnevelt.
20. Vader gelooft die verhalen van jou niet.

89. Naamwoordelijk gezegde.

a. Het gezegde van de zin wordt gevormd door één of meer **werkwoorden**.

B.v. Mijn zus / **groet** / de verpleegster.

groet gezegde

Mijn zus onderwerp

de verpleegster lijdend voorwerp

Omdat in deze zin een lijdend voorwerp staat, kan hij in de lijdende vorm gezet worden: De verpleegster wordt door mijn zus gegroet.

Nu deze zin: Mijn zus / **wordt** / verpleegster.

wordt gezegde??

Mijn zus onderwerp

verpleegster lijdend voorwerp??

Nee, want dan zou je de zin in de lijdende vorm moeten kunnen zetten en dat gaat niet. **Wordt** en **verpleegster** behoren bij elkaar en vormen samen het gezegde. En omdat in dit gezegde een zelfstandig **naamwoord** staat, noemen we het een **naamwoordelijk gezegde**.

We ontleden: wordt verpleegster ... **naamwoordelijk gezegde**

wordt **werkwoordelijk deel**

verpleegster **naamwoordelijk deel**

Mijn zus onderwerp

Je ziet, dat Mijn zus en verpleegster dezelfde zijn. Dat is altijd zo bij een naamwoordelijk gezegde. Met het **onderwerp** en het **naamwoordelijk deel** van het gezegde bedoelen we dezelfde(n) of hetzelfde.

Hier volgen zinnen met een naamwoordelijk gezegde. Zeg eens, met welk stuk van de zin we dezelfde(n) of hetzelfde bedoelen als met het onderwerp.

1. Jouw broertje is een aardig ventje.
2. Later wordt Hans timmerman.
3. Kees schijnt een knappe jongen.

4. Piet lijkt een onnozel jongetje.
5. Mijn broer heet Frederik.
6. Je tante blijkt een aardige dame.
7. Oom blijft een echte grappenmaker.

Schrijf van deze zinnen de ontleding op.

b. Zien we in de zin een stuk waarmee we dezelfde(n) of hetzelfde bedoelen als met **het onderwerp**, dan hebben we een naamwoordelijk gezegde.

Zien we zo'n stuk niet, dan hebben we een gewoon gezegde.

Ontleed de volgende zinnen, maar pas op!

1. Mijn broer helpt de melkboer.
2. Mijn broer wordt later melkboer.
3. De zon schijnt in de kamer.
4. Koos schijnt een deugniet.
5. Oom blijft tot de volgende week.
6. Oom blijft altijd een heer.
7. Grootvader is op zijn kamer.
8. Grootvader is een krasse baas.

c. In plaats van „Grootvader is een krasse baas” kunnen we ook zeggen: Grootvader is kras. En omdat het woord kras iets zegt van het onderwerp (Grootvader) rekenen we het woord ook bij het gezegde.

We ontleden: is kras..... naamwoordelijk gezegde
 is werkwoordelijk deel
 kras naamwoordelijk deel
 Grootvader onderwerp

kras is een bijvoeglijk **naamwoord** dat iets zegt van **het onderwerp** (de krasse grootvader). Je zou ook nog kunnen zeggen: met die krasse (baas) bedoelen we dezelfde als met het onderwerp. Ook een bijvoeglijk **naamwoord** kan in een naamwoordelijk gezegde staan, als het maar zegt: hoe of wat het onderwerp is, wordt, schijnt, lijkt, blijkt, heet, blijft of voorkomt.

Hier volgen zinnen met een naamwoordelijk gezegde. Zeg eens, welk stuk als bijvoeglijk naamwoord vóór het onderwerp geplaatst kan worden.

1. Gisteren was mijn zusje ziek. (mijn zieke zusje)
2. Je vriendje lijkt aardig.
3. In de lente zijn de weiden groen.
4. De zieke blijft zwak.
5. Het weer schijnt goed.
6. In de winter is deze weg onbegaanbaar.
7. Die man komt mij bekend voor.
8. Dat huis wordt bouwvallig.

Schrijf de ontleding van bovenstaande zinnen op.

d. Kees / **loopt** / hard / naar huis.

Kan ik nu ook zeggen: de harde Kees?? Nee, dit woord **hard** zegt iets van het lopen en niet van het onderwerp (= Kees).

Hier hebben we geen naamwoordelijk gezegde maar een gewoon gezegde.

Hebben we in de volgende zinnen een naamwoordelijk gezegde of een gewoon gezegde?

1. Deze som is gemakkelijk.
2. Jullie kunnen deze som gemakkelijk maken.
3. Vanmorgen was Vader in de tuin.
4. Verleden jaar was Vader ziek.
5. Je vriendje lijkt op zijn moeder.
6. Je vriendje lijkt een aardige jongen.
7. De zieke gaat goed vooruit.
8. Heb je die vraag goed begrepen?
9. De eerste som is goed.
10. Jouw zus kan mooi zingen.
11. Dit portret wordt mooi.
12. In de zomer is de tuin mooi.

e. *Ontleed de volgende zinnen.*

1. Jullie nieuwe hond lijkt mij een lobbes.
2. Je nieuwe vriendje blijkt een grapjas.

3. Joost wil later dokter worden.
4. In de herfst bleek het weggetje onbegaanbaar.
5. Dat kunnen wij moeilijk geloven.
6. Zo iets lijkt ons onwaarschijnlijk.

Benoem de onderstreepte woorden.

90. Koppelwerkwoorden.

De werkwoorden: zijn, worden, blijven, blijken, lijken, heten, schijnen en voorkomen helpen heel dikwijls om een naamwoordelijk gezegde te vormen (ze heten dan **koppelwerkwoorden**), maar ze vormen ook wel een gewoon gezegde. Voortaan zullen we een gewoon gezegde **werkwoordelijk gezegde** noemen.

Schrijf van de volgende zinnen het gezegde op en zet erachter: naamw. gez. of werkw. gez.

1. De professor was een geleerd man.
2. Vader was in de tuin.
3. Henk wil graag dokter worden.
4. Deze mensen zijn buiten hun schuld arm geworden.
5. De vreemdeling werd door de brutale bengels nagejouwd.
6. Het zonnetje schijnt in de kamer.
7. Je broertje schijnt een deugniet.
8. De oudste behoort de wijste te zijn.
9. Blijft oom Jan vannacht bij ons?
10. Waar zijn mijn boeken gebleven?
11. Onze kruidenier heet Van Klaveren.
12. De oudste dame lijkt ons de vriendelijkste.
13. Vader blijft altijd kalm.
14. Die heer komt mij bekend voor.
15. In Azië komen tijgers voor.
16. Die grote som lijkt ons moeilijk.
17. Deze schijnt gemakkelijker te zijn.
18. Ons huis wordt de volgende week geverfd.
19. De vriendelijke heer bleek een oplichter.
20. De jongste zoon lijkt op zijn moeder.

91. Het brood / **wordt** / door de bakker / in de oven / **gebakken**.
wordt gebakken is in deze zin geen naamwoordelijk maar een werkwoordelijk gezegde, want gebakken is geen zelfst. of bijv. naamw. maar een voltooid deelwoord.

We hebben hier een lijdende zin, die wij kunnen omzetten in de bedrijvende zin: **De bakker bakt het brood in de oven.**

Ontleed de volgende zinnen.

1. De brutale bengel werd door zijn vader gestraft.
2. De ambtenaar werd naar een andere stad overgeplaatst.
3. De schuldige werd vuurrood bij die vraag.
4. Het zal vandaag mooi weer worden.
5. De afgebrande kerk zal herbouwd worden.
6. Kleine broer is verleden week van de trap gevallen.
7. De lucht is de hele dag bewolkt.
8. Wie is bij jullie de knapste leerling?
9. Is het huis al verhuurd?

91a. *In welke tijd staan deze zinnen?*

92. *Bijwoord of bijvoeglijk naamwoord?*

1. Tik niet zo **hard** op die ruit!
2. Hout is gewoonlijk niet zo **hard** als ijzer.
3. De chauffeur had te **hard** gereden.
4. Die gedenkwaardige dag zul je niet **licht** vergeten.
5. In de zomer is het 's morgens al vroeg **licht**.
6. Die som lijkt mij niet erg **gemakkelijk**.
7. Vader kon de piano **gemakkelijk** optillen.
8. Vertel mij alles nu eens **eerlijk**.
9. Is je nieuwe vriendje wel **eerlijk**?
10. Je verhaal komt mij erg **onduidelijk** voor.
11. Wat heb je weer **onduidelijk** geschreven!
12. Vader blijft onder alle omstandigheden **kalm**.
13. Kinderen, denk nu eerst eens **kalm** na.
14. **Langzaam** zette de trein zich in beweging.
15. Je neefje doet alles even **langzaam**.
16. Hij schijnt mij erg **langzaam** toe.

92a. *Welke werkwoorden uit bovenstaande zinnen zijn koppelwerkwoorden?*

93. *Ontleed de volgende zinnen.*

1. Je jongste broer is een aardige jongen.
2. De vriendelijke agent wees de vreemde heer de weg.
3. Deze oude man blijft een krasse baas.
4. Wij hebben onze oude knecht een prettige dag bereid.
5. Hebben die ondeugende rekels die kleine jongen geplaagd?
6. De gearresteerde bleek de dader te zijn.
7. De arme krantenjongen werd later de rijkste inwoner.
8. De nieuwe secretaris is een bekwaam man.
9. De vriendelijke heer bleek een geraffineerde oplichter.
10. De trotse haan stond op de mestvaalt.

94. Onze buurman / is een vrolijke klant.

is een vrolijke klant naamw. gezegde

is werkw. deel

een vrolijke klant **naamw. deel**

vrolijke bijv. bep. bij klant

Onze buurman onderwerp

Onze bijv. bep. bij buurman

Het **naamwoordelijk deel** van het gezegde staat in de **1e naamval**.

In welke naamval staan de onderstreepte zinsdelen?

1. De vos bleek een echte boosdoener te zijn.
2. Die jongen lijkt mij geen geschikte kameraad.
3. Die oneerlijke kerel zou ik mijn vertrouwen niet schenken.
4. De leeuw had het verhaal met grote aandacht aangehoord.
5. Op die snikhete dag baadden honderden in de zee.
6. De zwerver was de jongste zoon van een Hongaars edelman.
7. Jullie buurman lijkt mij een echte brompot.
8. De rijkste mens is niet altijd de gelukkigste.
9. Heeft Oom jullie dat mooie verhaal verteld?
10. Wie heeft jou dat verteld?
11. Wie heb je dat verteld?
12. Wat heb je tegen je vader gezegd?

95. Langere bijvoeglijke bepalingen.

De vader van Jan / trakteert / ons / op een ijsco.
trakteert werkwoordelijk gezegde
De vader van Jan onderwerp
van Jan bijv. bep. bij de vader
ons lijdend voorwerp
op een ijsco bijwoordelijke bepaling

Hetzelfde met de volgende zinnen.

1. Het paard van buurman loopt in de wei.
2. De schaatsen van je broer moeten geslepen worden.
3. De tuin achter ons huis krijgt volop zon.
4. De straat bij het station wordt geasfalteerd.
5. Het huis naast ons is gisteren afgebrand.
6. De circulaire van de winkelier wordt huis aan huis bezorgd.
7. De hond van mijn oom blaft tegen de voorbijgangers.
8. De handelaar in lompen koopt onze oude kleren.
9. Die jongen met die dikke wangen heeft mijn broertje geplaagd.
10. Plotseling klonk het gejank van een hond.

96. Langere bijv. bep.

Wij / horen / het gejank van een hond.
horen werkw. gezegde
Wij onderwerp
het gejank van een hond lijdend voorwerp
van een hond bijv. bep. bij het gejank

Hetzelfde met de volgende zinnen.

1. De vreemdeling vroeg de agent de weg naar het station.
2. Mijn oom heeft het huis op de hoek van de straat gekocht.
3. Wij lezen in dit boek een verhaal over Columbus.
4. De knecht kwam met de schoenen van zijn meester aandragen.
5. De bediende vroeg zijn meester de sleutel van de provisiekast.
6. De politie kon de eigenaar van de auto niet vinden.
7. In spanning volgden de toeschouwers de toeren van de acrobaat.
8. Hartelijk lachten ze om de grappen van de clown.

97. Langere bijvoeglijke bepalingen.

Ontleed de volgende zinnen.

1. Het haantje van de toren schitterde in de zon.
2. De weg naar het station is met bomen beplant.
3. De klank van de nieuwe pendule vind ik prachtig.
4. Het vliegtuig naar Amsterdam vertrekt over vijf minuten.
5. De tocht door het heuvellandschap vermoeide de wielrijders.
6. Zus tekent een schip met twee masten.
7. Moeder kocht een tapijt met een brede rand.
8. Ik zie een ijsvogel in de tuin van buurman.
9. Op de hoek van de straat staat een herenhuis.
10. Dat konijntje met die zwarte vlek wil ik graag hebben.

98. Tweede naamval.

De vader van Jan / trakteert / ons / op een ijsco.

van Jan..... bijv. bep. bij de vader

Deze bijv. bep. staat in de **4e naamval**, want hij begint met een voorzetsel.

Jans vader / trakteert / ons / op een ijsco.

Jans..... bijv. bep. bij vader

Deze bijv. bep. staat in de **2e naamval**.

Het loon van de dienstbode / wordt verhoogd.

van de dienstbode..... bijv. bep. bij het loon

Deze bijv. bep. staat weer in de **4e naamval**; hij begint met een voorzetsel.

Het loon der dienstbode / wordt verhoogd.

der dienstbode..... bijv. bep. bij het loon

Deze bijv. bep. staat in de **2e naamval**.

Bijvoeglijke bepalingen, die met een voorzetsel beginnen, staan in de 4e naamval.

Bijvoeglijke bepalingen als **Jans** (vader), (het loon) **der dienstbode**, waaraan we een **extra-s** of een **extra-r** opmerken, staan in de 2e naamval.

In welke naamval staan de onderstreepte woorden?

1. Vele dieren hadden zich om de zetel des konings geschaard.
2. Ondank is 's werelds loon.

3. Rembrandt was Neerlands beroemdste schilder.
4. Vondel noemt men de prins onzer dichters.
5. Ooms nieuwe hond is een goedaardig dier.
6. Wiens pet ligt hier op de grond?
7. De kinderen der arme vrouw sprokkelden hout.
8. Marietjes broertje is een aardige krullebol.
9. Je nieuwe vriendje lijkt mij een echte deugniet.
10. De boot uit Amerika komt vanavond te Ijmuiden aan.

98a. Benoem alle woorden, die je kent.

99. De tuin van je oom / grenst / aan de onze.

„van je oom” zegt ons, welke tuin er bedoeld wordt. „van je oom” behoort dus bij **tuin** en is een **bijvoeglijke bepaling**.

Gisteren / kreeg / ik / een appel / van je oom.

„van je oom” zegt niet, welke appel er bedoeld wordt, maar van wie ik de appel **kreeg**. „van je oom” behoort nu bij het gezegde **kreeg** en is dus een **bijwoordelijke bepaling**.

Een bijw. bep. kan meestal op een andere plaats in de zin gezet worden, een bijv. bep. niet.

Zijn de onderstreepte bepalingen bijvoeglijk of bijwoordelijk?

1. Moeder snijdt het brood met een mes.
2. De dame kocht een ring met een diamant.
3. Dat arme jongetje heeft een jas van mijn broertje aan.
4. Het arme jongetje kreeg een jas van mijn tante.
5. De vreemdeling vroeg ons de weg naar het station.
6. De vreemdeling was op weg naar het station.
7. Die plek op je voorhoofd wordt groter.
8. Kees had een grote buil op zijn voorhoofd.
9. De poes van onze buurman heeft mij gekrabd.
10. Wij hebben een poesje van buurman gekregen.
11. De jongens kropen door het gat in de muur.
12. Door een gat in de heg kwamen de jongens in de tuin.

13. De kleur van deze stof is niet mooi.
14. De auto reed in volle vaart van de helling.
15. Heb jij mijn boek uit de kast genomen?
16. Vader haalde de rat uit de val.
17. De koopman in oudheden bood tien gulden voor het antieke vaasje.
18. Jans oom handelt in oudheden.
19. De lamp in de huiskamer wil niet branden.
20. Mijn ouders hebben een nieuwe lamp in de huiskamer gekocht.

99a. Noem uit bovenstaande zinnen de voorzetsels, de persoonlijke voornaamw. en de bezittelijke voornaamw.

100. Directe en indirecte rede.

Klaas zei: „Ik zal vast te laat komen.”

Klaas zei, dat hij vast te laat zou komen.

In beide zinnen wordt hetzelfde op verschillende manier uitgedrukt. In de eerste zin halen we de woorden aan, die Klaas werkelijk zo heeft gesproken; we noemen dit de **directe rede**. In de tweede zin echter worden de door Klaas gesproken woorden niet direct weergegeven en deze manier noemen we de **indirecte rede**. Let ook op de dubbele punt en de aanhalingstekens, die bij de directe rede gebruikt worden. Achter de dubbele punt beginnen we met een hoofdletter.

Zet de volgende zinnen in de indirecte rede.

1. Piet beweerde: „Ik durf best over die sloot te springen.”
2. De wolf pochte: „Voor geen tien mensen ben ik bang.”
3. De vos merkte op: „Men behoeft heus niet naar de kennis-making met een mens te verlangen.”
4. De krant bevatte het bericht: „Er wordt een strenge winter verwacht.”
5. Tante schrijft: „A.s. week kom ik een dagje over.”
6. Opeens riep een der matrozen: „Ik zie land!”
7. Met barse stem gelast de agent: „Julie moeten doorlopen!”

8. Met vaste stem verklaart de beschuldigde: „Ik ben totaal onschuldig.”
9. Onder luide bijval van zijn vrienden riep Kees: „We hebben met 4—0 gewonnen!”
10. Met een bezorgd gezicht zei Vader: „Ik vrees, dat we een moeilijke tijd tegemoet gaan.”
11. „Uit Amerika wordt gemeld,” las Piet ons uit de krant voor, „dat daar een hevige koude heerst en dat reeds enkele mensen daarvan het slachtoffer zijn geworden.”
12. „Nemen jullie je rekenboekjes,” zei meester, „en zoek paragraaf twaalf maar eens op.”
13. De berggids gaf ons de raad: „Kleed u warm en voorzie u van een paar stevige bespijkerde schoenen.”
14. Men raadt ons aan: „Blijf onder alle omstandigheden kalm en zorg ervoor, dat geen paniek ontstaat.”

101. Directe en indirecte rede.

Zet onderstaande zinnen in de directe rede. Let daarbij goed op de vereiste leestekens en de hoofdletters.

1. De slak beweert, dat hij net zo hard kan lopen als de vos.
2. De vos lacht om de slak en zegt, dat hij daar niets van gelooft.
3. We lazen in de krant, dat er ergens een grote aardbeving had plaatsgehad.
4. Hein moppert, dat hij de sommen veel te moeilijk vindt.
5. Meester geeft hem de raad, de sommen eerst eens nauwkeurig te lezen.
6. De agent gelast ons, rechts te gaan lopen.
7. Vader deelde ons met een verheugd gezicht mee, dat onze oudste broer geslaagd was.
8. Hij had een telegram gezonden met de mededeling, dat hij eerst de volgende dag zou terugkeren.
9. Henk zei, dat hij vernomen had, dat onze vakantie met een dag zou worden verlengd.
10. Het beursbericht van heden luidt, dat er weinig kooplust en veel aanbod is, waardoor de koersen dalen.
11. De verordening schrijft voor, dat men ervoor moet zorgen, dat de vuilnisbakken vóór acht uur zijn binnengehaald.

12. Het spreekwoord zegt, dat het niet allen koks zijn, die lange messen dragen.
13. Vaak heb ik horen beweren, dat de kruik zolang te water gaat, totdat zij breekt.

102. Schrijf op:

- 1e p. mv. o. t. t. t. van zich inspennen
 3e p. enk. v. t. t. van tennissen
 2e p. mv. o. t. t. van zich haasten
 1e p. enk. o. v. t. van zich bezeren
 3e p. mv. v. t. t. t. van zich ergeren
 2e p. enk. v. t. t. van verliezen
 2e p. mv. v. t. t. t. van horen
 3e p. enk. v. v. t. van napluizen
 2e p. enk. o. t. t. t. van geloven
 1e p. enk. o. v. t. van baden
 3e p. mv. o. t. t. van zich reppen
 1e p. mv. v. t. t. van twifelen

- 3e p. mv. v. t. t. t. van onthouden
 1e p. mv. o. t. t. van zich uitsloven
 2e p. enk. o. t. t. t. van zien
 2e p. mv. v. v. t. van talmen
 3e p. enk. o. v. t. van watertanden
 1e p. enk. v. t. t. van kunnen
 2e p. enk. v. t. t. van liggen
 1e p. mv. v. v. t. van kennen
 3e p. enk. v. t. t. t. van leggen
 2e p. mv. o. v. t. van verwachten
 3e p. mv. o. t. t. van uitscheiden
 1e p. enk. o. t. t. t. van rusten

102a. Welke van bovenstaande werkwoorden zijn zwak en welke sterk?

103. Onvoltooide deelwoorden.

Piepend en knarsend ging de deur open.

De woorden piepend en knarsend heten onvoltooide deelwoorden. Ze zijn familie van werkwoorden, evenals de voltooide deelwoor-

den die we vroeger leerden. De onvoltooide deelwoorden eindigen alle op **-end** en worden heel dikwijls als bijvoeglijke naamwoorden gebruikt. In de volgende zinnen staan voltooide deelwoorden en onvoltooide deelwoorden. Zoek ze op.

1. Met vliegende vaandels en slaande trom verlieten de troepen de zo lang belegerde vesting.
2. Ontmoedigd door de geleden nederlaag boog Napoleon voor de eerste maal het hoofd.
3. De vermoeide soldaten sleepten zich strompelend voort over de verwoeste velden.
4. Huilend achtervolgden de uitgehongerde wolven de voortijlende slede.
5. De ondeugende jongen bekende snikkend, dat hij de ruit had ingegooid.
6. De verschrikte bewoners ontvloeden sidderend de brandende huizen.
7. Voorzichtig remmend slaagde de chauffeur erin een aanrijding te vermijden.
8. Rokend en pratend brachten de twee oude vrienden de avond gezellig met elkaar door.
9. Geradbraakt door de langetreinreizen dodelijk vermoeid vlijden de reizigers zich neer in de verlokkelijk uitziende fauteuils.
10. Gretig vielen de uitgehongerde gasten aan op de dampende schotels.
11. Hijgend en puffend, dikke rookwolken uitblazend, stoomde de locomotief het station uit.
12. In zenuwachtige haast kwamen de reizigers aanrennen, hun zware koffers met zich zeulend.

104. De koppelwerkwoorden vormen samen met een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord het naamwoordelijk gezegde. Andere werkwoorden kunnen alléén het gezegde vormen (werkwoordelijk gezegde). Men noemt deze laatste daarom wel **zelfstandige** werkwoorden.

Zijn de onderstreepte werkwoorden in de volgende zinnen koppelwerkwoorden of zelfstandige werkwoorden?

1. Je vriendje schijnt een aardig kereltje.
2. De zon schijnt precies in de kamer.

3. De vriendelijke heer bleek een oplichter.
4. Jan lijkt op zijn moeder.
5. Onze nieuwe buurman lijkt een vrolijke baas.
6. De kinderen zijn in de tuin.
7. De kinderen zijn verheugd.
8. Oom blijft tot de volgende week.
9. Oom blijft altijd kalm.
10. De tijger komt in Bengalen voor.
11. De nachtelijke wandelaar kwam de politie verdacht voor.
12. Is jullie werk al klaar?
13. Waar is mijn atlas?
14. Mijn jongste zusje heet Klaartje.
15. Waar waren jullie gisteren?

105. Bijstellingen.

Frederik Hendrik, de Stedendwinger, / nam / in 1629 / 's-Hertogenbosch.

„de Stedendwinger” is een bijvoeglijke bepaling bij Frederik Hendrik, maar een bijzonder soort bijv. bep., want het is eigenlijk een tweede naam voor Frederik Hendrik. Zo'n bijvoeglijke bepaling heet een **bijstelling**.

We ontleden dus:

nam	werkw. gez.
Frederik Hendrik, de Stedendwinger.....	onderwerp
de Stedendwinger	bijstelling bij Fr. H.
's-Hertogenbosch	lijdend vw.
in 1629	bijw. bep.

Bijstellingen staan in dezelfde naamval als het woord, waarbij ze behoren.

Ontleed de volgende zinnen.

1. Jansen, onze apotheker, gaat naar Den Haag verhuizen.
2. Willem III, onze stadhouder, verjoeg zijn schoonvader uit Engeland.

3. Wij feliciteren mijnheer Jansen, onze wiskundeleraar, met zijn verjaardag.
4. 's-Gravenhage, de residentie, ligt in Zuid-Holland.
5. Piet, mijn vriendje, verzamelt postzegels.
6. Bruno, onze hond, achtervolgt een poes.
7. Rembrandt, onze beroemdste schilder, werd in Leiden geboren.
8. A.s. maandag gaan wij naar Haarlem, de bloemenstad.
9. De krokus, een bolgewas, bloeit in het voorjaar.
10. Verleden jaar bezochten wij Assen, de Drentse hoofdstad.

105a. *In welke naamval staan de bijstellingen uit bovenstaande zinnen?*

105b. *Benoem de woorden van de zinnen 5, 6, 7, 8, 9 en 10.*

106. Oom Karel / heeft / een mooi cadeau / voor Moeder / meegebracht.

heeft meegebracht..... werkw. gez.

Oom Karel onderwerp

Karel..... bijstelling bij Oom¹⁾

een mooi cadeau lijdend vw.

mooi bijv. bep. bij cadeau

voor Moeder meew. vw.

Ook hier hebben we weer een bijzonder soort bijvoeglijke bepaling, die eveneens bijstelling wordt genoemd. Ook deze bijstellingen staan in dezelfde naamval als het woord waarbij ze behoren.

Ontleed de volgende zinnen:

1. De stad Rotterdam ligt aan de rivier de Nieuwe Maas.
2. Morgen is mijn tante Ada jarig.
3. Je vriendje Gerrit lijkt een opgewekte jongen.
4. Heb je mijn neefje Hein gisteren ontmoet?
5. De Hollanders, Pruisen en Engelsen versloegen keizer Napoleon bij Waterloo.
6. In de woestijn de Sahara vindt men uitgestrekte oasen.

¹⁾ Sommigen spreken hierbij van een bijv. bep. en anderen ontleden dergelijke groepen niet.

7. Gravin Jacoba moest haar landen afstaan aan Philips van Bourgondië.
8. Het graafschap Holland was een zwaardleen.
9. In 1528 kreeg Karel V het bisdom Utrecht.
10. De vliegtuigbouwer Fokker heeft veel voor de luchtvaart gedaan.

106a. In welke naamval staan de bijstellingen uit bovenstaande zinnen?

106b. Benoem de onderstreepte woorden.

107. Onvoltooid en voltooid verleden toekomstige tijd.

Behalve een onv. **tegenwoordig** toek. tijd hebben we ook een onv. **verleden** toek. tijd.

De meester **zou** ons een verhaal vertellen.

Behalve een volt. **tegenwoordig** toek. tijd hebben we een volt. **verleden** toek. tijd.

De meester **zou** ons een verhaal verteld hebben.

In de verleden toekomstige tijden hebben we altijd **zou** of **zouden**.

Zet de volgende korte zinnetjes in de o. v. t. t. en daarna in de v. v. t. t.:

Ik kom	Ik blijf thuis	Ik spreek hem tegen
Je helpt mij	Je maakt je werk af	Je speelt met mij
Hij komt kijken	Hij zegt niets	Zij past op de kinderen
Wij schamen ons	Wij brengen de krant weg	Wij doen dat niet
Jullie houden de wacht	Jullie gaan weg	Jullie vertrekken
Zij vergezellen ons	Ze haasten zich	Ze halen suiker voor me

In welke tijd staan de volgende zinnen?

1. Wij zouden je graag geholpen hebben.
2. Zouden jullie er tijd voor gehad hebben?
3. Zullen we morgen eens naar boer Van Holst gaan?
4. Van Holst zal jullie wel erg vriendelijk ontvangen.
5. Zouden we een kijkje in de boomgaard mogen nemen?

6. Dat staat hij je vast toe.
7. Zijn broer heeft enige grote kassen laten bouwen.
8. Daar kweekt hij druiven en tomaten in.
9. Ben je wel eens in zijn kassen wezen kijken?
10. Vroeger bracht Vader er dikwijls een bezoek.
11. De tomaten werden naar de veiling gebracht.
12. De druiven werden ook geveild.
13. Zullen we eens op de veiling gaan kijken?
14. Ik zou het met genoegen eens doen.
15. Zou Vader er wel eens een bezoek gebracht hebben?
16. Vader zal er geen tijd voor gehad hebben.
17. Op een dag zullen we er eens heen gaan.
18. Misschien ontmoeten jullie Van Holst dan wel.
19. Dan brengen we hem de groeten van Vader over.
20. Zou hij dat prettig vinden?

108. *Schrijf het nummer van de volgende zinnen op en achter het nummer persoon, getal en tijd van de werkwoorden.*

1. Wij gaan eten.
2. Ik zou buurman waarschuwen.
3. Hij zal toch niet ziek zijn?
4. Je zult hard moeten werken.
5. De bomen worden geveld.
6. Jullie zouden ook wel boos geweest zijn.
7. De trein zal binnen twee minuten vertrekken.
8. Oom zou vanavond komen.
9. De smid zal onmiddellijk komen.
10. De rozen lopen prachtig uit.
11. In het vroege voorjaar zijn ze gesnoeid.
12. De vuile mica ruitjes waren door nieuwe vervangen.
13. De auto was tegen de tram gebotst.
14. Zouden er nog mensen bij gewond zijn?
15. En zijn er ook doden bij te betreuren?
16. Dat zou ik je niet kunnen zeggen.
17. Dat bericht zal wel niet geloofwaardig zijn.
18. Buurman zal ons bij het hooien helpen.
19. In jouw plaats zou ik anders gehandeld hebben.
20. Je zult hem niet goed begrepen hebben.

109. Schrijf op:

1e pers. enk.	o. t. t.	van luisteren
1e pers. meerv.	o. v. t.	van gehoorzamen
2e pers. enk.	v. t. t.	van zien
2e pers. meerv.	o. t. t. t.	van dragen
3e pers. enk.	v. v. t. t.	van schrijven
3e pers. meerv.	o. v. t. t.	van komen
1e pers. meerv.	v. v. t.	van denken
3e pers. enk.	v. t. t. t.	van zijn
2e pers. enk.	v. t. t.	van lachen
3e pers. meerv.	v. v. t.	van wachten
1e pers. meerv.	v. t. t. t.	van zich vergissen
2e pers. meerv.	v. v. t. t.	van zich schamen
2e pers. enk.	o. t. t.	van wandelen
1e pers. enk.	o. v. t.	van mogen
3e pers. enk.	o. t. t. t.	van slagen
1e pers. meerv.	v. t. t. t.	van proberen
2e pers. enk.	o. v. t. t.	van weten
3e pers. meerv.	o. v. t.	van verdwijnen
1e pers. enk.	v. t. t.	van horen
2e pers. meerv.	v. t. t. t.	van doen
3e pers. enk.	v. v. t. t.	van vallen
1e pers. enk.	o. t. t. t.	van rusten
2e pers. meerv.	v. v. t. t.	van slaan
3e pers. enk.	o. v. t. t.	van zich wassen

109a. Welke van bovenstaande werkwoorden zijn zwak en welke sterk?

110. Lijdende en bedrijvende vorm.

De tarwe wordt in het voorjaar gezaaid.

Deze zin staat in de lijdende vorm. Wanneer we hem in de bedrijvende vorm willen zetten, moeten we als onderwerp het woord **men** gebruiken:

Men zaait de tarwe in het voorjaar.

Zet de volgende lijdende zinnen in de bedrijvende vorm.

1. Wanneer zou dit huis gebouwd zijn?
2. Zouden deze sloten ook gedempt worden?

3. Dit grote hotel zal het volgende jaar verbouwd worden.
4. De klok zal vooruit gezet zijn.
5. Hartelijk werd de nieuwe burgemeester verwelkomd.
6. Het kleine jongetje was door zijn broertje geslagen.
7. Het paard is naar de wei gebracht.
8. De koeien worden tweemaal daags door de boer gemolken.
9. Het loon van de arbeiders zou verhoogd worden.
10. Er wordt geklopt.
11. Over deze zaak zal niet meer gesproken worden.
12. Er werd heel veel lelijks over onze buurman verteld.

110a. *In welke tijd staan bovenstaande zinnen?*

111. *Zet de volgende bedrijvende zinnen in de lijdende vorm.*

1. Op die plotselinge aanval had ik niet gerekend.
2. Iedereen lachte die domme jongens uit.
3. Hij zal dat boek morgen terugbrengen.
4. Hij heeft al die boeken gelezen.
5. Men vangt meer vliegen met stroop dan met azijn.
6. Het oudste lid benoemde men tot voorzitter.
7. Doet men dat wel vaker?
8. De rovers hadden het slachtoffer vreselijk toegetakeld.
9. Hij zou het boek vandaag teruggebracht hebben.
10. Niemand zal ons toch gezien hebben?
11. Het schip had s. o. s.-seinen uitgezonden.
12. De onderwijzer droeg de jongen op zijn opstel over te maken.

111a. *In welke tijd staan bovenstaande zinnen?*

112. Hulpwerkwoord of zelfstandig werkwoord.

We hebben van de werkwoorden acht tijden geleerd.

o. t. t.	Ik doe mijn best	Hij vertrekt
v. t. t.	Ik heb mijn best gedaan	Hij is vertrokken
o. v. t.	Ik deed mijn best	Hij vertrok
v. v. t.	Ik had mijn best gedaan	Hij was vertrokken
o. t. t. t.	Ik zal mijn best doen	Hij zal vertrekken
v. t. t. t.	Ik zal mijn best gedaan hebben	Hij zal vertrokken zijn
o. v. t. t.	Ik zou mijn best doen	Hij zou vertrekken
v. v. t. t.	Ik zou mijn best gedaan hebben	Hij zou vertrokken zijn

Om de voltooide tijden te vormen hebben we de werkwoorden **hebben** en **zijn** nodig; om de toekomstige tijden te vormen het werkwoord **zullen**.

We noemen deze werkwoorden dan **hulpwerkwoorden van tijd**. De werkwoorden **hebben** en **zijn** kunnen echter ook alleen het gezegde vormen. Dan zijn het natuurlijk geen hulpwerkwoorden, maar **zelfstandige werkwoorden**.

Hulpwerkwoord of zelfstandig werkwoord?

1. Klaas **heeft** een boek van Vader gekregen.
2. Hij **zal** wel blij zijn.
3. Vader **was** zoëven nog in de tuin.
4. Waar **is** hij nu gebleven?
5. Wij **zijn** gisteren in Leeuwarden geweest.
6. Piet **heeft** zes jonge konijntjes.
7. Die **heeft** hij van zijn oom gekregen.
8. Wat **hadden** de kinderen een pret.
9. **Zou** je een boodschap voor mij willen doen?
10. De meester **zou** graag je vader eens spreken.
11. Jullie **hadden** mij zeker nog niet verwacht?
12. **Heb** je mijn schaatsen misschien gezien?
13. **Heb** jij dan schaatsen?
14. Oom **is** met Vader gaan wandelen.
15. Waar **was** je boek?
16. De goochelaar **heeft** de kinderen de hele middag beziggehouden.

112a. *Ontleed de zinnen 1—5.*

112b. *Zeg van alle zelfstandige naamwoorden in welke naamval ze staan.*

113. Infinitief of onbepaalde wijs.

Ik zal mijn best doen	Hij zal vallen
Ik zal mijn best gedaan hebben	Hij zal gevallen zijn
Ik zou mijn best doen	Hij zou vallen
Ik zou mijn best gedaan hebben	Hij zou gevallen zijn .

In alle toekomstige tijden vinden wij een vol werkwoord. We noemen dat de infinitief of onbepaalde wijs. De infinitief of onbepaalde wijs komt ook in andere tijden voor.

B.v.: De reiziger kon de trein niet meer **halen**.
Wij moeten onze ouders **gehoorzamen**.
Hij heeft mij niet **willen helpen**.
De gevangene trachtte te **ontvluchten**.
Het vliegtuig was niet meer te **zien**.

Aantonende, gebiedende of onbepaalde wijs?

1. De boer **besloot** zijn ezel op de eerstvolgende markt­dag te **verkop**en.
2. De ezel **hoorde**, wat de boer tegen zijn knecht **zei** en **dacht**: „Morgen **zul** je mij hier niet meer **vinden**.”
3. „**Zoek**, tot je het beest gevonden **hebt**,” **zei** de boer tot zijn knecht, maar hoe deze ook **zocht**, hij **vond** het dier niet.
4. Het vurige paard **trappelde** van ongeduld en telkens **trachtte** het zijn berijder af te **werpen**, maar deze **zat** te vast in de zadel.
5. „**Vertel** mij nu maar eens eerlijk, wat er precies gebeurd **is**,” **zei** de meester tegen de twee jongens, die gevochten **hadden**.
6. „Daar **ben** ik helemaal vergeten aan Oom te **vragen**, of hij morgen met Tante een kopje thee bij ons **komt drinken**,” **zei** Moeder tegen Vader, „**zou** jij het nu nog even **willen gaan doen**?”
7. Toen Oldenbarnevelt in 1619 het schavot **moest bestijgen**, **wendde** hij zich tot de aanwezigen en **riep** met luider stemme uit: „Mannen, **geloof** niet, dat ik een landverrader **ben!**”
8. „**Ga** tot de mieren, gij luitaard, **zie** hare wegen en **word wijs**,” sprak koning Salomo.

114. Ontleden.

1. Karel de Grote, de Frankische koning, werd in 800 door de Paus tot keizer gekroond.
2. De Ruyter, de schrik des groten oceaans, werd in de Nieuwe Kerk te Amsterdam begraven.
3. Jullie buurman Flink doet zijn naam eer aan.
4. De kapitein bracht voor zijn vrouw een servies van Chinees porselein mee.
5. Liefhebbers van schilderijen kunnen we een bezoek aan het museum aanbevelen.

6. De huur van dit huis lijkt mij te hoog.
7. Klaas, mijn vriendje, is de knapste jongen van onze klas.
8. De lange wandeling was de oude man niet meegevallen.
9. Utrecht, de stad van de Jaarbeurs, ligt in het centrum van Nederland.
10. Marco Polo, de bekende Italiaanse ontdekkingsreiziger, vertoefde lange tijd in China.
11. Een flinke jongen blijft trouw aan zijn gegeven woord.
12. Oom Jan blijft tot overmorgen bij ons.

114a. *In welke naamval staan de onderstreepte woorden?*

115. Samengestelde zinnen.

Er zijn heel wat zinnen, die uit twee, drie of meer enkelvoudige zinnen zijn samengesteld. Ze heten dan ook samengestelde zinnen. Bv.: De meisjes hebben handwerkles en de jongens tekenen.

Deze zin bestaat uit twee enkelvoudige zinnen:

- a. De meisjes hebben handwerkles.
- b. De jongens tekenen.

Ze zijn verbonden door het woordje **en**, dat wegvalt, als we de zinnen apart opschrijven. Vaak echter zijn de zinnen verbonden door woorden, die niet wegvallen bij ontbinding van de samengestelde zin, b.v.:

Hier heb je het boek terug, dat ik laatst van je leende.

Deze zin bestaat uit:

- a. Hier heb je het boek terug.
- b. Ik leende dat laatst van je.

Of: De politie vond het mes, waarmee de aanslag was gepleegd.

- a. De politie vond het mes.
- b. De aanslag was daarmee gepleegd.

Soms is een der zinnen tussen de stukken van de andere ingevoegd, b.v.:

Het mes, waarmee de moord was gepleegd, werd in een sloot gevonden.

De trein, die om drie uur moest aankomen, had een half uur vertraging.

Probeer nu eens de volgende samengestelde zinnen te ontbinden. Let erop, dat de verbindingswoorden soms veranderd moeten worden en ook vaak de volgorde der zinsdelen.

1. Ga je vanmiddag mee voetballen, of heb je het te druk met je huiswerk?
2. Hein vroeg, of Piet mee ging voetballen.
3. Dit is nu het huis, dat wij vroeger bewoonden.
4. Is dat het huis, waarin jullie vroeger gewoond hebben?
5. Ik ga niet met je mee, want ik heb geen tijd.
6. Frits moest nablijven, omdat hij zijn sommen niet af had.
7. Alle leerlingen borgen hun boeken op, toen ze de bel hoorden luiden.
8. Je zult vast zakken voor je examen, als je niet harder werkt.
9. De haven werd uitgebaggerd, opdat grote schepen ook konden binnenlopen.
10. De welvaart nam snel toe, nadat de vrede was gesloten.
11. Het vvoor enige dagen achtereen zeer hard, zodat we al gauw schaatsen konden rijden.
12. Heb je ook het bericht gezien, dat er een groot circus in onze stad komt?
13. De agent arresteerde de inbreker, die hij op heterdaad betrapte.
14. Verschillende ingezetenen trokken zich het lot aan van de vissers, wier bootjes bij de storm verloren waren gegaan.

116. Samengestelde zinnen.

Ontbind de volgende samengestelde zinnen in enkelvoudige.

1. Ik ga met je mee, als ik niet verhinderd ben.
2. Jan ging over naar de zesde klas, ofschoon hij een middelmatige leerling was.
3. Dit kwam zeker, doordat hij zo flink zijn best had gedaan.
4. De wezel, die in ons land vrij veel voorkomt, behoort tot de marterachtige roofdieren.
5. De fiets, waarmee ik die lange tocht maakte, is eigendom van mijn broer.
6. Het doosje, waarin ik mijn postzegels bewaar, zie ik nergens.

7. Hoe kwam het, dat Anton ze pas herkende, toen ze al uitgestapt waren?
8. Jan wilde niet mee, of hij moest zeker zijn, dat hij een goede plaats kreeg, vanwaar hij alles kon zien.
9. Het gerucht, dat er een revolutie in het naburige land was uitgebroken, bleek al spoedig totaal ongegrond te zijn.
10. „Wat heb je toch eigenlijk uitgevoerd?” vroeg de onderwijzer verbaasd aan Jan, die na een uur nog geen letter op zijn papier had.
11. Ik vermoed, dat je wel met verlangen zult uitzien naar een brief uit Zeeland.
12. Reeds voor de pauze werd er rijkelijk fors gespeeld, doch daarna ontaardde de wedstrijd in een ruwe smijtpartij, wat vooral te wijten was aan het falen van de scheidsrechter.
13. Door de concurrentie, die steeds scherper werd, was de winkelier genoodzaakt zijn prijzen, die toch al niet hoog waren, nogmaals te verlagen.
14. De Rijn, die op de St.-Gothard, welke gelegen is in het midden van een groots berglandschap, ontspringt, mondt uit in de Noordzee.

117. Betrekkelijke voornaamwoorden.

1. Onze stad ligt aan een rivier, **die** uit Duitsland komt.
2. Het boek, **dat** ik van Vader kreeg, was mooi.
3. Hier heb je nu de bloem, **welke** (die) je zocht.
4. Hoe blij was de moeder, **wier** zoon onverwacht uit Canada terugkeerde!
5. Napoleon was een veroveraar, **wiens** naam overal bekend is gebleven.
6. De tante, bij **wie** ik deze zomer ga logeren, is naar Arnhem verhuisd.
7. De bakker, van **wie** wij ons brood betrekken, woont hier om de hoek.

Bovenstaande zinnen bestaan alle uit twee enkelvoudige zinnen. Zin 1 b.v. bestaat uit de volgende twee zinnen:

- a. Onze stad ligt aan een rivier.
- b. Die komt uit Duitsland.

We zeggen, dat ze verbonden zijn door het woordje **die**. Met dit woordje **die** bedoelen we **de rivier**. We kunnen dan ook zeggen, dat **die** betrekking heeft op **de rivier**. Daarom heet het een **betrekkelijk voornaamwoord**. Het woord, waar het betrekking op heeft, noemen we het **antecedent**.

Ontbind nu op dezelfde manier de andere zinnen, noem de betrekkelijke voornaamwoorden en ook de antecedenten, waar ze bij behoren.

Zoek de betrekkelijke, vragende en aanwijzende voornaamwoorden uit de volgende zinnen:

1. Dit is nu het huis, dat we hebben gehuurd.
2. Dat is dan hetzelfde huis, dat verleden jaar ook te huur stond.
3. De brand, die onlangs woedde in deze straat, heeft heel wat schade aangericht.
4. Hier rust de zeeheld, wiens naam over geheel Europa bekend is geworden en van wie wij zo vaak gelezen hebben.
5. De dokter, die mijn broer behandelde, is ook door buurman geraadpleegd.
6. Van wie is de auto, die daar aan de overzijde staat?
7. De firma, van wie wij deze reclameplaat ontvingen, woont in Amsterdam.
8. Wiens boek is het toch, dat hier op de vloer ligt?
9. Van wie is de jas, die daar nog aan de kapstok hangt?
10. Wie kan mij een land noemen, dat veel graan uitvoert?
11. Wat is nu eigenlijk het verschil tussen deze twee dieren, die zoveel op elkaar lijken?
12. We hebben deze pantoffels gekocht bij dezelfde winkelier, die ons onlangs die stevige stappers heeft geleverd.

118. Voegwoorden.

1. De meisjes hebben nuttige handwerken en de jongens tekenen.
2. Kees beweert, dat hij onschuldig is, maar ik geloof hem niet.
3. Moeder laat vragen, of je aan tafel komt.
4. Vanmiddag hebben we vrij, omdat er schoolvergadering is.
5. Ik wil je wel helpen met je sommen, maar je moet eerst zelf proberen.

De onderstreepte woorden dienen om zinnen te verbinden. We hebben gezien, dat de betrekkelijke voornaamwoorden dit ook doen, maar als we bovenstaande zinnen ontbinden, vallen de verbindingswoorden weg. Ze heten **voegwoorden**.

Zin 1 wordt:

- a. De meisjes hebben nuttige handwerken.
- b. De jongens tekenen.

Het voegwoord **en** valt dus weg.

*Doe dit ook met de andere zinnen en ga dan na, of in de onderstaande zinnen de verbindingswoorden **voegwoorden** zijn of **betrekkelijke voornaamwoorden**.*

1. Je moet direct komen, als ik je roep.
2. Als Moeder de aardappelen kookt, dekt Mientje de tafel.
3. De sigaren, die Vader rookt, worden in deze stad gefabriceerd.
4. Het gerucht, dat de ronde deed, was onjuist.
5. Frits vroeg, of ik meeding, maar ik had geen tijd.
6. Het bericht, dat mijn broer geslaagd was, werd met gejuich ontvangen.
7. Mijn broer berichtte, dat hij geslaagd was met de hoogste cijfers.
8. Hoewel het regende, zette de reiziger zijn tocht voort.
9. De deur, welke toegang gaf tot het kantoor, was door de inbrekers ingetrapt.
10. De waaghals begaf zich op het dunne ijs, hoewel hij ernstig gewaarschuwd was.
11. Doe nu eens flink je best, opdat je rapport er de volgende keer beter uitziet.
12. Je bent toch niet boos, omdat ik je de waarheid heb gezegd?

119. Bijwoorden.

1. Jan / eet / **erg gulzig**.
2. Mijn potlood / is **niet heel scherp**.
3. Oom / komt / **zelden** / **hier**.

In de eerste zin is **gulzig** een **bijwoord**, want het bepaalt een werkwoord (eet).

En **erg** bepaalt weer het woord gulzig; **erg** is ook een **bijwoord**. In de tweede zin is **scherp** een **bijvoeglijk naamwoord**. **Heel** bepaalt het woord **scherp** en wordt ook een bijwoord genoemd, terwijl **niet** weer een bepaling is bij **heel scherp**. **Niet** is ook een bijwoord.

In de derde zin bepalen de woorden **zelden** en **hier** ieder het werkwoord **komt**. Het zijn dus bijwoorden.

We zien dus, dat een bijwoord drieërlei woorden kan bepalen, nl.:

- a. een werkwoord
- b. een ander bijwoord
- c. een bijvoeglijk naamwoord

Ga na, of de onderstreepte woorden in de volgende zinnen bijwoorden, bijvoeglijke naamwoorden of voorzetsels zijn:

1. Ik hoorde daareven een vrij harde knal.
2. Het touw raakte los; daardoor dreef toen de boot langzaam hierheen.
3. Van heinde en ver kwamen de bezoekers naar de Jaarbeurs in Utrecht.
4. Vind je het niet erg, dat ik zo laat kom?
5. „Wil je wel eens ogenblikkelijk van mijn erf afgaan,” schreeuwde de boer de verschrikte jongens toe.
6. Kom binnen, maar doe de deur goed dicht.
7. Een goed woord vindt altijd een goede plaats.
8. Heb je ooit zo'n eigenwijs kereltje gezien?
9. Nu eens speelden we een spelletje, dan weer gingen we door met lezen.
10. Dat is nu toch wel heel erg dom van je, Kees!
11. Als je mij bijtijds gewaarschuwd had, zou ik je wel geholpen hebben.
12. Desverlangd worden de goederen op zicht gezonden.
13. De banken waren amfiteatersgewijze rondom het ruime schouwtoneel geplaatst.
14. We kregen schriftelijk bericht van de uitslag van het examen.

15. Vooral in het voorjaar is de regenval in ons land groot, tenminste meestal.
16. Hoe is 't mogelijk, dat zo'n schertsend geuite opmerking je zo woedend kan maken!
17. Vader merkte schertsend op, dat Oom al een gezellig buikje kreeg.
18. Eindelijk zagen de schipbreukelingen in de verte een vage kustlijn en luid begonnen zij te juichen.
19. Hoe is 't mogelijk, dat je zo dom kunt doen, na alles, wat je nu al geleerd hebt!

120. Bijwoorden.

1. Ik loop **door** de stad.
2. Ik loop de stad **door**.

In de eerste zin is door een **voorzetsel** en in de tweede zin een **bijwoord**.

Ga nu na, of de onderstreepte woorden in de volgende zinnen voorzetsels zijn of bijwoorden.

1. Neem je geen paraplu mee?
2. Met dit weer zou ik 't vast doen.
3. Ondanks het slechte weer ging hij z'n dagelijkse wandeling maken.
4. Ik blaas de kaars uit.
5. Komt die som bij jou ook niet uit?
6. Uit welk boekje leren jullie je jaartallen?
7. Vader steekt een pijp op.
8. Z'n pijp lag op de schoorsteen.
9. De hond liep zijn baas na.
10. Na een lange winter begroeten we de lente met grote blijdschap.
11. Hij woont hier dichtbij.
12. Dicht bij ons dorp bevindt zich een vliegveld.
13. Onder de keuken is een ruime kelder.
14. De vloer van de kelder stond laatst onder water.
15. Kees viel in de sloot en ging kopje-onder.

121. Schrijf op:

- 1e p. enk. v. t. t. van uittrekken
3e p. enk. o. t. t. t. van meegaan
2e p. mv. v. v. t. van dóórlopen
2e p. enk. o. t. t. van wegleggen
1e p. mv. v. t. t. t. van meenemen
3e p. mv. v. v. t. t. van ondergáán
3e p. enk. o. v. t. van bekennen
2e p. mv. o. v. t. t. van ontkomen
1e p. mv. v. t. t. van wanhopen
2e p. enk. o. v. t. t. van inmaken
1e p. enk. o. t. t. van opzeggen
3e p. mv. v. v. t. t. van oppassen
2e p. enk. v. t. t. t. van afkijken
1e p. mv. v. v. t. van overschrijven
1e p. enk. o. v. t. van nablijven
3e p. mv. o. t. t. t. van doorhalen
1e p. enk. v. t. t. van terugkrabbelen
1e p. mv. v. v. t. van voortlopen
2e p. mv. v. v. t. t. van tegenkomen
3e p. mv. o. t. t. t. van ontmoeten
3e p. enk. o. v. t. van bekennen
2e p. enk. o. t. t. van zich aankleden
1e p. enk. v. t. t. t. van ontwarren
2e p. enk. o. v. t. t. van zich opwinden
3e p. mv. v. v. t. t. van zich verrekenen
3e p. enk. o. t. t. van ontstellen
1e p. mv. o. v. t. t. van zich inspinnen
2e p. mv. v. v. t. van vrezen
3e p. mv. v. t. t. t. van rondzwerfen
3e p. enk. o. t. t. t. van weggagen
2e p. mv. o. v. t. van vernissen
1e p. mv. v. t. t. van vonnissen

121a. Welke van bovenstaande werkwoorden zijn zwak en welke sterk?

122. Als het in de vakantie mooi weer is, gaan we een fietstocht maken.

Deze samengestelde zin bestaat uit twee enkelvoudige zinnen:

1. Het is in de vakantie mooi weer.

2. We gaan een fietstocht maken (het voegwoord **als** valt weg).

Deze enkelvoudige zinnen kunnen we ontleden:

1. is mooi weer . naamw. gezegd	2. gaan maken ... werkw. gez.
is werkw. deel	We onderwerp
mooi weer .. naamw. deel	een fietstocht . lijd. voorw.
mooi bijv. bep. bij weer	
Het onderwerp	
in de vakantie bijw. bep.	

Ontbind de volgende samengestelde zinnen in enkelvoudige en ontleed die daarna.

1. Hoewel de vreemde heer erg vriendelijk was, vertrouwde Vader hem toch niet.
2. Iemand, die ons al meermalen bedrogen heeft, kunnen wij ons vertrouwen niet meer schenken.
3. Ondanks alle tegenspoed, die Columbus, de bekende ontdekkingsreiziger, ondervond, zette hij zijn stoutmoedig plan door.
4. Jan had mij beloofd, dat hij mij zou komen halen, maar hij heeft geen woord gehouden en mij laten wachten.
5. Toen oom Jan hoorde, wat we zouden doen, begon hij te lachen en zei: „Het zal mij benieuwen, of jullie dat zullen volbrengen.”

122a. *Benoem alle woorden uit bovenstaande zinnen, die je kent. Bij de werkwoorden zelfstandige werkw., hulpwerkw. en koppelwerkw. onderscheiden; van de zelfstandige werkw. zeggen, of ze sterk of zwak zijn.*

123. *Benoem de onderstreepte zinsdelen in de volgende zinnen:*

1. In oude tijden was de kers in Europa onbekend.
2. Wij danken haar aan de fijne smaak van een Romeins veldheer, die ze in Klein-Azië vond en naar Rome overbracht, vanwaar de kerseboom zich westwaarts verbreidde.
3. In de middeleeuwen was het een bekende en zeer gewaardeerde vrucht geworden, die in tal van boomgaarden gekweekt werd.
4. Wanneer echter een ziekte de vruchten teisterde, werden ze zeldzaam en dit gebeurde nogal eens, daar men van planteziekten geen verstand had en dus geen maatregelen kon nemen om ze te bestrijden.

124. Het wederkerend voornaamwoord.

Ik was me.

In dit zinnetje duidt **me** dezelfde persoon aan als **ik**. Ik en me zijn dus eigenlijk persoonlijke voornaamwoorden, maar in dit geval noemen we **me** een **wederkerend voornaamwoord** en werkwoorden als zich wassen, zich vergissen, enz. heten **wederkerende werkwoorden**.

Hier volgen nu de drie personen enkel- en meervoud van het wederkerende werkwoord zich wassen:

1. Ik was me	1. Wij wassen ons
2. Je wast je	2. Jullie wassen je
3. Hij wast zich	3. Zij wassen zich
Zij wast zich	
Het (kind) wast zich	

Soms gebruiken we het woord **elkander**; dit noemen we een **wederkerig** voornaamwoord.

B.v.: De kinderen helpen elkander.

Benoem de onderstreepte voornaamwoorden uit de volgende zinnen:

1. Ik heb me in die jongen vergist, want hij is niet zo betrouwbaar, als ik van hem verwacht had.
2. Had je je erg verheugd op je verjaardag?
3. Het arme kind wondde zich lelijk aan het scherpe mes en het zocht huilend zijn troost bij zijn moeder.
4. Deze suste het met vriendelijke woorden en wond een lapje om de bloedende vinger.
5. Als jullie je boeken een beetje opzij leggen, hebben wij voor de onze ook een plaats.
6. Men moet elkander weten te verdragen en niet altijd het slechtste van zijn naaste denken.
7. Wie zou durven beweren, dat hij zich nooit eens vergist?
8. De ontdekkingsreizigers zagen zich voor grote moeilijkheden geplaatst, toen enigen van hen waren afgedwaald en zij elkander niet konden bereiken.

9. Hebben jullie je sommen nu al af? Wij moeten aan de onze nog beginnen.
10. Ik heb me tot gewoonte gemaakt om altijd direct aan mijn huiswerk te beginnen.
11. Vader en Moeder hebben zich voorgenomen om hun zilveren huwelijksfeest met ons in alle stilte te vieren.
12. Wat is er toch met je gebeurd, dat je je zo stil terugtrekt in een hoekje?
13. Kees zei, dat hij zich niet wel gevoelde, waarom de meester hem verlof gaf zich naar huis te begeven.
14. „Nu zou ik toch wel eens willen weten, wat je plannen zijn voor de toekomst,” sprak de vader tot zijn achttienjarige zoon, die maar niet beslissen kon, welke richting hij uit zou gaan.
15. „Je moest je schamen om met zo'n rapport onder mijn ogen te komen,” zei de moeder verontwaardigd tegen haar dochtertje, die weer onvoldoende voor rekenen, taal en vlijt had.
16. Waar heb je die nieuwe kennis van je ontmoet? Was dat op die reis naar de Ardennen, waar je me onlangs van vertelde?

124a. Welke werkwoorden, gebruikt in bovenstaande zinnen, zijn wederkerende werkwoorden?

125. Hulpwerkwoord van de lijdende vorm.

1. Onze buurman **is** een vermogend man.
2. Mijn neef Gerrit **wordt** dokter.

De werkwoorden **zijn** en **worden** in deze twee zinnetjes zijn **koppelwerkwoorden**, want ze helpen een naamwoordelijk gezegde vormen.

3. De zaak **wordt** besproken.
4. De zaak **is** besproken (geworden).

In zin 3 is **worden** een **hulpwerkwoord van de lijdende vorm**. In zin 4 laten wij geworden weg en noemt men **is** hulpwerkwoord van de lijdende vorm.

Hulpwerkwoord, koppelwerkwoord of zelfstandig werkwoord?

1. De knecht **was** niet ijverig.
2. Jans broer **is** niet voor zijn examen geslaagd.
3. Je nieuwe vriendje **lijkt** mij een aardig kereltje.
4. Grootvader **heeft** zijn Friese klok verkocht.
5. De ouders **hadden** veel verdriet over het gedrag van hun zoon.
6. Je zusje **is** een leergierig meisje.
7. **Is** het geschil tussen de twee boeren beslecht?
8. Ons huis **zal** verbouwd worden.
9. De auto **was** tegen de tram gebotst.
10. **Is** er iets gebeurd?
11. De bomen voor het huis **werden** geveld.
12. **Is** die mooie eik ook gerooid?
13. Je broer **schijnt** boos over mijn grapje.
14. De zon **schijnt** precies in mijn gezicht.
15. **Wordt** je broer chauffeur?
16. **Zou** hij daar geschikt voor **zijn**?
17. In oktober **wordt** het al vroeg donker.
18. In de middeleeuwen **werden** de boeken geschreven.
19. De deur **is** gisteren pas geverfd.
20. Wie **heeft** een potlood voor mij te leen?

125a. *In welke tijd staan deze zinnen?*

125b. *Ontleed de zinnen 3, 5, 7, 13, 17 en 18.*

126. Redekundig ontleden.

1. Columbus, de Genuese zeevaarder, dankt men de ontdekking van Amerika.
2. Engeland heeft Nederland na de val van Napoleon het grootste deel van zijn koloniën teruggegeven.
3. Onze troepen bood de vijand niet lang weerstand.
4. Kolonel Lindberg werd bij zijn terugkomst in Amerika een grootse hulde gebracht.
5. Een bedelaar is elke gift welkom.

6. Liefhebbers van schilderijen kunnen we een bezoek aan het museum aanbevelen.
7. In de winter lijkt mij het stadsleven wel gezellig.
8. Het dienstmeisje van jullie scheen dat werk niet te bevallen.
9. Hij gaf een feest ter ere van de verjaardag van zijn oudste dochter.
10. Die ontevreden arbeiders had een welbespraakte leider in hun verzet aangemoedigd.

126a. Benoem de onderstreepte woorden.

126b. Ga na, of de werkwoorden hulpwerkwoorden zijn, koppelwerkwoorden of zelfstandige werkwoorden.

127. Overgankelijk en onovergankelijk.

Ontleed de volgende zinnen:

1. De smid smeedt een ijzeren band om het wiel.
2. Gisteren zag ik een Vlaamse gaai in onze tuin.
3. De kleine dreumes klemt zijn hand tussen de deur.
4. Bijna alle kinderen spelden het woord catechisatie goed.
5. Elke dag wandelt Grootvader in de tuin.
6. Langzaam aan herstelt de zieke.
7. Je vriendje lijkt mij een aardige jongen.
8. Aandachtig luisterden de toehoorders naar de spreker.
9. De kinderen lezen elke avond.
10. Elke week vertelt de juffrouw.

In de eerste 4 van bovenstaande zinnen komt een **lijdend voorwerp** voor.

In zin 9 en 10 zouden wij een lijdend voorwerp kunnen invullen, b.v.: 9. De kinderen lezen elke avond (een boek).

10. Elke week vertelt de juffrouw (een verhaal).

In de zinnen 5, 6, 7 en 8 staat geen lijdend voorwerp en we zouden er ook geen kunnen invullen, want bij de werkwoorden wandelen, herstellen (in deze betekenis), lijken en luisteren kan nooit een lijdend voorwerp komen.

We kunnen de werkwoorden verdelen in werkwoorden, waarbij wel en werkwoorden, waarbij nooit een lijdend voorwerp kan komen.

De werkwoorden, die een lijdend voorwerp hebben of kunnen krijgen, noemt men **overgankelijke werkwoorden**.

De werkwoorden, die geen lijdend voorwerp bij zich hebben en dat ook niet kunnen krijgen, noemt men **onovergankelijke werkwoorden**.

128. *Zijn de werkwoorden in de volgende zinnen overgankelijk of onovergankelijk?*

1. De Hollanders zochten in de 16e eeuw de zeeweg naar Indië.
2. In de 17e eeuw ontdekten ze Nieuw-Holland.
3. Nieuw-Holland heet nu Australië.
4. Australië ligt tussen de Grote en de Indische Oceaan.
5. Er komen vreemdsoortige dieren voor.
6. Een van de merkwaardigste dieren is het vogelbekdier.
7. De inlanders op Java verbouwen veel rijst.
8. De meeste inlanders belijden het mohammedaanse geloof.
9. Zendingen bekeerden velen van hen tot het christendom.
10. Vulkanen vindt men op Java in groot aantal.
11. Een spoorlijn verbindt de voornaamste plaatsen.
12. De hoofdstad van Indonesië heette vroeger Batavia.
13. Sumatra levert rubber, tabak en petroleum.
14. Op Borneo leven de Dajakkers.
15. De Indische eilanden noemt men wel te zamen Insulinde.

128a. *Benoem de onderstreepte woorden.*

128b. *Zeg van alle zelfstandige naamwoorden in welke naamva ze staan.*

128c. *Ontleed de zinnen 3, 7, 9 en 12.*

129. Zeg, of de persoonsvormen in de volgende zinnen hulpwerkw. of koppelwerkw. zijn.

1. Hij wordt morgen meerderjarig.
2. Het jongetje is door een auto overreden.
3. Werden in de zestiende eeuw de boeken nog geschreven?
4. Is de deur groen?
5. Neen, hij is gisteren bruin geverfd.
6. Hij was erg opgetogen over zijn examen.
7. Piet is door zijn vlijt al gauw de beste leerling van de klas geworden.
8. Bij de komst van de politie was de vogel gevlogen.
9. Om twaalf uur werd de bel geluid.
10. Hij werd bleek van schrik.
11. De deur van het kantoor was blijkbaar met behulp van een looper geopend.
12. Kees was gisteren niet helemaal in orde.
13. Waar waren jullie toch gebleven?
14. Ben je blij met je nieuwe zusje?
15. Je bent zeker al ingelicht door je buurman?
16. De aardappelen werden gaar gestoomd.

130. Onregelmatige werkwoorden.

We hebben de werkwoorden leren onderscheiden in zwakke en sterke werkwoorden. De sterke veranderen in de o. v. t. en het voltooid deelwoord meestal van klinker. terwijl het voltooid deelwoord op een **n** eindigt; de zwakke hebben geen klinkerverandering en hun deelwoord eindigt op **d** of **t**.

ik vind	—	ik vond	—	ik heb gevonden	sterk
ik hoor	—	ik hoorde	—	ik heb gehoord	zwak
ik hoest	—	ik hoestte	—	ik heb gehoest	zwak

Sommige werkwoorden, zoals lachen, bakken, wassen, braden en enkele andere hebben geen klinkerverandering, maar toch een voltooid deelwoord op een **n**.

Ik lach — ik lachte — ik heb gelachen. De o. v. t. is zwak. Het voltooid deelwoord is sterk.

Moeten we zeggen, of deze werkwoorden zwak of sterk zijn, dan kijken we naar het voltooid deelwoord.

Nog erger dan bij lachen, enz. is het bij: zijn, hebben, kunnen, zullen, moeten, mogen, weten, brengen, denken, dunken, zoeken, kopen, willen, houden, komen, gaan, staan, slaan, zien en doen.

Probeer van deze werkwoorden de 3e pers. enk. en meerv. van de o. t. t., de o. v. t. en de v. t. t. eens op te schrijven.

Bij deze werkwoorden zie je de allervreemdste vormen. We noemen ze daarom **onregelmatige werkwoorden**.

131. Benoem de onderstreepte zinsdelen.

1. De rijkgeklede heer bleek de eigenaar van het landgoed.
2. Door wie is dat verhaal aan jou verteld?
3. Het dienstmeisje scheen dat werk niet te bevallen.
4. Enige mannen, die wij ontmoetten, wezen ons de weg.
5. Het boek, dat je gekocht hebt, zal je niet meevallen.
6. Er werd een tentoonstelling gehouden ter ere van Rembrandt, onze grootste schilder.
7. Je oudste zus lijkt mij een echt bijdehandje.
8. Lijkt de som, die je moet maken, je erg moeilijk?
9. De hele avond bleef de koppige jongen boos op ons.
10. Vondel, onze grootste dichter, schonk men in zijn tijd niet de waardering, die hij verdiende.

131a. Benoem de voornaamwoorden uit bovenstaande zinnen.

132. Schrijf op:

1e p. enk. o. v. t.	van ophijsen
2e p. mv. v. t. t.	van dreigen
3e p. enk. o. t. t.	van ademhalen
1e p. mv. o. t. t. t.	van terugvragen
2e p. enk. v. v. t. t.	van belangstellen
3e p. mv. v. t. t. t.	van voorspellen
3e p. enk. o. v. t. t.	van ontleden
3e p. mv. v. v. t.	van doorstrepen
1e p. enk. o. t. t.	van achterhalen
2e p. mv. o. t. t. t.	van tegenspreken

- 1e p. mv. o. v. t. van zweren
 2e p. enk. v. v. t. van achterblijven
 3e p. enk. v. t. t. van schaterlachen
 3e p. mv. o. v. t. t. van zich overwerken
 2e p. enk. v. t. t. t. van uitwissen
 1e p. mv. v. v. t. t. van ondertekenen
 1e p. enk. o. t. t. t. van zorgdragen
 2e p. mv. o. v. t. van klappertanden
 1e p. mv. v. t. t. van voetballen
 3e p. enk. o. t. t. van kieskauwen
 3e p. mv. v. t. t. t. van uitschelden
 2e p. enk. v. v. t. van dóórlopen
 2e p. mv. o. v. t. t. van opheffen
 1e p. enk. v. t. t. van doorlópen
 1e p. mv. v. v. t. van óverwerken
 3e p. mv. o. v. t. t. van zich verantwoorden
 2e p. enk. o. t. t. t. van overhouden
 1e p. enk. o. v. t. van overdrijven
 3e p. enk. v. v. t. t. van óverleggen
 2e p. mv. v. t. t. t. van overléggen
 3e p. enk. v. v. t. t. van beantwoorden
 3e p. mv. v. v. t. van tegenwerken

132a. *Zijn bovenstaande werkwoorden zwak of sterk?*

132b. *Zijn bovenstaande werkwoorden overgankelijk of onovergankelijk?*

133. Aangesproken persoon en tussenwerpsel.

Hee Jan, waar kom jij zo opeens vandaan?

Als we deze zin ontleden, zien we, dat het stukje „Hee Jan” eigenlijk buiten de zin staat. De uitroep **hee** is een **tussenwerpsel**. **Jan** noemen we **aangesproken persoon**. Dit woord staat in de **eerste naamval**.

Zoek uit onderstaande zinnen de tussenwerpsels en de aangesproken persoon:

1. Komaan mannen, nog één zetje en de balk ligt op zijn plaats!
2. Och, wat een aardig hondje heb je daar, Kees!

3. Waar zit die drommelse jongen toch, Moeder?
4. Wel, ik denk, dat hij met z'n vrienden is gaan voetballen.
5. O, o, wat heb je nu geknoeid in je opstel, Jansje!
6. „Hoera!” riepen de kinderen, toen ze hoorden, dat er vrij gegeven werd.
7. „Heidaar vrienden, wat voeren jullie toch uit?” riep de agent.
8. „We zoeken onze voetbal, die over de schutting is geschopt, mijnheer,” antwoordden de jongens beleefd.
9. Zo, en jullie hebben toch zeker eerst verlof gevraagd aan de eigenaar van de tuin, jongens?
10. Psst! kijk eens Jan, wat een raar beest hier kruipt!

134. *In welke naamval staan de onderstreepte woorden?*

1. Liefhebbers van bloemen kunnen we een bezoek aan de tentoonstelling warm aanbevelen.
2. Was jou dat nieuwtje nog onbekend?
3. Zijn grote tegenwoordigheid van geest heeft hij zijn redding te danken.
4. Hem kun je zijn ziekte niet aanzien.
5. Morgen zal de onderwijzeres het fraaie geschenk worden aangeboden.
6. De kat komt een graatje toe.
7. Geen sterveling viel ooit groter hulde ten deel.
8. De toestand van de zieke leek ons hachelijk.
9. Hij zat met dat geval erg verlegen.
10. Heel het gebeurde werd hem in geuren en kleuren verteld.

134a. *Benoem de woorden van de zinnen 1 tot en met 5.*

134b. *Ga na, of de werkwoorden hulpwerkwoorden zijn, koppelwerkwoorden of zelfstandige werkwoorden.*

135. Aanvoegende wijs.

Men zij voorzichtig met vuur in het bos en op de hei!

„God zegene u,” sprak Jozef, toen hij zijn broeder Benjamin zag. De onderstreepte woorden zijn vormen van werkwoorden,

waarmee men een wens, een raad, een hoop, enz. kan uitdrukken. We noemen ze de **aanvoegende wijs**.

Aantonende, gebiedende, aanvoegende of onbepaalde wijs?

1. Als ieder zich aan de verkeersvoorschriften houdt, zal het aantal ongelukken zeker verminderen.
2. Ieder houde zich aan de voorschriften.
3. Men wachte zich voor namaak, stond er in de advertentie.
4. Wacht u voor namaak, stond er in de advertentie.
5. „Houd je aan de verkeersregels,” riep de agent, maar de brutale bengels bleven met hun drieën naast elkaar rijden.
6. „Schaam je,” zei Vader tegen Kees, toen deze een ladder tegen de boom zette om het vogelnest uit te halen.
7. Bij luchtaanvallen houde men deuren en vensters gesloten en begeve men zich niet op straat.
8. Tot mijn spijt heb ik u enige ogenblikken moeten laten wachten.
9. „Onthoud, dat eendracht macht maakt,” sprak de stervende vader tot zijn zoons.
10. Bij het aanvragen van een vergunning vermelde men naam, adres en geboortedatum; aan aanvragen, die deze gegevens niet bevatten, zal geen aandacht worden geschonken.

136. Betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent.

Degene, die aanwijzingen kan verstrekken, zal een ruime beloning ontvangen.

Degene antecedent
die betrekkelijk voornaamwoord

We kunnen deze zin ook zo zeggen:

Wie aanwijzingen kan verstrekken, zal een ruime beloning ontvangen.

Wie betekent dan: Degene, die. Het is dan eigenlijk antecedent en betrekkelijk voornaamwoord tegelijk. We noemen het in dat geval: **Betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent.**

Wat je mij daar vertelt, komt mij onwaarschijnlijk voor.
Wat betekent hier **datgene, wat**. Het is een **betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent**.

Benoem de onderstreepte woorden in de volgende zinnen.

1. Wat hij beweert, kan onmogelijk waar zijn.
2. Wie eens steelt, is altijd een dief.
3. Wat zal ik nu eens gaan doen?
4. Heb je ook gehoord, wie er tot secretaris gekozen is?
5. De kinderen vonden het wat heerlijk, dat ze met Oom mee mochten.
6. Wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht.
7. De man, wie Vader zijn vertrouwen schonk, bleek een bedrieger te zijn.
8. Alles, wat ze over buurman verteld hebben, is uit de lucht gegrepen.
9. Heb je nog wel eens wat van je zoon gehoord, sinds hij naar Canada gegaan is?
10. Wie niet sterk is, moet slim zijn.
11. Dit is het enige, dat ik je over de zaak kan meedelen.
12. Iedereen beklagde het arme vrouwtje, wier enige zoon verdronken was.

137. De onderstreepte woorden of woordgroepen overschrijven en zeggen welk zinsdeel ze zijn.

1. De ontboden geneesheer kwam onmiddellijk en verbond de gewonde.
2. De kistjes waren met boeken gevuld.
3. Een jongen trad binnen. Piet heette hij.
4. De inbreker is veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf.
5. Het zou me zonder zijn hulp nooit gelukt zijn.
6. Hij leek wel gezond. Toch was hij ziek.
7. Men heeft haar een geschenk aangeboden.
8. De deur werd geopend om zeven uur.

137a. De onderstreepte woorden overschrijven en zeggen tot welke woordsoort zij behoren. Bij de werkwoorden: zelfst. ww., koppelww. of hulpww. onderscheiden.

1. Vrolijk liep hij langs het water, dat lustig kabbelde.
2. Welk vak vind je het prettigst?
3. Ik houd niet van die muziek.
4. Ik ken de jongen niet, die daar gaat.
5. Volgens zijn oom is hij knap.
6. Hij is ziek geweest, dat weet je toch.
7. Waar is hij? Weet niemand het?
8. De moeder, wier kinderen gestorven waren, was bedroefd.

137b. Breng in de lijdende vorm.

1. De dokter hechtte de wond.
2. De knecht heeft de lamp aangestoken.
3. Men bouwt ginds veel nieuwe huizen.

137c. Breng in de bedrijvende vorm.

1. Dit doelpunt werd door de aanvoerder gemaakt.
2. Het besluit was nog juist op tijd genomen.

(Gymnasium Dordrecht)

137d. Schrijf de onderstreepte werkwoorden op en zet erachter:

1. Zelfst. ww., koppelww., of hulpww.
2. Zwak of sterk.
3. Overgankelijk of onovergankelijk.

Voorbeeld:

Het gelukte Vader de grote snoek op het droge te brengen.

gelukte = zelfst. ww. — zwak — onovergankelijk

brenge = zelfst. ww. — zwak — overgankelijk

1. Joelend en juichend stormden de kinderen de straat op.
2. Er wordt verteld, dat er een vliegtuig verongelukt is.

3. Mijn vriendje meende zich te herinneren, dat hij mij het boek al teruggegeven had.
4. Sluipend langs allerlei weggetjes slaagden de smokkelaars erin aan de aandacht van de marechaussees te ontsnappen.
5. Het wordt hoog tijd, dat je van gedrag verandert, anders zie ik er nog in groeien, dat je weer niet verhoogd wordt.
6. Als de lucht opklaart, hebben wij kans, dat het vanmiddag mooi weer is.
7. Je broer zal zeker wel begrepen hebben, dat hij ons beledigd heeft met zijn schampere opmerking.
8. De leraar heeft mij verzocht je te zeggen, dat hij je vanavond geen les kan geven, omdat hij ziek geworden is.

138. Voegwoord of bijwoord?

Hetzelfde woord is nu eens voegwoord en dan weer bijwoord.

1. Toen (= op het ogenblik **dat**) Vader thuiskwam, gingen wij eten. Toen = voegwoord.
2. Mientje dekte toen (= op dat ogenblik) de tafel. toen = bijwoord.
3. Kees ging zijn handen wassen, terwijl (in de tijd **dat**) Piet zijn speelgoed opruimde. Terwijl = voegwoord.
4. Als jij de vaat doet, ga ik terwijl (in die tijd) de kamer stoffen. terwijl = bijwoord.

Als we een woord kunnen vervangen door een groep, die op **dat** eindigt, hebben we met een voegwoord te doen.

Zijn de onderstreepte woorden in onderstaande zinnen voegwoorden of bijwoorden?

1. Zet jij even de bibliotheekboeken in volgorde, dan maak ik terwijl de kast schoon.
2. De jongens cijferden, terwijl de meisjes nuttige handwerken hadden.
3. Waar heb je het boek gelaten, dat ik je zoëven gaf?
4. Men zegt, dat er een circus in onze stad komt.
5. De onderwijzer vroeg, waarom Kees te laat kwam.

6. De onderwijzer vroeg: „Waarom kom je zo laat, Kees?”
7. Wanneer de koude dagen komen, trekken de ooeivaars naar het zuiden.
8. Wanneer denk je je werk af te hebben?
9. Wat waren we blij, toen Oom uit Amerika terugkwam!
10. Oom keerde onlangs uit Amerika terug; wat waren we toen blij!
11. Verleden jaar hebben we brand gehad en sedert is Moeder erg zenuwachtig.
12. Moeder is nog altijd zenuwachtig, sedert we die grote brand gehad hebben.

139. Hulpwerkwoorden of koppelwerkwoorden.

1. Vannacht **werden** we opgeschrikt door een hevige slag.
2. Een schilderij **was** van de wand gevallen.
3. Je **zult** nog ziek **worden** door het eten van die onrijpe appels.
4. Door het lange liggen **was** de kaas steenhard geworden.
5. Julius Caesar **werd** in 44 v. Chr. vermoord.
6. Hij **was** een der bekendste wereldveroveraars.
7. De onvoorzichtige jongen **is** uit de dakgoot gevallen.
8. Hij **was** er betrekkelijk nog goed afgekomen.
9. Hij **werd** onmiddellijk naar het ziekenhuis vervoerd.
10. Daar **heeft** men hem zorgvuldig verpleegd.
11. Na een paar maanden **werd** hij als genezen ontslagen.
12. We **zullen** je a.s. week een bezoek brengen.
13. **Zijn** jullie ook ingeënt tegen de pokken?
14. Wat **zijn** jullie toch rumoerig vandaag.
15. Ik **zou** maar goed opletten, als ik jou **was**.
16. Waar **waren** wij gebleven met lezen?
17. Zij **waren** hevig ontsteld over het gebeurde.
18. **Zou** jij ook niet geschrokken zijn?
19. Ik **had** dat opstel al eens eerder gemaakt.
20. De gekafte boekjes **werden** apart gelegd.
21. Wij **zijn** niet bang voor een beetje werk.
22. De meeste boeken **werden** al wat haveloos.
23. **Zijn** zij al helemaal genezen van hun ziekte?
24. Ze **zijn** genezen teruggekeerd.

140. Niet alle vragende woorden, die met een **w** beginnen, zijn vragende voornaamwoorden. Er zijn ook bijwoorden onder en betrekkelijke voornaamwoorden of onbepaalde vnv. Denk daar dus om en benoem nu de onderstreepte woorden uit de volgende zinnen:

1. Ik hoor wat, geloof ik!
 2. Wat zou dat dan kunnen zijn?
 3. Welk meisje heeft haar sommen fout?
 4. Waarom heeft ze niet beter opgelet?
 5. Waar heb je die mooie bloemen vandaan?
 6. Het meisje, wier ijver door ieder geprezen werd, kreeg een prijs.
 7. Wie weet, welke som we het laatst behandelden?
 8. De dame, aan wie we de weg vroegen, bleek een kennis van Moeder.
 9. Dit is de deur, waardoor je in de tuinkamer komt.
 10. Waarmee heb je de kurk van de fles gekregen?
 11. Weet je ook, wat er het laatst gezegd is?
 12. Wat voor betrekking is het, waarnaar je gesolliciteerd hebt?
 13. Waarover hadden jullie zo'n pret?
 14. Met wie ga je om?
 15. Hoe kon je zo dom zijn?
 16. Onder wiens regering is dit kanaal gegraven?
 17. Wat vertel je nu toch voor onzin?
 18. Wie kan me vertellen, wanneer het haringkaken is uitgevonden?
 19. De weg, welke wij insloegen, bleek de goede te zijn.
 20. Over welke weg spreek je?
- 141.** Ontleed in gez., ond., enz. en benoem de onderstreepte woorden.
1. Gisteren heeft het hard geregend.
 2. Ik was blij, dat ik toen niet op straat liep.
 3. Op die straten zag men niemand.
 4. Ook kwamen maar weinig auto's voorbij.

5. Reeds vroeg staken de bewoners van het huis, dat tegenover ons staat, het licht op.
6. Mijn oudste broer was drijfnat, toen hij onze tuin binnenreed.

141a. *In welke naamval staat:*

Ik (zin 2)	auto's (zin 4)	oudste (zin 6)
straat (zin 2)	bewoners (zin 5)	drijfnat (zin 6)
men (zin 3)	huis (zin 5)	tuin (zin 6)
niemand (zin 3)	licht (zin 5)	

141b. *Zet in de lijdende vorm:*

1. De rovers mishandelden het slachtoffer erg.
2. Ik had zelf die brief geschreven.

(Chr. H.B.S.—Hoogeveen)

142. *De onderstreepte woorden benoemen.*

1. Het weerbericht meldt, dat er storm op til is.
2. Het bericht, dat er storm op til is, verwondert me niet.
3. Het bericht, dat ik zoëven las, stond gisteren ook al in de krant.
4. Hij ging wandelen niettegenstaande de regen.
5. Hij ging wandelen, niettegenstaande het regende.
6. De trein vertrekt een uur eerder sedert de invoering van de zomertijd.
7. De trein vertrekt een uur eerder, sedert de zomerdienst is ingevoerd.
8. De zomerdienst is onlangs ingevoerd; sedert vertrekt de trein een uur eerder.
9. We maakten ons gereed te vertrekken, toen de vakantie naderde.
10. De vakantie naderde; toen maakten we ons gereed te vertrekken.
11. Jan zakte voor zijn examen, hoewel hij behoorlijk gewerkt had.

12. Jan zakte voor zijn examen; toch had hij flink gewerkt.
13. Ik had net zo lief geen vakantie gehad, nu we toch niet op reis kunnen.
14. Het hert dacht, dat het zich door de vlucht zou kunnen redden, maar het kwam bedrogen uit.
15. De man bleef arm ondanks al zijn zwoegen.
16. Hij keek, alsof hij het in Keulen hoorde donderen.
17. Ik ga gauw naar huis, want het is etenstijd.
18. Ik zou wel eens willen weten, waar je die lekkere sigaren hebt gekocht.
19. Beste vriend, vertel me eens: waar was je gisteren?
20. De agent bekeurde de fietser wegens rijden zonder licht.
21. Denk goed na, alvorens je een oordeel uitspreekt.
22. Denk goed na, eer je een oordeel uitspreekt.
23. De dag, voordat hij examen deed, nam hij rust.
24. De dag, dat hij examen deed, was het zeer warm.
25. Wil je me even waarschuwen, als het tijd is voor de trein?
26. We bleven onder een afdak schuilen, zolang de regen aanhield.
27. Waar ben jij zolang gebleven?
28. Ik zal hier blijven wachten, tot je terugkomt.
29. Ik bleef op hem wachten tot het vallen van de avond.
30. Denk goed na, voor je spreekt.
31. Reken maar eens uit, wat je van me krijgt.
32. Pas maar op, dat je niet van de trap valt!
33. Ik riep nog: Kijk uit! maar hij hoorde me niet.
34. Vader noch een van de huisgenoten had iets gemerkt van de brandlucht.
35. Heb je er nog aan gedacht een briefje aan je ouders te schrijven?
36. De drenkeling werd met veel moeite gered, doch het was reeds te laat.
37. Het weer ziet er niet bijster gunstig uit; toch zullen we het er maar op wagen.

143. Alle kinderen hadden meegeholpen.

Allen waren druk in de weer.

De kinderen genoten **allen** van de mooie film.

Beide jongens waren bereid te helpen.

De jongens gingen **beiden** aan de slag.

Alle en beide krijgen een **n**, als het zelfst. naamw. er niet achter staat.

Sommigen vonden de sommen moeilijk.

Velen konden ze niet eens maken.

Enkele jongens hadden ze allemaal, maar **vele** leverden een blanco vel in.

De **knapste** leerlingen vonden er niets aan.

De **knapsten** hadden ze in een wip af.

Enige, vele, sommige, andere, weinige, de meeste, verschillende, enkele krijgen een **n**, als ze **personen** betekenen en de naam van die personen er niet achter staat, of er niet achter gedacht kan worden.

Hetzelfde is het geval met bijvoeglijke naamwoorden, die als **meervoudige** zelfstandige naamwoorden worden gebruikt.

Met of zonder n.

1. Veel— kleintjes maken een groot—.
2. Veel— eerst— zullen de laatst— zijn.
3. Enkel— kinderen kwamen te laat, maar de meest— waren op tijd.
4. Al— bezoekers van de ouderavond keerden voldaan huiswaarts.
5. Veel—gewond—konden direct worden geholpen, maar enkel—moesten helaas wachten.
6. Als de blind— de lam— leidt, vallen ze beid— in de sloot.
7. Beid— meisjes hadden hun werk keurig gemaakt.
8. Men verschafte de ongelukkig— (meerv.) een voorlopig onderdak.
9. De vaardigheid van de blind— (enk.) verbaasde al—.
10. God laat Zijn zon opgaan over boos— en goed— en Hij laat het regenen over rechtvaardig— en onrechtvaardig—.
11. De weinig— gekwetst— konden onmiddellijk geholpen worden.
12. Slechts weinig— brachten er bij die ramp het leven af.

144. In welke naamval staan de onderstreepte woorden?

1. Veel mensen leek die reis een groot waagstuk.
2. Mij bereidde hij zelden groter vreugde.
3. Is u al iets bekend?
4. Hem zullen ze dat pretje niet misgunnen.
5. Iets lijkt me toch vreemd in zijn verhaal.
6. Wat heeft jou je moeder opgedragen?
7. Nu is mij alles duidelijk.
8. Je kleine broertje werd de schuld gegeven.
9. Bevreemdt je dit bericht?
10. Wat heeft me dat een moeite gekost!

144a. Benoem de woorden van deze zinnen.

144b. Ga na, of de werkwoorden hulpwerkwoorden zijn, koppelwerkwoorden of zelfstandige werkwoorden.

145. Benoem de onderstreepte zinsdelen.

In het begin van deze eeuw stond de vliegkunst nog in haar kinderschoenen en de tochten, die nu duizenden kilometers ver gaan, beperkten zich in die dagen tot enkele mijlen. Over zee waagde men zich helemaal niet en dat was de reden, dat de Daily Mail, een Engelse courant, in 1909 een belangrijke som geld als prijs uitloofde voor degene, die er het eerst in slagen zou Het Kanaal over te vliegen.

Menigeen in die dagen haalde, toen hij dat bericht las, de schouders op en glimlachte, maar in de vliegwereld waren er wel enkel, die zo'n tocht volstrekt niet voor onmogelijk hielden. Tot hen behoorde de, ook buiten zijn vaderland bekende, Franse aviateur, Blériot.

146. In welke naamval staan de onderstreepte woorden?

Was hij maar niet aan zijn bed gekluisterd, dan zou hij wel een poging wagen, maar ja, zijn linkerbeen was bij zijn laatste vlucht ernstig gekwetst en de dokter had hem volstreekte rust voorgeschreven. Wat greep de Fransman elke morgen met koortsachtige haast naar zijn courant. Wat vlogen zijn ogen over het papier! Er was maar één vraag: Zou iemand het al geprobeerd hebben? En het was, of hij door de grond ging, toen zijn lijfblad op zekere morgen de mededeling bevatte, dat een Engelse vliengenier het plan had opgevat te trachten de uitgelooftde prijs te verdienen.

147. Examenopgaven.

Benoem de cursief gedrukte woorden. (Zelfst. naamw., bijv. naamw., enz.).

1. *Dat zou niemand van hem gedacht hebben.*
2. *Wie heeft je je boek teruggebracht en wanneer?*
3. *Kees zei, dat het regende, maar hij ging toch uit.*
4. *Het begin was wel leuk, maar tegen het eind werd het saai.*
5. *Als je denkt, dat ik dat geloof, vergis je je.*

1. Dat	het.....
niemand	maar
van	toch.....
hem.....	4. Het
hebben	leuk
2. Wie	tegen.....
je	het.....
je	saai
en	5. je
wanneer.....	dat
3. Kees	dat
dat.....	je
	je

148. Redekundige ontleding.

Benoem de onderstreepte zinsdelen (ond., lijd. voorw., enz.).

1. Het verloren boek werd eindelijk in een kast gevonden.
2. Wat heb je hem toch verteld, Karel?
3. Het dak van de schuur leek vuurrood van de ondergaande zon.
4. Dadelijk na de opening werd een nieuwe voorzitter benoemd.
5. Ondanks tegenslagen kwam het toch in orde.
6. De les van gisteren moeten jullie vandaag opnieuw leren.
7. Maak mij niet wijs, dat je dat niet wist.
8. Het antwoord was onnauwkeurig maar niet helemaal fout.

(Chr. Gymnasium, Utrecht).

149.

1. a) Schrijf uit onderstaande zinnen alleen de onderstreepte woorden op.
b) Zet achter elk woord, wat voor 'n soort voornaamwoord het is.
c) Geef met een cijfer onder elk woord de naamval aan.

1. Hij heeft mij niets gegeven.
2. Heb je je boek verloren?
3. Zij gaven ons wat.
4. Wat vroeg je die jongen?
5. Iemand riep ons.

- II. Schrijf de volgende zinnen op; onderstreep de werkwoorden en zet erachter: zelfstandig werkw., hulpw., of koppelwerkw.

1. Waar was je gisteren?
2. Ik was gisteren ziek.
3. Ik was thuis.
4. Wij hebben hard gelopen.
5. Wij zijn moe.
6. Zijn huis wordt verkocht.
7. Die jongen wordt verstandiger.
8. Wij zullen harder werken.
9. Wij hebben geen fouten.

III. *Ontleed de volgende zinnen redekundig (gezegde, onderwerp, voorwerpen, bijw. en bijv. bepaling, enz.).*

1. Ons heeft men nooit gewaarschuwd.
2. De vluchtelingen werden broodjes met vlees aangeboden.
3. Jan, mijn broer, wordt een vlijtige jongen.
4. Piet, zet die vaas voor het raam.

IV. *Schrijf de volgende zinnen op in de onv. teg. tijd en zet er telkens tussen haakjes de onvoltooid verleden tijd achter.*

1. Hij (aanmelden) zich als vrijwilliger.
2. (Rijden) hij altijd zo snel?
3. Je (verwaarlozen) je tijd.
4. Je (besteden) je tijd niet goed.
5. De politie (uitloven) een beloning.
6. Waarom (wieden) je je tuin niet?
7. Men (vermoeden), dat hij de dader (zijn).
8. Hij (overschrijven) die les twee keer.

(Gymnasium en H.B.S., Rolduc).

150.

I. *Ontleed redekundig, dus onderwerp, enz. Bij de bepalingen zetten of zij bijvoeglijk of bijwoordelijk zijn.*

1. Luister goed; ik zal jullie wat vertellen.
2. In Almelo is de bekendste ververij en stomerij van Twente.
3. Vannacht is bij de Van Arkels, onze naaste burens, door een late bezoeker op luidruchtige wijze op de voordeur geklopt.
4. Dat blijft altijd een hoge uitzondering.
5. In hoeveel tijd heeft hij gisteravond zijn huiswerk gemaakt?
6. Door je optreden bezorgde je jezelf allerlei onaangenaamheden.

II. *Noem tijd en persoon van de gezegden uit zin 1, 2, 3, 4, 5 en 6.*

III. *Ontleed taalkundig (woordsoorten) de onderstreepte woorden en vermeld bij de zelfst. naamw. ook de naamvallen.*

(Gymnasium en H.B.S., Hengelo).

151.

I. Naamvallen.

Plaats boven de woorden die een naamval hebben, een van de cijfers 1, 3, 4.

1. Je hebt me dit al tien keer verteld.
2. Die dag vroor het hard.
3. Amsterdam, de hoofdstad van ons land, is een mooie oude stad.
4. Nooit zal ik je dat vertellen.
5. Zoek dat eens voor me op!

II. Redekundige ontleding.

1. Vertel me dat morgen maar.
2. Geen cent krijg je.
3. Dat is niet mooi van je, Jan!
4. Hij zal stellig erg oud worden.
5. Wat weet jij daar nu van!

Vul achter elk woord in, welk zinsdeel het is (onderwerp, gezegde, lijdend voorwerp enz.).

1. Vertel.....	3. Dat
me	mooi
dat.....	4. erg.....
morgen.....	oud
2. cent.....	5. Wat
je.....	

(Gem. Lyceum en H.B.S. A, Enschede).

152. Benoem de onderstreepte woorden (zelfstandig naamw., bijv. naamw., werkwoord sterk of zwak en overgankelijk of onovergankelijk, hulpwerkw., koppelwerkw., bijw., lidw., voornaamw. pers., bez., vragend, aanw., betrekkelijk, telwoord, voorzetsel, voegwoord).

1. Uw hulp is mij zeer welkom.
2. Wordt zijn medewerking ook gevraagd?
3. Bij gunstig weer gaat de wedstrijd door.
4. Wij bleven thuis, omdat we bezoek verwachtten.

5. Wie van jullie heeft dat bekende boek van Jules Verne gelezen:
„De reis om de wereld in tachtig dagen”?
6. Mijn tante schreef mij, dat ze me een der eerste dagen van juli bij zich verwachtte.

Onderstreep in de volgende zinnen:

A. *het onderwerp eenmaal en het gezegde tweemaal.*

1. Genezing hebben die medicijnen je niet gebracht.
2. Na het plegen van de misdaad wisten de misdadigers zich aan straf te onttrekken.
3. Het zal me meevallen, als het touw je houdt.
4. Dr. Max Euwe is internationaal schaakkampioen geweest.

B. *het lijdend voorwerp eenmaal en het meewerkend voorwerp tweemaal.*

1. Het gelukke de handelaar in korte tijd een groot kapitaal te verdienen.
2. Aan de kant van die sloot vind je heel wat dotterbloemen.
3. De hele dag had de hitte mij alle werklust benomen; gelukkig bracht een onweersbui 's avonds wat verkoeling.

C. *een bijvoeglijke bepaling eenmaal, een bijwoordelijke bepaling tweemaal.*

1. Het nieuwe huis van de burgemeester is gisteren afgebrand.
2. Mijn oudste broer gaat vermoedelijk binnenkort naar Suriname.
3. Dat karweitje heeft mij ontzettend veel tijd gekost.

(Gemeentelijk Lyceum, Eindhoven).

153. Redekundige ontleding.

In onderstaande zinnen zijn 20 woorden of woordgroepen cursief gedrukt. Dezelfde woorden vind je eronder herhaald. Zet achter de 20 woorden of woordgroepen welke zinsdelen het zijn.

Voorbeeld: De oude bedelaar loopt in de regen op straat.

oude = bijvoeglijke bepaling

loopt = gezegde

op straat = bijwoordelijke bepaling

In een vijver woonde een groot aantal vissen. Ze zouden er een *genoeglijk* leven gehad hebben, indien ze alle even groot waren geweest. Dit was echter niet *het geval*. Behalve de *kleinere* vissen was er ook een *grote snoek*, die met zijn familie *het leven* voor de andere haast onhoudbaar maakte. Want hij was *zeer vraatzuchtig* en at zoveel van de kleine vissen op, dat *deze* er haast *wanhopig* onder werden. Ze vroegen *daarom* *Jupiter*, de *oppergod*, om een koning. Als die er *eenmaal* was, zouden de zaken wel *beter* gaan en de snoeken *niet* meer zo de baas durven spelen. Jupiter voldeed aan hun verzoek en gaf *hun* een grote reiger als koning. Nu ging het *zeer ordelijk* toe in de vijver, want voor deze langpoot waren *alle* vissen *zeer bang*.

1. In een vijver =	11. Jupiter =
2. een genoeglijk leven =	12. de oppergod =
3. het geval =	13. eenmaal =
4. kleinere =	14. de zaken =
5. een grote snoek =	15. beter =
6. het leven =	16. niet =
7. zeer vraatzuchtig =	17. hun =
8. deze =	18. ordelijk =
9. wanhopig =	19. alle =
10. daarom =	20. zeer =

In onderstaande zinnen zijn 20 woorden *cursief* gedrukt. Dezelfde woorden vind je eronder herhaald. Zet achter de 20 *cursief* gedrukte woorden tot welke woordsoorten ze behoren.

Voorbeeld: Die jongen ken ik niet.
 die = aanwijzend voornaamwoord
 ken = werkwoord.

1. Heeft iemand gezien, dat de dief *zich* de fiets toeëigende?
2. Ik geloof, dat je je wat wijsmaakt, als je denkt met zo weinig ijver een *flinke* leerling te kunnen worden.
3. Het meisje, dat de eerste prijs won, werd door *alle* omstanders toegejuicht.
4. Eerst las de jongen *slecht*, maar hij oefende zich zo *flink*, dat men hem spoedig niet meer tot de *slechte* lezers kon rekenen.

1. heeft =	11. Het =
2. iemand =	12. dat =
3. dat =	13. eerste =
4. zich =	14. werd =
5. je =	15. alle =
6. je =	16. slecht =
7. als =	17. maar =
8. zo =	18. flink =
9. flinke =	19. men =
10. worden =	20. slechte =

(R.K. Lyceum voor meisjes, Den Haag).

154. Redekundige ontleding.

1. Waar heb je dat nieuwtje gehoord?
2. Warmte en rust zijn de beste middelen tegen griep.
3. Door de grote warmte werd velen de werklust benomen.
4. In mijn aquarium bevindt zich altijd fris water.
5. Dat nieuwtje is iets voor de krant.
6. Zijn tuin had altijd zijn grootste belangstelling.

Taalkundige ontleding van de onderstreepte woorden.

1. Kun je mij ook iets van je neef vertellen?
2. Wie heeft daar vroeger al eens over gedacht?
3. Ik hoop, dat je dit spoedig zult begrijpen.
4. Het is niet duidelijk, of hij hier geweest is.
5. De man, die dat beweert, is niet op de hoogte.

(Chr. H.B.S., Leiden).

OVERZICHT DER GRAMMATICALE TERMEN

Redekundige ontleding.

1. Onderwerp.
2. Werkwoordelijk gezegde.
3. Naamwoordelijk gezegde.
 - a. werkwoordelijk deel.
 - b. naamwoordelijk deel.
4. Aangesproken persoon.
5. Lijdend voorwerp.
6. Meewerkend of belanghebbend voorwerp.
7. Bijwoordelijke bepaling.
8. Bijvoeglijke bepaling.
9. Bijstelling.

Taalkundige ontleding.

1. Zelfstandig naamwoord.
2. Bijvoeglijk naamwoord.
3. Zelfstandig werkwoord.
4.
 - a. Koppelwerkwoord.
 - b. Hulpwerkwoord van tijd.
 - c. Hulpwerkwoord van de lijdende vorm.
5. Voltooid of verleden deelwoord.
6. Onvoltooid of tegenwoordig deelwoord.
7. Lidwoord (bepaald en onbepaald).
8. Persoonlijk voornaamwoord.
9. Wederkerend voornaamwoord.
10. Bezittelijk voornaamwoord.
11. Aanwijzend voornaamwoord.
12. Vragend voornaamwoord.
13. Onbepaald voornaamwoord.
14. Betrekkelijk voornaamwoord.
15. Hoofdtelwoord (bepaald en onbepaald).
16. Rangtelwoord (bepaald en onbepaald).
17. Voorzetsel.
18. Bijwoord.
19. Voegwoord.
20. Tussenwerpsel.